

Організація з безпеки та
співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

ПОСІБНИК

З НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ
У ЦИВІЛЬНОМУ І КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

**ПОСІБНИК З
НАПИСАННЯ СУДОВИХ
РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ
І КРИМІНАЛЬНОМУ
СУДОЧИНСТВІ**

Київ – 2016

УДК 34.035.077.92(477)(072)

ББК 67.9(4Укр)я7

П61

Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. – 206 с.

Рекомендовано до друку Науково-методичною радою Національної школи суддів України (протокол № 3 від 23.06.2016).

Колектив авторів:

Розділ 1. Загальні підходи до написання судових рішень: 1.1. – Фазикош Г.В.; 1.2. – Фазикош Г.В.; 1.3. – Фазикош Г.В., Бахарєва Г.М.; 1.4. – Стефанів Н.С., Ступницька Н.А.; 1.5. – Плахотнюк К.Г., Семенюк В.М. Розділ 2. Судове рішення у цивільному процесі: 2.1. – Фазикош Г.В.; 2.2. – Олійник А.С.; 2.3. – Фазикош Г.В., Северова О.С.; 2.4. – Фазикош Г.В., Дрішлюк А.І.; 2.5. – Фазикош Г.В.; 2.6. – Плахотнюк К.Г. Розділ 3. Судове рішення у кримінальному судочинстві: 3.1. – Шаповалова О.А.; 3.2. – Стефанів Н.С.; 3.3. – Стефанів Н.С., Фролов М.О., Земляной В.В.

Рецензент:

Маляренко В. Т., д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України

Редакційна колегія:

Шаповалова О. А., заступник начальника відділу забезпечення діяльності ректорату – радник Національної школи суддів України, суддя Верховного Суду України у відставці, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України

Кузьменко В. П., заступник начальника відділу науково-методичного забезпечення суддівського корпусу Національної школи суддів України, суддя Верховного Суду України у відставці, заслужений юрист України

Ступницька Н. А., національний менеджер проектів у сфері верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні

Беца Н. О., національний спеціаліст проектів у сфері верховенства права і прав людини Координатора проектів ОБСЄ в Україні

ISBN 978-966-2310-49-8

Посібник покликаний допомогти суддям та кандидатам на посаду судді розвинути і удосконалити уміння та навички щодо підготовки та написання судових рішень. Посібник містить корисні поради, що стосуються вимог до написання широкого кола судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві, які регламентуються не лише національним законодавством, а й нормами міжнародного права та практикою Європейського суду з прав людини. Посібник також містить зразки процесуальних документів.

ОБСЄ Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів в Україні

Ця публікація розроблена та видана у рамках проекту «Розробка стандартизованих програм підготовки суддів» Координатора проектів ОБСЄ в Україні у співпраці з Національною школою суддів України.

Усі права захищені. Зміст цієї публікації можна безкоштовно копіювати та використовувати для освітніх та інших некомерційних цілей за умови посилання на джерело інформації.

© Координатор проектів ОБСЄ в Україні, 2016

© Національна школа суддів України, 2016

Координатор проектів ОБСЄ в Україні не несе відповідальності за зміст та погляди, висловлені у цій публікації.

ЗМІСТ

Вступне слово	7
ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ	11
1.1. Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення	11
1.1.1. Термінологія	11
1.1.2. Судове рішення як процесуальний інститут та соціальний феномен	13
1.1.3. Адресати судового рішення	14
1.1.4. Сутність та юридична природа судового рішення.	17
1.2. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури	20
1.2.1. Теорія юридичного процесу	20
1.2.2. Судове рішення як компонент процесуальної форми	23
1.2.3. Судове рішення як процесуальний документ.	25
1.3. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії .27	
1.3.1. Вимоги, яким має відповідати судове рішення як акт правосуддя	27
1.3.2. Вимоги до судового рішення як до процесуального документа	34
1.4. Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень	38
1.4.1. Міжнародні стандарти щодо судового рішення та їхнє законодавче закріплення Україною	38
1.4.2. Законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення.	40
1.4.3. Необхідність застосування судами міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини при ухваленні судових рішень.	43
1.4.4. Пошук джерел інформації щодо рішень Європейського суду з прав людини	46
1.4.5. Вплив прецедентних справ Комітету ООН з прав людини на ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення в Україні	47
1.5. Підготовка до написання судового рішення, процес написання, методи та способи оптимізації	52

СУДОВЕ РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ	59
2.1. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень	60
2.1.1. Цілі та критерії класифікації	60
2.1.2. Матеріально-правова класифікація судових рішень	62
2.1.3. Процесуально-правова класифікація судових рішень	66
2.2. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі	68
2.2.1. Вимоги до судового рішення як акту судової влади	68
2.2.2. Вступна частина судового рішення	69
2.2.3. Описова частина судового рішення	71
2.2.4. Мотивувальна частина судового рішення	72
2.2.5. Резолютивна частина судового рішення	77
2.3. Заочне рішення суду та його особливості	86
2.3.1. Особливості заочного рішення	86
2.3.2. Порядок ухвалення заочного рішення	91
2.3.3. Вимоги до змісту заочного рішення	91
2.4. Судовий наказ як різновид судового рішення	96
2.4.1. Подвійна природа судового наказу (судовий наказ як судове рішення та виконавчий документ). Зміст судового наказу	96
2.4.2. Вимоги до судового наказу як до виконавчого документа, встановлені Законом України «Про виконавче провадження»	98
2.4.3. Особливості процесуального оформлення і підписання судового наказу та відмови у видачі судового наказу	101
2.4.4. Особливості змісту судового наказу за окремими категоріями вимог.	103
2.5. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал	107
2.5.1. Види ухвал у цивільному судочинстві.	107
2.5.2. Процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві.	112
2.5.3. Структура та зміст ухвали.	117
2.5.4. Особливості окремих видів ухвал у цивільному процесі	119
2.6. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок	126

СУДОВЕ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	135
3.1. Види судових рішень у кримінальному судочинстві та їхня характеристика	136
3.1.1. Поняття та види судових рішень у кримінальному судочинстві	136
3.1.2. Головні вимоги, які висуваються до судового рішення у кримінальному судочинстві	138
3.1.3. Особлива роль суду у кримінальному провадженні. Вирок суду як найважливіший акт правосуддя та порядок його ухвалення.	140
3.1.4. Різновиди ухвал у кримінальному судочинстві та порядок їх постановлення.	142
3.2. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків, особливості їхнього викладення. Окрема думка судді . . .	143
3.2.1. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків	143
3.2.2. Особливості викладення виправдувального вироку.	153
3.2.3. Особливості викладення обвинувального вироку	159
3.2.4. Окрема думка судді.	168
3.3. Зміст, структура ухвал суду, їхні види та особливості викладення	170
3.3.1. Структура і зміст ухвали суду, види ухвал	170
3.3.2. Ухвали, постановлені судом з моменту надходження обвинувального акта до закінчення підготовчого судового засідання.	171
3.3.3. Ухвали, постановлені під час судового розгляду	182
3.3.4. Ухвала слідчого судді як особлива форма судового рішення	188
3.3.5. Виправлення описок та арифметичних помилок. Роз'яснення рішення	199

Вступне слово

Конституцією України 1996 року суд було визнано єдиним легітимним органом судової влади, а судовий захист – універсальним способом захисту прав та свобод людини і громадянина. Було обґрунтовано, що єдиною формою здійснення легітимної судової влади є правосуддя, а легітимним актом реалізації цієї влади – судові рішення. Судове рішення, яким завершується розгляд будь-якої справи, ухвалюється іменем України, тобто іменем держави, що свідчить про значущість такого документа, при цьому не лише для сторін, учасників процесу, а й для пересічних громадян, суспільства в цілому. Лише через судові рішення формується правосвідомість громадян, зміцнюється їхня віра у непорушність гарантованих Конституцією прав та законних інтересів.

І лише через якісні судові рішення, законні, обґрунтовані та справедливі, які відповідно до європейських стандартів мають бути легітимними, повними, докладно вмотивованими, чітко сформульованими, логічно структурованими, і викладеними у стилі, зрозумілому та доступному для всіх його адресатів (сторонам, учасникам судового провадження, суспільства в цілому), можна відновити довіру до суду та правосуддя.

Прийнятим 12 лютого 2015 року Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» було внесено зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого Національна школа суддів України здійснює підготовку суддів для підтримання кваліфікації з метою вдосконалення їхніх знань, умінь та навичок залежно від досвіду роботи суддів, рівня та спеціалізації суду, а також з урахуванням їхніх індивідуальних потреб.

Національна школа суддів України, організовуючи підготовку суддів, керується тим, що вона має бути цілісною, практичною, системною та всебічною, побудованою з використанням інноваційних методологічних форм для забезпечення ефективного навчального процесу та досягнення навчальних цілей, основою яких є набуття та розвиток суддівських навичок, а навчальний курс та програма підготовки загалом мають сприяти утвердженню конституційних

цінностей, поваги до прав людини та громадянина, верховенства права та непорушності принципів суддівської етики.

Серед запроваджених Національною школою суддів України інтерактивних методик у процес підготовки суддів у 2015 році було реалізовано декілька тренінгів, які отримали високу оцінку суддів, не лише вперше призначених на посади, а й тих, хто обіймає посади безстроково, у тому числі й тренінг з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. Участь у цьому тренінгу протягом 2014-2015 рр. взяли більше 200 суддів загальних судів.

Враховуючи інтерес суддів до зазначеної теми навчального курсу та значущість її як для суддів, так громадськості і суспільства в цілому, Національною школою суддів України у співпраці з Координатором проєктів ОБСЄ в Україні в межах проєкту «Розробка стандартизованих програм підготовки суддів» було розроблено посібник «Написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві».

У Висновку Консультативної ради європейських суддів № 11 (2008) до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень зазначено: «щоб стати якісним, судове рішення повинно сприйматися сторонами та суспільством у цілому як таке, що стало результатом конкретного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише у такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто і вирішено справедливо, а суспільство сприйме ухвалені рішення як фактор відновлення суспільної гармонії».

Саме на досягнення зазначеної мети спрямований комплекс наведених у посібнику порад, що стосуються вимог до написання широкого кола судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві, які регламентуються не лише національним законодавством, а й нормами міжнародного права та практикою Європейського суду з прав людини.

Матеріали посібника є результатом аналізу судової практики з написання судових рішень та досвіду проведення відповідних тренінгів для суддів загальних судів. Особливістю його є те, що розробниками курсу та авторами посібника є переважно практикуючі судді різних судових інстанцій та судді у відставці, які мають значний практичний досвід роботи на посаді судді.

Значна кількість наведених зразків процесуальних документів має сприяти розвинутому навичок якісного складання судових рішень, особливо у криміналь-

ному процесі, враховуючи новації, запроваджені Кримінальним процесуальним кодексом 2012 року, а загалом – формуванню єдиної судової практики з написання судових рішень.

Сподіваюся, що запропоноване до уваги читачів видання буде корисним для професійного середовища, сприятиме покращенню якості та ефективності національного судочинства, зміцненню суддівської незалежності в контексті забезпечення належної практичної підготовки суддів.

Наталія Шукліна,

*Проректор Національної школи суддів України,
кандидат юридичних наук, професор, заслужений юрист України*

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО НАПИСАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ

1.1. Сутність, поняття, цілі та адресати судового рішення

- 1.1.1. Термінологія
- 1.1.2. Судове рішення як процесуальний інститут та як соціальний феномен
- 1.1.3. Адресати судового рішення
- 1.1.4. Сутність та юридична природа судового рішення

1.1.1. Термінологія

Сучасне національне законодавство оперує різними термінами для ідентифікації судових актів: судове рішення, рішення суду, вирок, постанова, судовий наказ, заочне рішення, ухвала, окрема ухвала.

При цьому у тексті Конституції України¹ як загальне вживається словосполучення «вмотивоване рішення суду» та «рішення суду», а саме:

- у статті 29, яка гарантує право особи на свободу та особисту недоторканність;
- у статті 30, яка гарантує недоторканність житла;
- у статті 41, яка гарантує право власності;

1 Конституція України. Закон N 254к/96-ВР від 28.06.1996 із подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

- у статті 43, яка гарантує право на працю тощо.

Водночас в окремих статтях Основного закону використовується більш конкретний (вузький) термін. Так, у статтях 62 та 63, які закріплюють презумпцію невинуватості, а також регламентують права підозрюваного, обвинуваченого, підсудного та засудженого, йдеться про «обвинувальний вирок суду» та «вирок суду».

Стаття 124 Конституції України встановлює, що «судові рішення» ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими для виконання на всій території України. Стаття 129, серед інших засад судочинства, гарантує забезпечення апеляційного і касаційного оскарження «рішення суду» та обов'язковість «рішення суду». Тут, як бачимо, як загальне поняття застосовується термін «рішення суду».

У статті 208 чинного Цивільного процесуального кодексу України² (далі – ЦПК), яка має назву «Види судових рішень», закріплюється три форми викладення судових рішень: ухвали, рішення та постанови. Далі конкретизується, що:

- питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються шляхом постановлення ухвал;
- судовий розгляд закінчується ухваленням рішення суду, а у випадках, передбачених статтями 389⁶ та 389¹¹ цього Кодексу, постановленням ухвали;
- перегляд судових рішень Верховним Судом України закінчується ухваленням постанови.

Крім того, стаття 95 цього ж кодексу передбачає існування судового наказу як особливої форми судового рішення, а стаття 224 – заочного рішення.

Стаття 369 чинного Кримінального процесуального кодексу України³ (далі – КПК), яка називається «Види судових рішень», закріплює, що судові рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку, а судові рішення, у якому суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвал. Перегляд судових рішень, який здійснюється Верховним Судом України, відповідно до частини 1 статті 454 КПК, закінчується ухваленням судового рішення у вигляді постанови.

2 Цивільний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 18.03.2004 за № 1618-IV, з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>

3 Кримінальний процесуальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 за № 4651-VI, з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

У науковій літературі всі зазначені терміни були предметом ґрунтовних досліджень і навіть дискусій. Але сьогодні можна говорити про певну уніфікацію підходів у вирішенні цього питання. З огляду на зміст чинного законодавства, найбільш коректним вважається застосування терміна «судове рішення» для ідентифікації усіх судових актів незалежно від виду юрисдикції. Саме цей термін і вживається у цьому посібнику.

ВИСНОВКИ

- Судове рішення – це родове (універсальне) поняття, що означає акт-рішення суду, яким вирішується судова справа по суті, а також процесуальні питання, що стосуються руху справи, та інші питання у межах юрисдикційних повноважень суду.

1.1.2. Судове рішення як процесуальний інститут та соціальний феномен

Судове рішення – це, перш за все, ключовий інститут процесуального права, який протягом багатьох десятиліть залишається в епіцентрі наукових досліджень. Науковці проаналізували різні аспекти цього акту, що загалом дозволило виявити та систематизувати його основні ознаки та властивості, окреслити більш-менш чіткий перелік вимог, яким він повинен відповідати, сформулювати принципи, дотримання яких має гарантувати виконання основного завдання судочинства в межах відповідної юрисдикції за посередництвом цього акту, а також вирішити інші важливі проблеми процесуальної науки та судової практики.

Водночас було б неправильно сьогодні обмежуватися лише процесуальним ракурсом сприйняття судового рішення. По-перше, сама процесуальна наука вивела цей феномен за її межі. По-друге, соціальне значення судового рішення об'єктивно змінилося, що обумовлено загальною переорієнтацією суспільства на принципово інші цінності – цінності правової держави. Як відомо, в основі теоретичної конструкції правової держави лежить ідея верховенства права, практична реалізація якої обґрунтовано пов'язується з діяльністю судів. Безпосередній внесок суддів у цей процес полягає у тому, що вони формують у своїх рішеннях основні принципи (складові) верховенства права і водночас застосовують їх, тим самим практично забезпечують їх утвердження.

Саме це дає підстави стверджувати, що очевидним критерієм рівня розвитку

суспільства є рівень правосуддя у ньому, а основним індикатором останнього – якість судових рішень.

Таким чином, судове рішення, яке ухвалюється судом у межах конкретної судової справи, є не лише правовим засобом захисту конкретного суб'єктивного права, свободи чи інтересу, але й правовим засобом виконання судом його основного соціального призначення.

ВИСНОВКИ

- Судове рішення – це процесуальний інститут та водночас особливий соціально-правовий феномен, який уособлює певні базові характеристики відповідного суспільства та є правовим засобом виконання судом його основного соціального призначення (його соціальних цілей).

1.1.3. Адресати судового рішення

У пункті 31 Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень (далі – Висновку № 11) зазначено: «щоб стати якісним, судове рішення повинне сприйматися сторонами та суспільством у цілому як таке, що стало результатом конкретного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише у такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто й вирішено справедливо, а суспільство сприйме ухвалене рішення як фактор відновлення суспільної гармонії»⁴.

Відповідно, можна зробити, принаймні, два висновки:

- судове рішення є результатом тієї процесуальної діяльності суду, що передувала його ухваленню;
- судове рішення є процесуальним документом, спрямованим конкретним адресатам, у тому числі й такому специфічному адресату, як суспільство.

Отже, автор судового рішення як документа повинен пам'ятати, для кого він чи вона пише, та враховувати потреби адресатів.

Це просте правило у контексті проблематики написання судових рішень

⁴ Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)

тривалий час залишалося поза увагою широкого загалу.

У 2010 році був опублікований посібник з написання судових рішень для суддів, авторами якого стали професор Рональд Хофер (США) та суддя у відставці Ніл Нетесайм (США), у якому стратегія написання судового рішення визначалася саме орієнтацією на його адресатів⁵. Автори пропонували судді звернути особливу увагу на двох з-поміж усіх можливих адресатів судового рішення: сторону, що програла справу, та суд вищої інстанції.

Ця ідея прослідковується ще в одному посібнику, присвяченому цій важливій темі, авторами якого є Роман Куйбіда та Оксана Сироїд⁶. Адресатів судового рішення автори поділяють на три ключові групи: сторони, суспільство та суди, – та наголошують на тому, що задовольнити очікування усіх цих адресатів щодо якості написання судового рішення одночасно – непросто, але необхідно – не можна готувати три окремих рішення для кожного з них. Водночас автори роблять інше цілком слушне застереження: рішення не має задовольнити очікування сторін та суспільства у будь-якому разі – це не самоціль, і часто це просто неможливо, адже у сторін різні, навіть протилежні, сподівання; завдання суду у таких умовах є дуже складним – переконати адресатів у тому, що рішення у справі є справедливим.

Потребу адресатів судового рішення, на задоволення якої має бути орієнтоване рішення, автори цього видання трактують як потребу у правосудді та в утвердженні прав людини. Це й дає їм підстави аналізувати більш широке коло факторів, які має врахувати суддя при написанні цього важливого документа.

Загалом погоджуючись з наведеними міркуваннями, ще раз наголосимо, що судовим рішенням дійсно задовольняється не лише потреба конкретного суб'єкта – сторони (хоча цю функцію рішення виконує у першу чергу), але й потреба суспільства у законності та справедливості судового рішення (оскільки через рішення реалізується загальна соціальна функція суду).

Судове рішення у кінцевому підсумку повинне стати стабілізатором у конкретних суспільних відносинах, усунувши їхню спірність. Це має значення як для цивільного спору, так і для кримінальної справи, в межах якої вирішується питання винуватості чи невинуватості конкретної особи у вчиненні злочину. Водночас судове рішення має й інші сутнісні характеристики, які також потрібно враховувати при написанні його тексту, про що йтиметься у наступній частині цього параграфу.

5 Написання судових рішень: посібник для суддів/Акад. суддів України. – К.: «Юрінком Інтер», 2010. – 210 с.

6 Посібник з написання судових рішень/Р. Куйбіда, О. Сироїд. – К.: «Дрім АРТ», 2013. – 224 с.

Щоб мати необхідний «зовнішній ефект», судові рішення як документ має бути написане якісно та відповідно до певних вимог. При цьому суддя має розуміти, для кого він чи вона пише своє рішення-документ, однак враховувати потреби цього «читача» потрібно настільки, наскільки це вписується у межі чинного закону та узгоджується із загальними цілями рішення.

До складу потенційної аудиторії адресатів судового рішення входять:

- учасники процесу (перш за все, сторони та їхні представники, прав та інтересів яких безпосередньо стосується судові рішення);
- особи, які не були залучені судом до участі у розгляді справи, однак рішення стосується їхніх прав та інтересів;
- суди (перш за все, суд вищої інстанції, який буде переглядати справу в апеляційному, касаційному або виключному порядку);
- особи, які будуть виконувати судові рішення (судові виконавці);
- інші судді, адвокати, правозахисники, науковці, тобто особи, для яких судові рішення може мати професійний інтерес;
- представники медіа (особливо у справах, які мають суспільний резонанс);
- суспільство в цілому.

Суддя повинен розуміти, що потенційна аудиторія адресатів судових рішень є невичерпною.

З огляду на те, що в Україні функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень, практично будь-яке з них може опинитися в центрі уваги та широко обговорення громадськості. А це означає, що для судді немає та не може бути неважливих судових рішень: написання кожного з них є відповідальною справою.

ВИСНОВКИ

- Судові рішення – це результат процесуальної діяльності суду, що передував його ухваленню, і водночас це документ, який має конкретних адресатів.
- Під час написання судового рішення потрібно враховувати об'єктивні потреби його потенційної аудиторії. Перевагу варто надати загальній потребі суспільства у правосудді (тобто потребі у його законності та справедливості).

1.1.4. Сутність та юридична природа судового рішення

Як ми зауважили вище, проблема судового рішення була предметом наукових досліджень протягом тривалого часу (і залишається такою досі). Найбільш актуальними питаннями цієї загальної проблеми в науці цивільного та кримінального права стали питання сутності та змісту судового рішення, які трактувалися неоднаково.

У дослідженні сутності судового рішення у цивільному процесі можна виділити декілька періодів. Спочатку серед вчених точилася дискусія, головним чином, про те, що відтворює сутність судового рішення – імперативні підтвердження судом правовідносин (прав і обов'язків сторін) чи наказ суду сторонам та іншим особам, які мають відношення до справи, діяти згідно із судовим приписом у межах встановленого правовідношення.

У подальшому було зроблено висновок, що сутність судового рішення виражається одночасно обома названими властивостями.

Пізніше дослідження питання сутності судового рішення почало розвиватися в іншому напрямку. У першу чергу, це полягало у тому, що рішення стало розглядатися і як акт застосування права, і як акт правосуддя, і як процесуальний засіб захисту прав та свобод сторін та інших учасників процесу.

Стверджувалося, що судові рішення захищає права сторін та правопорядок у державі шляхом вирішення судом першої інстанції правових спорів між сторонами по суті. Доводилося, що судовий захист прав у цивільному процесі складається з двох елементів, перший з яких полягає в тому, що суд повинен встановити (визнати) наявність тих прав, за захистом яких позивач звернувся до суду, а другий – у тому, що суд надає сприяння у здійсненні встановлених прав, усуває допущене відповідачем порушення права, домагається, щоб сторони діяли відповідно до встановленого правовідношення, і надає позивачеві можливість реалізувати його права.

Функціональний підхід до аналізу сутності судового рішення став одним із нових аспектів у розробці більш широкої проблеми – його дії, яка почала розглядатися з позиції його правових наслідків (законна сила судового рішення, обов'язковість судового рішення тощо) та соціальних функцій (щодо досягнення цілей, поставлених перед судом).

У науці кримінального процесуального права висувалися та обґрунтовувалися схожі теорії: судові рішення у кримінальному судочинстві аналізувалося як статичний документ і як процесуальний інститут, що динамічно розвивається.

При цьому стверджувалося, що, на відміну від цивільного судочинства, в кримінальних справах сфера правосуддя визначена достатньо точно. Під актами правосуддя у кримінальному процесі розумілося таке процесуальне рішення, в якому суд від імені держави у передбаченій законом процесуальній формі здійснює завдання

правосуддя шляхом вирішення питання про винуватість або невинуватість особи, яка притягнута до кримінальної відповідальності, і про піддання її кримінальному покаранню у разі визнання вини доказаною. До таких актів одні науковці відносили всі акти суду, ухвалені в межах кримінального провадження, інші – лише окремі з них.

Сьогодні у науці кримінального процесуального права домінуючим є сприйняття судового рішення як родового поняття, що відтворює сутність акта, в якому містяться відповіді на правові питання, у тому числі й ті, що «керують» рухом справи, тобто упорядковують його, забезпечуючи всебічне, повне, об'єктивне розслідування та розгляд справи у встановлені законом строки. Вирок, ухвала, постанова – види (форми) різних рішень у кримінальному процесі. Ця ідея частково реалізована законодавцем у новому кримінальному процесуальному законі.

При цьому, найбільшого поширення у науці кримінального процесу сьогодні отримав аналіз судового рішення у кримінальній справі саме як акту правозастосування. Водночас автори визнають й інші його інтерпретації, вказують на наявну диференціацію форм кримінального судочинства та особливості порядку прийняття рішення у межах кожної з них, аналізують властивості вироку як головного акту правосуддя у кримінальній справі тощо.

Такі дослідження спрямовані на формування так званої загальної моделі прийняття рішення у кримінальному судочинстві, що має неабиякий практичний сенс і одночасно дозволяє цілком точно виявити особливості прийняття окремих видів рішень, залежно від тієї чи іншої процесуальної процедури.

Самостійним напрямком у науці процесуального права (і цивільного, і кримінального) стало дослідження судового рішення як компонента (елемента) процесуальної форми, а також розмежована характеристика судового рішення як акту правосуддя та судового рішення як процесуального документа.

Узагальнюючи наведене, можна констатувати, що питання стосовно сутності судового рішення розглядалося науковцями залежно від того, на якому аспекті проблеми акцентувалася основна увага та які підходи до розуміння права та ролі суду домінували у суспільстві у різні періоди.

Внаслідок цього було запропоновано різні формулювання визначення поняття судового рішення, частина з яких застосовується і сьогодні. У цих визначеннях судові рішення розглядається як: акт державного примусу; акт владного підтвердження правовідносин; акт правозастосування; юридичний факт; логічний силогізм; правозахисний акт; акт виховання; процесуальний документ; акт правосуддя; акт державної влади тощо.

Кожен з підходів має право на існування, перш за все, в теоретичному плані. З

практичної точки зору потрібно обрати один підхід, який визначить подальшу логіку цього посібника: об'єкт аналізу має бути чітко ідентифікованим.

Для цього наявні наукові теорії варто оцінювати з точки зору їхньої гносеологічної суті, універсальності та прикладної придатності.

У зв'язку з цим нагадаємо, що саме прийняття Конституції України 1996 року, у якій суд було визнано єдиним легітимним органом судової влади, дало підставу розглядати інститут правосуддя як гарантію реалізації свободи та справедливості, забезпечення правового порядку, а судовий захист визнати універсальним способом захисту прав і свобод людини та громадянина. Цей підхід покладений в основу сучасного розуміння судового рішення.

Визнається, що єдиною формою здійснення легітимної судової влади є правосуддя, а легітимним актом реалізації цієї влади є судове рішення.

Саме це є його головною сутнісною ознакою, спільною для всіх його видів та форм.

Кількість видів та форм правосуддя у певній національній системі може змінюватися залежно від об'єктивних причин або мінливої волі законодавця. Може бути створена широка чи вузька система спеціалізованих судів чи, навпаки, єдиний суд загальної юрисдикції, може бути прийнято єдиний процесуальний закон (наприклад, у сфері цивільної юрисдикції) або подрібнено його на кілька спеціальних процесуальних законів – можливості законодавчої техніки тут є доволі широкими.

Однак суд як орган легітимної судової влади реалізує свої головні юрисдикційні повноваження одним єдиним способом – розглядає справу відповідно до процедури та ухвалює судові рішення. Останні повинні мати належне документально-процесуальне оформлення.

Така інтерпретація судового рішення є універсальною. У підсумку формула «Судове рішення – акт реалізації легітимної судової влади» включає (поглинає) всі інші інтерпретації та пояснює їх. Усі міркування щодо властивостей судового рішення, його видів, вимог, яким воно має відповідати тощо, так чи інакше ґрунтуються на цьому підході.

ВИСНОВКИ

- Судове рішення – це акт реалізації легітимної судової влади, яким суд реалізує свої юрисдикційні повноваження, який ухвалюється у межах нормативно закріпленої процесуальної форми та має визначене процесуально-документальне оформлення.

1.2. Судове рішення як процесуальний документ та як компонент судової процедури

- 1.2.1. Теорія юридичного процесу
- 1.2.2. Судове рішення як компонент процесуальної форми
- 1.2.3. Судове рішення як процесуальний документ

1.2.1. Теорія юридичного процесу

Описуючи судове рішення та регламентуючи вимоги, яким воно має відповідати, законодавство, судова практика та правова наука оперують поняттями «судова влада», «правосуддя», «судочинство» та «процес». Вони застосовуються у різних контекстах, а автори не завжди вкладають у ці поняття однакове розуміння.

При цьому в основу так званої «теорії юридичного процесу» як наукового базису побудови сучасного судового процесу та теорії судового рішення покладені такі положення.

Судова влада – специфічна, властива тільки суду, форма здійснення наявних у нього владних повноважень.

Правосуддя – єдина можлива та допустима форма реалізації судової влади, що завершується ухваленням судових рішень. Тому покладання на суди будь-яких інших функцій у правовій державі є неправомірним.

Судочинство (або судовий процес) – це єдиний можливий та допустимий спосіб здійснення правосуддя, який безпосередньо реалізує цілі та завдання останнього.

Правосудна форма захисту прав осіб здійснюється шляхом розгляду та вирішення юридичної справи; у будь-який інший спосіб воно здійснюватися не може.

Співвідношення між правосуддям та судочинством і судовим процесом – це зв'язок змісту та форми: здійснюючи судочинство, орган державної влади (суд) вершить правосуддя.

Під *видами (формами) правосуддя* розуміється спеціалізація (цивільна, кримінальна, адміністративна тощо), яка формується під впливом різних факторів та характеризується певною динамічністю.

Предметною ознакою правосуддя (змістом судової влади) є правосуддя *як діяльність*, що спрямована на певний соціальний об'єкт і визначається потребою у забезпеченні реалізації прав усіх і кожного.

Правосуддя є цілісним за задачами, єдиним за формою явищем, яке не можна ділити на дії, що стосуються правосудної діяльності, та дії, що утворюють якусь іншу, неправосудну діяльність.

Генетичні, функціональні та предметні ознаки судової влади є єдиними, незалежно від видів правосуддя.

Судочинство (або судовий процес) – це різновид юридичного процесу.

Юридичний процес – це комплексна система органічно пов'язаних правових форм діяльності уповноважених осіб у вирішенні різних юридичних справ.

Ознаки юридичного процесу:

- Юридичний процес – це завжди вирішення (розгляд) конкретної юридичної справи, яка і визначає природу цього процесу, його різновид та спеціалізацію.

Як правило, як юридичну справу кваліфікують звинувачення у вчиненні правопорушення, відповідальність за яке передбачена законом, або спір про право (в загальному розумінні поняття спору як правової невизначеності).

- Юридичний процес – це діяльність, яка полягає у здійсненні певних операцій з нормами права (матеріального або процесуального).

У традиційному процесі ці операції зводяться до класичного правозастосування. За наявності так званої «законодавчої прогалини», ця операція є більш складною, вимагає вчинення додаткових дій, що, у тому числі, пов'язані із застосуванням «аналогії права» та «аналогії закону».

Операції з процесуальними нормами права у судовому процесі мають бути відпрацьовані як певна «професійна навичка».

- Юридичний процес здійснюється виключно уповноваженими особами (певним суб'єктом), що є однією із базових умов його легітимності.

Конкретний склад, обсяг компетенції кожного із уповноважених учасників процесу визначений відповідним законодавством, у якому точно зафіксовано, хто може бути учасником процесу, що він зобов'язаний та що він може вчиняти, за яких умов та у який спосіб.

У судовому процесі особливе місце займає суд, юрисдикційні повноваження та порядок формування якого визначаються виключно законом.

- Юридичний процес – це діяльність, результат якої обов'язково закріплюється у відповідних процесуальних актах (офіційних документах).

Як правило, такими способами виступають різні процесуальні акти-документи, які завжди індивідуалізовані та персоніфіковані.

Офіційний характер цих документів полягає не тільки у тому, що вони оформлюються уповноваженими суб'єктами, але і у тому, що природа цих документів, їхня структура та відповідні реквізити закріплені законодавчо. Крім того, такі документи можуть мати свій державний стандарт.

За своїм функціональним призначенням та юридичною значущістю ці акти-документи можуть бути різними. Особливе місце займають так звані «кінцеві» акти, в яких фіксується остаточний результат вирішення юридичної справи. Водночас суттєве значення мають й інші процесуальні-акти-документи, які виконують допоміжну, проміжну чи інформативну функції.

Процесуальні акти-документи різного характеру мають і загальну функцію – це своєрідні юридичні факти, які визначають динаміку юридичного процесу, рух розгляду юридичної справи з моменту її надходження до остаточного встановлення юридичних наслідків. Цим значною мірою обумовлюється характер вимог, що висуваються до цих актів-документів.

У судовому процесі такими офіційними актами-документами є судові рішення в усіх його різновидах.

- Юридичний процес завжди регулюється процедурно-процесуальними нормами.

Юридичний процес як діяльність в силу особливої соціальної значущості як за діями, що вчиняються, так і за їхніми результатами, потребує забезпечення цілої низки гарантій.

Найбільш ефективною гарантією судового процесу вважається те, що він отримав чітке, всебічне та найбільш повне врегулювання за допомогою цивільного процесуального, кримінального процесуального або іншого процесуального закону. Хоча сучасне національне процесуальне законодавство не можна вважати стабільним, а його досконалість викликає багато критики, його дотримання об'єктивно залишається найважливішою гарантією правосудності судових рішень.

У зв'язку з цим справедливість правосуддя характеризує не тільки суть резолютивного висновку суду чи призначеного судом покарання за вчинене правопорушення, але і всю процедуру судочинства. Тому порушення процедури тягне за собою визнання рішення несправедливим та неправосудним. Саме у цьому сенсі вживаються поняття «матеріальна несправедливість» та «процесуальна несправедливість».

- Юридичний процес завжди забезпечується відповідними засобами юридичної техніки.

У традиційному юридичному процесі суттєве значення мають певні «технічні» норми, які стосуються порядку оформлення певних процесуальних документів або юридико-технічної фіксації певних дій. Ці технічні норми не входять до складу процесуальних галузей права, хоча і мають з ними органічний юридичний зв'язок. Дотримання цих норм у процесуальній діяльності має самостійне суттєве значення, оскільки впливає на остаточний результат вирішення конкретної юридичної справи.

У національному судовому процесі до таких технічних норм варто віднести Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затверджене Радою суддів України.

ВИСНОВКИ

- Судовий процес – це класична та єдина форма реалізації судом своїх юрисдикційних повноважень, результати якої закріплюються у процесуальних актах-документах – судових рішеннях.
- Правосудність судових рішень значною мірою обумовлюється правомірністю відповідного судового процесу в цілому.

1.2.2. Судове рішення як компонент процесуальної форми

Фундаментальним поняттям, яке використовується для найбільш повної характеристики судового рішення, є процесуальна форма.

Порядок прийняття судового рішення у межах певної юрисдикції, вимоги, яким воно має відповідати, охоплюються змістом відповідної судової процесуальної процедури (або процесуальної форми чи процесу).

Юридична процедура, процедурні механізми мають важливе значення у будь-якій правозастосовній діяльності у будь-якій сфері правовідносин. Особливого значення процедурні механізми набувають у правовій державі, оскільки саме вони здатні зменшити елемент випадковості та суб'єктивізм при прийнятті рішень відповідними юрисдикційними органами.

Можна стверджувати, що сьогодні процесуальна форма правосуддя сприй-

мається як системне утворення, яке є логічно структурованим, а елементи його є взаємопов'язаними та взаємообумовленими.

Основними елементами процесуальної форми правосуддя є:

- процесуальне провадження;
- процесуальна стадія;
- процесуальний режим.

Не вдаючись до більш детального аналізу процесуальної форми та її елементів, оскільки це виходить за межі цього посібника, наголосимо лише на очевидному: судове рішення є необхідним компонентом цієї процесуальної форми, а саме її центральної складової – окремої судової процедури, в межах якої судова справа (цивільна, кримінальна чи справа про адміністративне правопорушення) знаходить своє остаточне вирішення.

Така окрема (автономна) судова процедура і є провадженням – базовим елементом процесуальної форми як сталого системного утворення.

Сучасний судовий процес (і кримінальний, і цивільний) розвивається в напрямку диференціації судових процедур, істотного розширення їх номенклатури, а відповідно, і появи нових видів судових рішень, якими судова справа вирішується по суті та до яких висуваються особливі вимоги.

Нові види судових проваджень у сучасних процесуальних законодавствах використовуються як інструменти забезпечення доступності та ефективності судочинства. Як правило, це відбувається шляхом модифікації чинних проваджень (або їх спрощенням, або, навпаки, ускладненням).

Прикладом такого оновлення процесуальної форми є поява у цивільному процесі наказного провадження та судового наказу, а також заочного порядку розгляду справи та заочного рішення; у кримінальному процесі – судового провадження (як загального порядку кримінального провадження в суді першої інстанції), а також спрощеного провадження щодо кримінальних проступків і провадження у суді присяжних (як особливих порядків кримінального провадження у суді першої інстанції).

Потенціал процесуальної форми є досить значним: вже сьогодні у ній можна побачити зародки нових судових процедур, які на даний час ще не є самостійними, однак можуть такими стати в майбутньому.

Так, певні особливості притаманні процедурам розгляду справ про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі, про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність та про визнання спадщи-

ни відумерлюю: ці справи цілком можуть бути об'єднані в межах так званого «виключного провадження».

Суддя повинен розуміти важливість дотримання норм процесуального права під час розгляду кожної судової справи, добре орієнтуватися у структурі процесу та судових процедурах, враховувати це під час написання кожного судового рішення.

ВИСНОВКИ

- Процесуальна форма – це стале системне утворення, що враховує специфічні режими судочинства та включає самостійні судові процедури.
- Судове рішення, яким судова справа вирішується по суті, є обов'язковим елементом самостійної судової процедури – судового провадження.
- Особливості окремих видів судових рішень обумовлюються особливостями судового провадження, в межах якого вони ухвалюються.

1.2.3. Судове рішення як процесуальний документ

Визнаним положенням у процесуальній науці вважається розмежування судового рішення як акту правосуддя та як процесуального документа.

Поняття *«документ»* у різних джерелах має різне визначення. Узагальнено його можна звести до такого: це матеріальний об'єкт, що містить інформацію у зафіксованому вигляді або результат закріплення інформації.

Таким чином, можна сказати, що документ поєднує у собі два поняття – «матеріальний носій» та «інформація», які не є тотожними.

Процесуальний документ є різновидом документа. У цьому сенсі він, з одного боку, є простою системою (у єдності матеріального носія та інформації), а з іншого боку цей документ стає елементом більш загальної системи – процесуальної форми, на що ми звернули увагу вище.

Така природа судового рішення обумовлює поєднання різнорідних вимог, які до нього висуваються: вимоги як до акту правосуддя та як до акта-документа. Хоча між цими вимогами існує тісний зв'язок, розглядати їх потрібно окремо, оскільки вони мають різне призначення.

Судове рішення є офіційним текстовим документом. Найбільш значущими властивостями текстового документа є:

- атрибутивність;
- функціональність;
- структурованість.

Оригінал судового рішення як текстовий документ виготовляється в єдиному екземплярі, який зберігається у матеріалах справи.

У так званий «зовнішній обіг», як правило, потрапляє копія судового рішення, тому виготовлення цієї копії та її відповідність оригіналу мають важливе значення.

Так, відповідно до Закону України «Про доступ до судових рішень»⁷, для забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства запроваджене офіційне оприлюднення судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України. Для доступу до судових рішень Державна судова адміністрація (далі – ДСА) України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень.

Порядок ведення реєстру на даний час затверджено Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 25 травня 2006 року № 740 з подальшими змінами та доповненнями (останні зміни та доповнення до цієї постанови було внесено Постановою КМУ від 16 червня 2015 року № 401)⁸.

Перелік судових рішень, що підлягають включенню до Реєстру, затверджується Радою суддів України (далі – РСУ) за погодженням з ДСА України.

Відповідно до цього Порядку ведення державного реєстру судових рішень суди надсилають адміністраторові Реєстру копії всіх судових рішень виключно в електронній формі з використанням електронного цифрового підпису, що передає видачі копії судового рішення.

Рішенням РСУ від 26 листопада 2010 року № 30 з подальшими змінами та доповненнями затверджене Положення про автоматизовану систему документообігу суду⁹, яка, серед іншого, забезпечує централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів, а також видачу копій судових рішень та виконавчих документів на підставі наявних у автоматизованій системі даних.

7 Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 № 3262-IV з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>

8 Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 року № 740 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP060740.html

9 Рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 «Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS14346.html

Рішенням РСУ від 2 квітня 2015 року за № 25¹⁰ було затверджено нову редакцію відповідного положення з відповідними змінами від 5 червня та 22 липня 2015 року і 3 березня 2016 року, яка є чинною на цей час.

ВИСНОВКИ

- Судове рішення є актом судової влади та водночас офіційним процесуальним документом, який має текстову форму та повинен відповідати загальним вимогам діловодства.
- Копії судового рішення, у тому числі електронні, повинні відповідати оригіналу судового рішення, який виготовляється в одному екземплярі та зберігається у матеріалах судової справи.

1.3. Якісні характеристики судового рішення та їхні основні критерії

- 1.3.1. Вимоги, яким має відповідати судове рішення як акт правосуддя
- 1.3.2. Вимоги до судового рішення як до процесуального документа

1.3.1. Вимоги, яким має відповідати судове рішення як акт правосуддя

Як ми зауважили вище, сутність судового рішення визначається природою судової влади та тими рисами, які характеризують правосуддя як форму реалізації судової влади.

При цьому повна характеристика судового рішення та кожного з його видів окремо визначається сукупністю властивостей, які у своєму взаємозв'язку та взаємозалежності виражають якісне визначення кожного процесуального акту суду в системі процесуальних рішень.

Розрізняють *зовнішні та внутрішні властивості* судового рішення.

Зовнішніми властивостями вироку суду у кримінальній справі та рішення суду у цивільній справі, як основних актів реалізації судової влади у кримінальному та ци-

¹⁰ Рішення Ради суддів України № 25 від 2 квітня 2015 року «Щодо нової редакції Положення про автоматизовану систему документообігу суду» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rsu.court.gov.ua/rsu/rishennya/rishennyaupdate/>

вільному судочинстві, вважають їх виключність, обов'язковість та законну силу: саме у цих властивостях проявляється так званий «зовнішній ефект судового рішення».

Внутрішні властивості судового рішення охоплюються таким важливим поняттям, як його правосудність.

У кінцевому підсумку саме внутрішні властивості судового рішення обумовлюють його зовнішні властивості.

Правосудність судового рішення

Правосудність є складним поняттям, що означає головну якісну характеристику судового рішення і включає його окремі складові, які є одночасно критеріями правосудності цього акту.

У літературі ці критерії називають також вимогами, і саме у такій інтерпретації вони викладені у процесуальному законі.

Основними критеріями правосудності судового рішення (вимогами, яким воно має відповідати з позиції чинного кримінального процесуального та цивільного процесуального закону) є його:

- законність,
- обґрунтованість,
- повнота,
- ясність,
- точність,
- вмотивованість,
- відповідність визначеній законом процесуальній формі.

Такий висновок є результатом системного аналізу норм чинних КПК та ЦПК України.

Варто зазначити, що у юридичній літературі до цього переліку автори додають й інші вимоги, такі як вичерпність, легітимність, остаточність, категоричність, безумовність, чіткість, справедливість, визначеність, зрозумілість тощо.

Традиційно найбільшу увагу приділяють двом вимогам, яким має відповідати будь-яке судове рішення: обґрунтованість та законність. При цьому вважається, що обґрунтованість стосується питань факту, а законність – питань права.

Вимога законності походить з конституційного принципу законності (частина 1 статті 129 Конституції України).

Так, відповідно до статті 213 ЦПК судове рішення має бути законним і обґрунтованим.

Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин справи, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені у судовому засіданні.

Відповідно до статті 370 КПК судове рішення має бути законним, обґрунтованим та вмотивованим.

Законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог кримінального провадження, передбачених КПК.

Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до статті 94 цього Кодексу.

Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Як бачимо, в обох процесуальних кодексах, при певній текстуальній різниці викладення, відтворено єдиний підхід до розуміння вимог законності та обґрунтованості судового рішення.

Певним ключем до розуміння цих вимог також є критерії оцінки судового рішення, які описані в статтях 308-312, статтях 337-342 ЦПК та статтях 408-415, статтях 438-440 КПК і які є підставами залишення судового рішення без змін, його зміни чи скасування, що застосовуються судами апеляційної та касаційної інстанцій.

Законність судового рішення

У буквальному розумінні вимога законності означає дотримання судом норм матеріального і процесуального права.

При цьому норми матеріального права вважаються порушеними або неправильно застосованими, якщо судом:

- застосовано закон, який не поширюється на відповідні правовідносини, які були предметом судового розгляду;
- не застосовано закон, який повинен бути застосованим;
- неправильно витлумачено закон.

Норми процесуального права вважаються порушеними й у тому разі, якщо розгляд і вирішення справи (процесуального питання) було здійснено неповноважним судом.

Обґрунтованість судового рішення

Обґрунтованим визнається судове рішення, яке ухвалене судом на підставі обставин у судовій справі, які повно і всебічно з'ясовані на основі доказів, що були досліджені судом.

Для ухвалення обґрунтованого рішення суду необхідно:

- правильно та повно визначити обставини, які потрібно встановити для законного вирішення справи (процесуального питання),
- дослідити та оцінити зібрані у справі докази щодо цих обставин,
- зробити правильні висновки щодо цих обставин.

Отже, ухвалення обґрунтованого судового рішення обумовлюється тим, наскільки якісно суд (суддя) визначив предмет судового розгляду, предмет доказування, а також дотримався усього комплексу правил, які врегульовують процесуальний порядок зібрання, дослідження та оцінки доказів.

Предмет доказування

Предмет доказування визначається відповідно до норм матеріального права (або процесуального права, якщо вирішується процесуальне питання), які регулюють спірні правовідносини сторін.

Правильне та повне визначення предмета доказування – це необхідна умова ухвалення обґрунтованого судового рішення, оскільки саме це визначає загальний напрям судового пізнання, яке підпорядковане особливим процесуальним правилам (тобто є специфічною унормованою діяльністю, притаманною тільки суду).

Остаточну *оцінку доказам* суд дає лише при вирішенні справи, тобто у кінцевому судовому рішенні (зазвичай у рішенні суду, постанові, вирокі – залежно від виду судочинства) за результатами розгляду справи.

У судовому рішенні суд (суддя) повинен оцінити кожен доказ окремо, а також всі докази разом у їх сукупності та взаємозв'язку. Результат такої оцінки у свою чергу має відповідати певним критеріям.

Так, для ухвалення процесуальних рішень, як правило, достатньо дотримання таких критеріїв, як «припущення», «висока ймовірність», а щодо дотримання критеріїв «переконливості» (упевненості) та «поза усяким сумнівом», то такі вимоги найчастіше висуваються до кінцевого рішення у справі.

«Висока ймовірність» – суду достатньо дійти такого висновку, можливо, за відсутності доказів протилежного.

«Переконливість» – необхідно, щоб докази однієї сторони переконували у наявності цих обставин більше, ніж докази іншої сторони переконували у протилежному. Якщо є докази на користь протилежного твердження про відсутність таких обставин, то вони не повинні породжувати вагомих сумнівів у тому, що ці обставини дійсно були. За наявності таких обставин суд робить висновок про недоведеність певної обставини. Але при цьому варто враховувати, що у деяких категоріях справ встановлена презумпція вини відповідача, а тому певну обставину слід вважати встановленою, якщо відповідач не навів переконливих доказів щодо відсутності цієї обставини.

«Поza розумним сумнівом» – це найбільш «вагомий» критерій оцінки, що діє у кримінальному судочинстві й має бути дотриманий при ухваленні обвинувального вироку. Його суть виражена у конституційній формулі: «Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь» (стаття 62 Конституції України).

Верховенство права

Верховенство права як принцип судочинства визначає спрямованість судочинства на досягнення справедливості та надання ефективного захисту.

Судові рішення, з огляду на дотримання принципу верховенства права, за своїм змістом повинні утверджувати справедливість і права людини, укріплювати довіру до суду.

На цьому наголошує Консультативна рада європейських суддів:

«Для ухвалення судового рішення може виявитися необхідним не лише врахувати відповідні правові положення, а й взяти до уваги неправові поняття та реалії, які стосуються контексту спору, наприклад, етичні, соціальні та економічні міркування. Це вимагає від судді усвідомлення наявності таких міркувань при вирішенні справи» (пункт 22 Висновку № 11 щодо якості судових рішень).

Ідея верховенства права хоча і вважається загально визнаною, але, в силу своєї концептуальної складності, у практичній судовій діяльності є однією із найбільш проблематичних.

У теоретичному плані її практична реалізація обґрунтовано пов'язується з ідеєю правозаконності, однак її відтворення у безпосередній судовій діяльності та у тексті судового рішення вимагає від суддів глибокого знання правової матерії, розуміння так званого «соціального контексту» при розгляді конкретних судових справ, а також оволодіння ними практичними навичками, в тому числі навичками правового письма такого рівня, який би дозволив високо оцінити їхні судові рішення крізь призму загальних людських цінностей та справедливості.

Вмотивованість судового рішення

Право на справедливий суд, гарантоване статтею 6 Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ), передбачає право особи на судове рішення, яке є належно вмотивованим.

З огляду на наявну практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд), у тому числі щодо України, така вимога до судового рішення не викликає сумніву та сприймається як аксіоматична.

Водночас саме питання належного мотивування висновків суду і у кримінальних, і у цивільних справах залишається одним із найбільш проблемних та актуальних.

Як правило, мотивування судового рішення асоціюється із належним та повним викладенням у його тексті мотивувальної частини.

Загалом такий підхід є цілком виправданим з позиції стандартизованого та унормованого очікування, адже це відповідає змісту статей 210 та 215 ЦПК, а також статей 372 та 374 КПК, у яких визначено зміст ухвали, рішення та вироку суду.

Водночас варто враховувати, що відповідно до частини 2 статті 210 ЦПК в ухвалі, яку постановляє суд без виходу до нарадчої кімнати, мають міститися відомості, передбачені лише частинами 3 і 4 цієї статті, які не охоплюють мотивувальну частину.

Інший підхід реалізовано в статі 372 КПК, відповідно до частини 2 якої в ухвалі, що суд постановляє без виходу до нарадчої кімнати, оголошуються висновок суду та мотиви, відповідно до яких суд дійшов такого висновку.

Не містить окремої мотивувальної частини і судовий наказ, вимоги до змісту якого окреслені статтею 103 ЦПК, що пояснюється природніми особливостями наказного провадження.

Чи може це означати, що чинний цивільний процес допускає ухвалення невмотивованих судових рішень? Вочевидь, ні.

Однак відповідь на це питання потребує певного пояснення вимоги вмотивованості судового рішення як складного явища, що має кілька вимірів.

По-перше, слід розділяти «невмотивоване» рішення від рішення, у тексті якого мотиви не викладено.

Поза всяким сумнівом, кожен суддя спроможний пояснити своє рішення усно, якщо його про це спитати. Однак такої можливості він чи вона, як правило, не має. Універсальною можливістю для судді пояснити свої висновки є викладення їхніх мотивів безпосередньо у тексті судового рішення.

Оприлюднення мотивів судового рішення у його тексті є важливим і для адресатів судового рішення: це сприяє його розумінню та, врешті-решт, підвищенню довіри до судового рішення і судової влади в цілому.

Отже, можна зробити висновок про те, що вимога викласти мотиви висновків суду письмово є цілком логічною та виправданою.

По-друге, потрібно розрізняти мотиви суду щодо фактичного та щодо правового обґрунтування рішення.

Фактичне обґрунтування складається із суджень суду (судді) про фактичні обставини справи та зібрані у справі докази.

Правове обґрунтування включає посилання на норми матеріального та процесуального права, які покладено в основу рішення, висновки суду щодо правової кваліфікації встановлених фактичних обставин справи та остаточного висновку суду щодо предмета розгляду.

Правове обґрунтування є виразом того, що при вирішенні справи суд керувався тільки законом.

Безумовна вимога про правове обґрунтування судового рішення базується на принципі незалежності суддів і підкорення їх тільки закону.

Точне посилання на норми закону робить рішення суду авторитетним, переконливим та зрозумілим.

Судове рішення, в якому відсутнє посилання на норми матеріального права або зроблене неправильне посилання, може свідчити про недостатньо чітку уяву суду про правовідносини сторін, а також може супроводжуватися порушенням процесуального закону.

Водночас потрібно розрізняти звичайне цитування норм закону від правового обґрунтування. Останнє за своєю природою є інтелектуальною правозастосовною діяльністю, яка складається з кількох етапів, що матеріалізуються у тексті судового рішення.

Проаналізувавши під таким кутом зору зміст описаних вище статей процесуального закону, можна констатувати, що насправді чинний процесуальний закон і в кримінальному, і в цивільному судочинстві не допускає ухвалення судом невмотивованих судових рішень, однак в окремих випадках не виключає можливості викладення лише правового обґрунтування судових висновків, що обумовлюється виключно особливостями відповідних судових процедур.

ВИСНОВКИ

- Пам'ятайте, що судові рішення має відповідати одночасно всім вимогам, які визначені процесуальним законом. Перевіряйте якість судового рішення відповідно до визначених критеріїв.
- Оцінюйте кожну ситуацію під кутом принципів права, намагайтеся врахувати цілі, а не суху букву закону, і давайте в рішенні найбільш справедливе тлумачення за конкретних обставин.
- При ухваленні судового рішення враховуйте соціальний контекст з метою утвердження справедливості, прав людини та укріплення довіри до суду.
- Правильне та повне окреслення предмета судового розгляду та предмета доказування – це перший крок до ухвалення обґрунтованого судового рішення. Встановлюючи обставини, для ухвалення обґрунтованого рішення у спорі дотримуйтеся критерію переконливості.
- Для постановлення вироку у справі застосуйте критерій «поза розумним сумнівом».
- Будь-яке судове рішення має бути вмотивованим.
- Точне посилання на норми закону робить рішення суду авторитетним, переконливим та зрозумілим.

1.3.2. Вимоги до судового рішення як до процесуального документа

Аналіз процесуального закону свідчить, що різні види судового рішення мають різне процесуально-документальне оформлення, різний зміст та структуру як процесуальні документи.

Законом визначено три основні вимоги, яким має відповідати будь-яке судове рішення як процесуальний документ: форма, зміст та структура.

Форма судового рішення

Форма судового рішення – це спосіб існування його змісту, невід'ємна його складова.

Судові рішення, в яких справа вирішується по суті (у цивільному та у кримінальному судочинстві), відповідно до національного законодавства завжди оформлюються як самостійні письмові процесуальні документи.

Інші судові рішення матеріалізуються як у формі самостійного процесуального документа, так і у формі так званих «протокольних ухвал». У такому разі вони є

складовою більш загального процесуального документа – журналу судового засідання або протоколу.

Процесуальним законом визначені випадки, коли судові рішення обов'язково має бути оформлене як окремий процесуальний документ.

Зміст судового рішення

Нагадаємо, що в юридичній літературі судові рішення розглядається у двох аспектах: як акт правосуддя та як процесуальний документ.

Вимоги до *змісту судового рішення* як до акту правосуддя залишаються сталими, вимоги до змісту відповідного процесуального документа можуть бути різними (наприклад, зміст судового наказу та зміст судового рішення у позовному провадженні як документа є різними) і навіть змінюватися з часом, залежно від волі законодавця.

У зв'язку з цим важливо відзначити те, що ухвалення судового рішення та виготовлення тексту судового рішення хоча й пов'язані між собою, однак є різними діями. Вони мають неоднакову спрямованість: перша – на судові рішення як фінальну резолюцію суду (щодо суті справи чи щодо процесуального питання, яке вирішується), друга – на певний матеріальний об'єкт (процесуальний документ). Як показує практика, ці дві дії не завжди збігаються у часі, зокрема у цивільному процесі. Так, ухвалення рішення суду у цивільній справі відбувається негайно після закінчення судового розгляду і здійснюється у нарадчій кімнаті, а виготовлення тексту судового рішення може здійснюватися протягом певного часу (до п'яти днів) вже поза її межами.

Найбільшого поширення у процесуальній науці набула трьохкомпонентна структура судового рішення як акту правосуддя, що включає предмет рішення, підстави та зміст (висновок і припис).

У зв'язку з цим доцільно звернути увагу на той зв'язок, який існує між позовом та судовим рішенням у цивільному судочинстві, а також обвинувальним актом та вироком суду у кримінальному судочинстві. Без позову не може бути рішення, без обвинувального акта – вироку. Судові рішення в обох випадках є відповіддю на подану до суду заяву (обвинувальний акт), які у свою чергу є рушійною силою процесу, а тому з певною долею абстрагування можна сказати, що зміст позову (обвинувального акта) «переливається» в зміст відповідного судового рішення. Саме тому в цьому основному акті правосуддя можна віднайти аналогічну «номенклатуру» елементів. Розглядаючи процесуальні інститути «позову», «рішення суду», «обвинувального акта», «вироку» в контексті загального поняття «права особи на судовий захист», яке охоплює у тому числі

«право на звернення до суду», а також «право на застосування ефективного способу судового захисту», можна пов'язувати елементи судового рішення як акту правосуддя з предметною, функціональною та територіальною судовою юрисдикцією як правомочністю конкретного суду щодо вирішення судової справи. Це має особливе значення з позиції правозастосування, оскільки дозволяє дати характеристику кожному елементу судового рішення щодо їхнього впливу на його правосудність.

Структура судового рішення як процесуального документа

Судове рішення є структурованим процесуальним документом, в якому виокремлюються відносно самостійні частини.

Формально у кримінальному процесі виокремлюється три основні частини судового рішення (вступна, мотивувальна, резолютивна), у цивільному процесі їх чотири (вступна, описова, мотивувальна, резолютивна). Такий поділ можна пояснити швидше законодавчою традицією. У літературі фактична та термінологічна «чистота» такого поділу не є аксіомою: одні науковці мотивувальну частину називають описово-мотивувальною, інші – мотивувально-обґрунтовальною або вважають, що частин має бути менше чи більше; окремі науковці взагалі стверджують, що поділ рішення на частини є формальним та умовним, а головним є «логічне та послідовне наповнення тексту тими відомостями, які необхідні».

Тим не менше, законом передбачена певна структура судового рішення, а тому її дотримання при виготовленні тексту цього акта є обов'язковим.

Процесуальний закон закріплює вимоги щодо форми, змісту та структури кожного виду судового рішення окремо.

Так, у цивільному судочинстві основними нормами щодо цього є:

- стаття 215 ЦПК (рішення суду в позовному провадженні);
- стаття 103 ЦПК (судовий наказ);
- стаття 226 ЦПК (заочне рішення);
- стаття 220 ЦПК (додаткове рішення);
- стаття 210 ЦПК (ухвала суду).

Крім того, для окремих видів судових рішень в межах окремого провадження, цивільним процесуальним законом передбачено додаткові вимоги, які впливають на їхній зміст:

- стаття 235 ЦПК, пункт 8 (рішення суду про розірвання шлюбу у порядку окремого провадження);

- стаття 241 ЦПК (рішення суду у справі про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи);
- стаття 245 ЦПК (рішення суду у справі про надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності);
- стаття 255 ЦПК (рішення суду у справі про усиновлення);
- стаття 259 ЦПК (рішення суду у справі про встановлення факту, що має юридичне значення);
- стаття 273 ЦПК (рішення суду у справі про передачу безхазяйної нерухомої речі у комунальну власність);
- стаття 278 ЦПК (рішення суду про визнання спадщини відумерлою);
- стаття 282 ЦПК (рішення суду у справі про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку);
- стаття 286 ЦПК (рішення суду у справі про примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу);
- стаття 290 ЦПК (рішення суду у справі про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб).

Додаткові вимоги передбачено законом і до змісту ухвал, які постановляються судом першої інстанції в межах судових процедур, врегульованих Розділами VI, VII, VIII, IX та X ЦПК.

У кримінальному судочинстві основними нормами, що регламентують зміст та структуру рішення суду, є:

- стаття 374 КПК (вирок суду);
- стаття 372 КПК (ухвала суду);
- статті 455, 456 КПК (постанова Верховного Суду України)

Загальні вимоги щодо форми процесуально-документального оформлення судових рішень у кримінальному судочинстві закріплено в статті 371 КПК, а окремої думки судді – в статті 375 КПК.

Кримінальним процесуальним законом передбачено спеціальні вимоги щодо змісту та структури ухвали слідчого судді, у тому числі про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії – стаття 248 КПК.

Додаткові вимоги передбачено законом і до змісту ухвал, які постановляються судом першої інстанції в межах судових процедур, врегульованих Розділами VI, VII, VIII та IX КПК.

ВИСНОВКИ

- Судові рішення, які ухвалюються судом по суті справи, завжди оформлюються у вигляді самостійного процесуального документа.
- Судові рішення, в яких вирішуються процесуальні питання або клопотання учасників процесу, оформлюються у вигляді самостійного процесуального документа у випадках, передбачених законом.
- Судове рішення є структурованим процесуальним документом, в якому виокремлюються відносно самостійні частини.
- Інші судові рішення також підлягають процесуально-документальному оформленню у вигляді «протокольних ухвал», що є частиною більш загального документа – журналу судового засідання або протоколу. Такі рішення мають «усічену структуру», однак вона також має бути дотримана.

1.4. Міжнародні стандарти, що регламентують питання забезпечення законності, обґрунтованості та справедливості судових рішень

- 1.4.1. Міжнародні стандарти щодо судового рішення та їхнє законодавче закріплення Україною
- 1.4.2. Законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення
- 1.4.3. Необхідність застосування судами міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини при ухваленні судових рішень
- 1.4.4. Пошук джерел інформації щодо рішень Європейського суду з прав людини
- 1.4.5. Вплив прецедентних справ Комітету ООН з прав людини на ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення в Україні.

1.4.1. Міжнародні стандарти щодо судового рішення та їхнє законодавче закріплення Україною

До судових рішень, які ухвалюються судами України, є низка вимог, закріплених як у національному законодавстві, так і в міжнародних документах. Міжнародні

документи за їхньою правовою природою можна поділити на зобов'язальні, так звані норми «жорсткого права», та рекомендаційні – норми «м'якого права». Норми «жорсткого права» закріплені у багатосторонніх міжнародних договорах, які стають зобов'язальними для кожної держави-учасниці після їх ратифікації. До «жорсткого права» можна віднести також усталену практику ЄСПЛ. Норми «м'якого права» представлені документами міжнародних організацій (Комітету Міністрів Ради Європи, Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеціанська комісія), Консультативної ради європейських суддів, органів та установ ОБСЄ тощо) – це декларації, висновки, рекомендації та інші документи. Незважаючи на те, що такі документи мають рекомендаційний характер, це жодним чином не означає, що ними не варто керуватися. Тим більше, що авторитетні міжнародні організації заохочують дотримуватися та виконувати документи «м'якого права».

У поняття міжнародних стандартів рекомендаційного характеру, що стосуються вимог до судових рішень, входять юридичні принципи та стандарти, вироблені у межах регіональних міжнародних організацій (Ради Європи, ОБСЄ, ЄС), які переважно наголошують на публічності судових рішень та їх вмотивованості. Так, у Заключному документі Віденської наради НБСЄ (1989 р.) зазначено про «право (особи) швидко та офіційно бути повідомленою про рішення, ... у тому числі про юридичні мотиви, на яких базується рішення»¹¹.

До системи міжнародних стандартів зобов'язального характеру, що закріплюють стандарти прав людини та, зокрема, вимоги щодо судових рішень, безумовно, належить Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року¹² (далі – ЄКПЛ), котра встановлює механізм міжнародного контролю, найважливішим елементом якого є діяльність Європейського суду з прав людини. Суд розглядає заяви будь-яких осіб, неурядових організацій або груп осіб про порушення положень Конвенції або Протоколів до неї.

Прийняття Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»¹³, яким закріплюється, що ЄКПЛ та

11 Итоговый документ Венской встречи государств-участников Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе (Вена, 15 января 1989 г.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://all-docs.ru/index.php?page=7&vi1=0533>

12 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 04.11.1950 р. зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом №11 від 11 травня 1994 року, Протоколом №14 від 13 травня 2004 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004

13 Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23.02.2006 р. N 3477-IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>

практика Суду застосовуються в Україні як джерело права, стало важливим етапом закріплення на рівні закону міжнародних стандартів справедливого судового розгляду, що включає в себе й ухвалення справедливого і вмотивованого судового рішення.

Право особи на справедливий судовий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, а також обов'язковість судових рішень закріплені в статті 21 КПК.

Міжнародні стандарти щодо судового розгляду в кримінальному провадженні закріплені в статтях 8 та 9 КПК, де зазначено, що кримінальне провадження здійснюється з дотриманням принципу верховенства права, який застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, а суд, слідчий суддя під час кримінального провадження зобов'язані неухильно дотримуватися вимог Конституції України, цього Кодексу, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У разі, якщо норми цього Кодексу суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору.

ВИСНОВКИ

- Судові рішення мають відповідати міжнародним стандартам, обов'язковість яких визнала Україна.
- У разі, якщо норми національного законодавства суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору.

1.4.2. Законність, обґрунтованість та справедливість судового рішення

Ухвалення законних, обґрунтованих та справедливих судових рішень є основним завданням судів України. Справедливі, доступні та ефективні суди створюють позитивні взаємовідносини громадян між собою, а також між громадянами та державою. У свою чергу, довіра та впевненість громадян в тому, що суди ухвалюватимуть законні та справедливі рішення, зростатиме за умови функціонування ефективної та дієвої судової системи.

Суди мають вирішувати спори та ухвалювати рішення у справах у межах законодавства у справедливий, доступний, ефективний і дієвий спосіб у розумні строки.

Неможливо переоцінити важливість ролі суддів у суспільстві. Однак сам по собі конституційний статус суддів не може забезпечити довіру громадськості до судових рішень. Якщо суд діє безсторонньо та справедливо, громадськість позитивно сприйматиме роль суду.

Як відомо, наразі важко знайти єдине визначення поняття «законне, обґрунтоване та справедливе судове рішення».

Однак, урахувуючи критерії, які містяться в міжнародних законодавчих актах щодо кожної із зазначених характеристик, це поняття є однією зі складових поняття «справедливого судового розгляду».

Статтю 6 ЄКПЛ встановлені основні вимоги до справедливого суду: «справедливий і публічний розгляд справи», «розгляд упродовж розумного строку», «розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення».

Завдяки тлумаченню положень Конвенції Судом концепція справедливого судового розгляду зазнавала певних змін, еволюціонувала, і на сьогоденному етапі ця концепція становить систему елементів, до яких належать: процесуальна рівність сторін; вимога вмотивованості судового рішення; надання правової допомоги стороні, яка її потребує і не має змоги самостійно собі її забезпечити, якщо це необхідно в інтересах правосуддя. Вимога вмотивованості судового рішення не викликає труднощів у її розумінні щодо вимог до обґрунтованості судового рішення. А щодо інших елементів, то вони у своїй сукупності мають безпосереднє відношення до поняття «законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення».

Стандарти ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення нерозривно пов'язані зі стандартами суддівської незалежності. Говорячи про незалежність, варто наголосити, що принцип незалежності судових органів дає їм право і вимагає забезпечення справедливого ведення судового розгляду та дотримання прав сторін.

Стандарти суддівської незалежності закріплені в Основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями 40\32 та 40\146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року.

Самостійне значення має компонент оцінки «якості судового рішення», який розглядається у Висновку № 11 КРЕС щодо якості судових рішень. Цей аспект аналізу якості діяльності суду є найбільш корисним для українських суддів, оскільки ключовим механізмом визначення якості судових рішень є процедури апеляційного чи касаційного оскарження.

Варто також згадати вимоги до судового рішення, що викладені в Рекомендації № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, ухваленої на 367 засіданні заступників міністрів 28 лютого 1984 року (далі – Рекомендація № R (84) 5).¹⁴ У шостому принципі зазначено, що «судове рішення має бути постановлене наприкінці провадження або якомога швидше після його завершення. Рішення суду має бути якомога стислішим. Воно може містити посилання на будь-яку норму права, але має з певністю вирішити всі питання, пов'язані з претензіями сторін».

Безсторонність та об'єктивність судді є запорукою ухвалення законного та справедливого судового рішення. Принцип об'єктивності як один з необхідних показників поведінки судді визначено у Бангалорських принципах поведінки суддів, схвалених резолюцією 2006/23 Економічної і Соціальної Ради ООН від 27 липня 2006 року¹⁵, де зазначено, що об'єктивність судді є необхідною умовою для належного виконання посадових обов'язків. Вона проявляється, крім іншого, у змісті постановлених процесуальних рішень.

Також зазначено, що компетентність та старанність є необхідними умовами для виконання суддею своїх обов'язків. Цей принцип означає, що судові функції судді, до яких входить судовий розгляд справи та ухвалення рішень, мають пріоритет над всіма іншими видами діяльності.

Суддя повинен бути незалежним, він повинен мати чітку громадянську позицію. Саме цього від нього очікує громадськість, яка має право на безсторонні й незалежні суди, які вирішують правові питання виключно на підставі закону. Це право закріплено також у Європейській хартії про закон «Про статус суддів», прийнятої у Страсбурзі Радою Європи у 1998 році¹⁶, яка передбачає, що статус суддів означає забезпечення компетентності, незалежності й безсторонності, яких будь-яка людина законно очікує від судових органів, від кожного судді, якому довірений захист її прав. Таким чином, судове рішення, яке отримує громадянин, має відповідати всім необхідним міжнародним стандартам законності, бути обґрунтованим і справед-

14 Рекомендація № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи на 367 засіданні заступників міністрів 28 лютого 1984 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_126

15 Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_j67

16 Європейська хартія про закон «Про статус суддів» (Рада Європи, 10 липня 1998 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.uapravo.net/akty/ministerstvo-main/akt9p1sa7d.htm>

ливим, та має стати реальним підтвердженням існування незалежної і самостійної судової влади задля забезпечення реального захисту прав людини і громадянина.

ВИСНОВКИ

- Судові рішення мають відповідати вимогам права на справедливий суд, що передбачені статтею 6 ЄКПЛ.
- Основними вимогами до справедливого суду є «справедливий і публічний розгляд справи», «розгляд упродовж розумного строку», «розгляд незалежним і безстороннім судом, встановленим законом».
- Запорукою ухвалення законного та справедливого судового рішення є безсторонність та об'єктивність судді.

1.4.3. Необхідність застосування судами міжнародних стандартів та практики Європейського суду з прав людини при ухваленні судових рішень

Необхідність обґрунтування та мотивування судового рішення є складовою частиною процесуального аспекту справедливого правосуддя. Суд розтлумачив поняття способом «від протилежного» у справі «Н. проти Бельгії» від 30 листопада 1987 року¹⁷, де зазначив, що «відсутність мотивів у судовому рішенні є достатньою підставою для висновку про несправедливість судового розгляду».

Крім того, Суд у своїх численних рішеннях неодноразово наголошує на необхідності мотивування судових рішень з метою дотримання гарантій справедливого судочинства.

Як зазначено у рішенні ЄСПЛ «Хаджианастасіу проти Греції»¹⁸, судові рішення повинні бути «детально та старанно вмотивовані», а також зазначено, що «суди повинні з достатньою ясністю вказувати підстави, на яких базується їхнє рішення». В іншому рішенні ЄСПЛ «Гірвісаарі проти Фінляндії» зазначено, що судові рішення повинні бути вмотивовані, щоб «засвідчити, що сторони були заслухані, та для того, щоб забезпечити нагляд громадськості за здійсненням правосуддя»¹⁹.

Як приклад необхідності мотивування судових рішень важливо також навести

17 Справа «Н. проти Бельгії» (*H. v. Belgium*), заява № 8950/80, рішення від 30 листопада 1987 р.

18 Справа «Хаджіанастасіу проти Греції» (*Hadjianastassiou v. Greece*), заява № 12945/87, рішення від 16 грудня 1992 р.

19 Справа «Гірвісаарі проти Фінляндії» (*Hirvisaari v. Finland*), заява № 49684/99, рішення від 25 грудня 2001 р.

рішення ЄСПЛ у справі «Проніна проти України»²⁰. У цій справі заявниця зверталася до національних судів з вимогою вирішити її спір щодо пенсії з органами соціального забезпечення. Заявниця посилалася, зокрема, на положення статті 46 Конституції, заявляючи, що її пенсія не повинна бути нижчою за прожитковий мінімум. Суд зазначив з цього приводу: «... національні суди не вчинили жодної спроби проаналізувати позов заявниці з цієї точки зору, попри пряме посилання у кожній судовій інстанції. Не у компетенції Суду вирішувати, який шлях міг би бути найадекватнішим для національних судів при розгляді цього аргументу. Однак, на думку Суду, національні суди, цілком ігноруючи цей момент, хоча він був специфічним, доречним та важливим, не виконали свої зобов'язання щодо пункту 1 статті 6 Конвенції». Отже, суд у рішенні має дати оцінку кожному специфічному, доречному та важливому аргументу сторони, аби виконати вимоги пункту 1 статті 6 ЄКПЛ.

Крім цього, якщо йдеться про обвинувальний вирок у кримінальному судочинстві, то, як зазначено у рішенні ЄСПЛ у справі «Болдеа проти Румунії»²¹, аргументація в обвинувальному вирокі має стосуватися усіх елементів складу кримінального правопорушення.

Важливо також зазначити, що у кримінальному судочинстві, як зазначає ЄСПЛ у своєму рішенні «Салов проти України»²², «будь-яке процедурне рішення, яке видає суддя, має бути уважно виписане, щоб бути нейтральним та уникнути можливого втручання в принцип презумпції невинуватості, закріплений в пункті 2 статті 6 Конвенції».

Ухвалюючи рішення, суддя при обґрунтуванні певної правової позиції чи встановленого порушення права особи має право, крім посилання на внутрішнє законодавство, що регулює спірні або деліктні правовідносини, посилатися на висновки Суду в конкретних справах. Практика Суду систематизована з огляду на порушення вимог статей ЄКПЛ, що сприяє швидкому знаходженню та аналізу рішень. Крім того, важливе значення мають висновки у так званих «пілотних справах», які можна використовувати при написанні рішень, буквально цитуючи їх.

Так, під час вирішення питання щодо обсягу допустимого втручання у батьківські права, призначення опіки та піклування варто враховувати позицію Суду щодо застосування статті 8 ЄКПЛ, викладену в рішенні 1988 року у справі «Ольсон проти

20 Справа «Проніна проти України» (*Pronina v. Ukraine*), заява № 63566/00, рішення від 18 грудня 2006 р.

21 Справа «Болдеа проти Румунії» (*Boldea c. Roumanie*), заява № 19997/02, рішення від 15 травня 2007 р.

22 Справа «Салов проти України» (*Salov v. Ukraine*), заява № 65518/016 рішення від 6 вересня 2005р.

Швеції»²³, а саме що «переміщення дітей на значну відстань від їхніх батьків і одне від одного, а також суворе обмеження доступу батьків до дітей не можуть бути виправдані, а дії держави повинні відповідати кінцевій меті – об'єднанню сім'ї».

У справі «Фельдбрюгге проти Нідерландів»²⁴ рішення Суду про порушення права на справедливий судовий розгляд (пункт 1 статті 6 ЄКПЛ) ґрунтувалося на висновку, що апеляційним судом було порушено принцип рівності засобів, оскільки «заявниця не мала можливості виступити особисто чи бути представленою адвокатом, її не ознайомили з висновками двох постійних медичних експертів, і не дали можливість викласти заперечення щодо них».

Використовувати практику Суду можна і при написанні суддею окремої думки у випадках колегіального розгляду справ.

Після аналізу рішень Суду встановлено, що у певній кількості справ судді висловлювали окрему думку, яка не збігається з позицією більшості. У кожному такому випадку окрема думка є мотивованою і викладена з посиланням на аргументи та норми законодавства чи їх тлумачення.

Так, у рішенні у справі «Барффорд проти Данії» від 22.02.1989 року²⁵, що стосувалось свободи вираження поглядів, зокрема наявності в діях заявника наклепу, який у статті для журналу «Гронланд данск» критикував склад Високого суду, який розглядав справу про податок, суд постановив шістьма голосами проти одного, що порушення статті 10 ЄКПЛ не було.

В окремій думці судді зазначено, що неможливо виділити аргумент зі справи «Лінгенс проти Австрії»²⁶, в якій суд вважав, що «політики повинні бути готові сприймати більшу критику, ніж неополітики... Загальний інтерес до можливості громадського обговорення питання про діяльність судів переважає інтерес двох суддів щодо захисту від критики, до якої заявник вдався у статті». У деяких справах наявні кілька окремих думок, частина з яких збігається з позицією більшості, однак з інших підстав.

Таким чином, практика Суду свідчить про необхідність детального обґрунтування суддею окремої думки, навіть тоді, коли вона збігається з позицією більшості суддів. Крім цього, в аргументації окремої думки містяться посилання

23 Справа «Ольсон проти Швеції» (*Olsson v. Sweden*), заява № 10465/83, рішення від 24 березня 1988 р.

24 Справа «Фельдбрюгге проти Нідерландів» (*Feldbrugge v the Netherlands*), заява № 8562/79, рішення від 29 травня 1986 р.

25 Справа «Барффорд проти Данії» (*Barfod v. Denmark*), заява № 11508/85, рішення від 22 лютого 1989 р.

26 Справа «Лінгенс проти Австрії» (*Lingens v. Austria*), заява № 9815/82, рішення від 8 липня 1986р.

на пілотні рішення Суду, де було застосовано рішення Суду, тлумачення національного законодавства держави-відповідача.

Важливим при написанні судових рішень є також дотримання принципу юридичної визначеності як однієї зі складових принципу верховенства права. З цього приводу Суд зазначає: «право на справедливий суд, гарантоване п. 1 ст. 6 Конвенції, варто тлумачити в контексті преамбули Конвенції, яка, зокрема, проголошує верховенство права як складову частину спільної спадщини Договірних держав. Одним із основоположних аспектів верховенства права є принцип юридичної визначеності, згідно з яким, у разі остаточного вирішення спору судами, їхнє рішення, що набрало законної сили, не може ставитись під сумнів»²⁷.

ВИСНОВКИ

- Положення і принципи ЄКПЛ та практика ЄСПЛ є джерелом права в Україні.
- Під час ухвалення рішення суддя має право, крім посилання на внутрішнє законодавство, що регулює спірні правовідносини, посилатися на висновки Суду в конкретних справах.
- Суд у рішенні має дати оцінку кожному специфічному, доречному та важливому аргументу сторони.
- Аргументація в обвинувальному вирокі має стосуватися усіх елементів складу кримінального правопорушення.

1.4.4. Пошук джерел інформації щодо рішень Європейського суду з прав людини

Оскільки судді при написанні судових рішень враховують положення і принципи ЄКПЛ, а також практику Суду (причому не лише рішень, ухвалених щодо України, а й рішень, ухвалених щодо інших країн), важливо володіти інформацією щодо пошуку відповідних джерел інформації.

З текстами рішень Суду щодо України можна ознайомитися на сайті Міністерства юстиції України, де рішення систематизовані за статтями, а також представлені стислі виклади рішень щодо України: <http://www.minjust.gov.ua/9329>. Корисним буде також використання пошукової системи на сайті Суду, де представлені усі рі-

²⁷ Справа «Брумареску проти Румунії» (*Brumarescu v. Romania*), заява № 28342/95, рішення від 28 листопада 1999 р.

шення Суду англійською і/або французькою мовами, а окремі рішення перекладені різними мовами, у тому числі й українською: <http://hudoc.echr.coe.int>.

Крім цього, цікавим та корисним інформаційним ресурсом є окремі сторінки Суду та Ради Європи:

- аналіз практики Суду за окремими статтями, у тому числі окремі посібники, викладені українською мовою (наприклад, посібник за ст. 5 ЄКПЛ «Право на свободу та особисту недоторканність»): <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=caselaw/analysis&c=>;
- освітня програма Ради Європи у сфері прав людини для професійних юристів (Програма Help – Human Rights Education for Legal Professionals): <http://helpcoe.org/national-page/ukraine>, на якій розміщено багато навчальних посібників та інформаційних ресурсів (українською мовою), а також низка онлайн-курсів та відеолекцій англійською мовою: <http://helpcoe.org/training-resources/main-courses>.

ВИСНОВКИ

- Варто використовувати усі наявні та доступні джерела для пошуку текстів рішень ЄСПЛ та застосовувати у судовій практиці ключові принципи ЄКПЛ, які інтерпретуються у рішеннях Суду.
- Рішення ЄСПЛ потрібно читати уважно, у повному обсязі, не допускаючи неправильного, відірваного від контексту справи, тлумачення.

1.4.5. Вплив прецедентних справ Комітету ООН з прав людини на ухвалення законного, обґрунтованого та справедливого судового рішення в Україні

Відповідно до статті 28 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (далі – Пакт) створено Комітет ООН з прав людини (далі – Комітет) для контролю за реалізацією положень Пакту. Комітет складається з 18 незалежних експертів, які висунуті державами-учасниками Пакту і обираються на засіданні держав-учасниць. Члени Комітету працюють незалежно, даючи урочисту обіцянку, що будуть здійснювати свої обов'язки «неупереджено та добросовісно». Процедура подачі індивідуальних скарг визначена у Факультативному протоколі.

В Україні Пакт є частиною національного законодавства і, відповідно, його положення можуть застосовуватися судами.

Варто зауважити, що суддями України в судових рішеннях дуже рідко застосовуються як положення Пакту, так і його тлумачення, що міститься в рішеннях Комітету. Таку ситуацію можна пояснити недостатніми знаннями практики розгляду індивідуальних скарг Комітетом, а можливо, й тим, що в процесуальному законодавстві України відсутнє положення, яке б прямо дозволяло застосовувати у судових рішеннях посилання на рішення Комітету за аналогією з рішеннями Суду.

З цього приводу можна зазначити таке. На сьогодні існує проблема юридичної сили та застосування рішень і загальних коментарів Комітетів ООН, створених відповідно до базових конвенцій і пактів ООН з прав людини. Деякі науковці бачать тільки процесуальну проблему в невизначеності поняття «міжнародна судова установа», вважаючи, що Комітети ООН не є судовими органами, а деякі їхні повноваження є «квазісудовими».

Однак, застосовуючи при розгляді індивідуальних скарг положення Пакту, який ратифікований Україною та є частиною її національного законодавства, Комітет у своїх рішеннях тлумачить його статті, має право робити висновки щодо наявності або відсутності у конкретній справі порушень прав людини, що, у свою чергу, дає можливість суддям правильно зрозуміти положення міжнародних договорів, що стосуються прав людини, та застосовувати їх при написанні судових рішень.

Комітет висловив свою позицію з приводу дотримання положень пункту 1 статті 14 Пакту щодо справедливого судового розгляду (що включає в себе і справедливе судове рішення) у доповіді № 387/1989 за скаргою Арво О. Картунена проти Фінляндії від 21.10.1992 року, в якому зазначене порушення вимог Пакту щодо неупередженого розгляду справи в національному суді; у доповіді № 770/1997, Дмитрій Л. Гридин проти Російської Федерації від 20.07.2000 року.

ВИСНОВКИ

- Комітет ООН з прав людини при розгляді індивідуальних скарг застосовує положення Міжнародного пакту про громадянські і політичні права, який ратифікований Україною та є частиною її національного законодавства.
- Тлумачення Комітетом ООН з прав людини окремих положень Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та висновки Комітету щодо наявності або відсутності у конкретній справі порушень прав людини дає можливість суддям правильно зрозуміти положення міжнародних договорів, що стосуються прав людини, та застосовувати їх при написанні судових рішень.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 1.4.

Рішення у справах Європейського суду з прав людини за статтею 6 ЄКПЛ (обґрунтування судових рішень)

«Хаджианастасіу проти Греції» (Hadjianastassiou v. Greece)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-57779>

COURT (CHAMBER)

CASE OF HADJIANASTASSIOU v. GREECE

(Application no. 12945/87)

JUDGMENT STRASBOURG

16 December 1992

«Фомін проти Молдови» (Fomin v. Moldova)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-106789>

THIRD SECTION

CASE OF FOMIN v. MOLDOVA

(Application no. 36755/06)

JUDGMENT STRASBOURG

11 October 2011

FINAL 11/01/2012

«Серявін та інші проти України» («Seryavin and others v. Ukraine»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-103279>

FIFTH SECTION

CASE OF SERYAVIN AND OTHERS v. UKRAINE

(Application no. 4909/04)

JUDGMENT STRASBOURG

10 February 2011

FINAL 10/05/2011

«Проніна проти України» («Pronina v. Ukraine»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-76457>

FORMER SECOND SECTION

CASE OF PRONINA v. UKRAINE

(Application no. 63566/00)

JUDGMENT STRASBOURG

18 July 2006

FINAL 18/10/2006

«Болдеа проти Румунії» («Boldea v. Romania»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122769>

THIRD SECTION

BOLDEA v. ROMANIA

Application no. 75692/12 Mihail BOLDEA against Romania lodged on 20 November 2012

«Салов проти України» («Salov v. Ukraine»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-70096>

SECOND SECTION

CASE OF SALOV v. UKRAINE

(Application no. 65518/01)

JUDGMENT STRASBOURG

6 September 2005

FINAL 06/12/2005

«Нечіпорук та Йонкало проти України» («Nechiporuk and Yonkalo v. Ukraine»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-104613>

FIFTH SECTION

CASE OF NECHIPORUK AND YONKALO v. UKRAINE

(Application no. 42310/04)

JUDGMENT

This version was rectified on 1 June 2011

under Rule 81 of the Rules of Court

STRASBOURG

21 April 2011

FINAL 21/07/2011

«Мала проти України» («Mala vs. Ukraine»)

<http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-145228>

CASE OF MALA v. UKRAINE

(Application no. 4436/07)

JUDGMENT

STRASBOURG

3 July 2014

**Висновки Консультативної ради європейських суддів
та Комітету міністрів Ради Європи**

Висновок № 7 (2005) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи з питання «Правосуддя та суспільство»

http://court.gov.ua/userfiles/visn_7_2005.pdf

Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)

Висновок № 17 (2014) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо оцінювання діяльності суддів, якості правосуддя і поваги до незалежності судової влади

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)

Висновок № 18 (2015) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету міністрів Ради Європи щодо позиції судової влади та її відносин з іншими гілками влади в умовах сучасної демократії

[http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/58F4A4DD76AACFD0C2257D87004971A6)

Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи на 1098 засіданні заступників міністрів 17 листопада 2010 року

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a38

Рекомендація № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи на 367 засіданні заступників міністрів 28 лютого 1984 року

http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_126

1.5. Підготовка до написання судового рішення, процес написання, методи та способи оптимізації

Судовий розгляд, яким справа вирішується по суті, закінчується ухваленням судового рішення.

З метою забезпечення розслідування кримінального правопорушення, повідомлення про яке внесене до Єдиного реєстру досудових розслідувань за результатами вчинення окремих процесуальних дій, а також з моменту надходження цивільної справи до суду і до її остаточного вирішення, в тому числі, і питань, пов'язаних з виконанням ухваленого судового рішення, судом вирішується низка процесуальних питань, вирішення яких оформлюється постановленням процесуального документа у виді ухвал.

Підготовка до написання судового рішення має бути розпочата суддею на якомога раніших стадіях процесу, фактично – з моменту отримання суддею, слідчим суддею на розгляд клопотань органів досудового розслідування, обвинувального акта, матеріалів цивільної справи, клопотань сторін та третіх і заінтересованих осіб.

Судові рішення мають бути ухвалені судом з обов'язковим дотриманням вимог процесуального закону, у тому числі положень статей 10 і 11 ЦПК, а також статей 22 і 26 КПК щодо змагальності сторін та диспозитивності цивільного та кримінального судочинства.

Як вже зазначалося раніше, рішення буде відповідати вимогам законності лише тоді, коли суд, виконавши всі вимоги процесуального закону, вирішив справу відповідно до норм матеріального права, які підлягають застосуванню до цих правовідносин, а також правильно витлумачив ці норми. Тому для забезпечення зазначеної умови суддя має належним чином підготуватися до ухвалення судового рішення, а отже і його написання, оскільки саме викладення обставин справи, їхня оцінка та правова кваліфікація мають бути аргументованими, переконливими та доступними для кожного адресата.

Клопотання органів досудового слідства щодо вчинення окремих процесуальних дій з метою повного та всебічного розслідування кримінального правопорушення, а також заяв сторін та інших осіб, які беруть участь у розгляді цивільних справ, що пов'язані з необхідністю вчинення процесуальних дій для забезпечення правильного вирішення справи, підлягають розгляду в обмежені строки.

Для правильного вирішення заявлених клопотань, пов'язаних з досудовим розслідуванням кримінального правопорушення та забезпеченням вирішення

цивільних справ, слідчому судді, судді необхідно уважно та досконало вивчити заявлені вимоги, а також проаналізувати зазначені обставини щодо обґрунтування необхідності вчинення конкретних процесуальних дій, перевірити співвідношення заявлених вимог до процесуального закону, який має бути застосований при їх вирішенні.

Крім того, слідчий суддя, суддя мають обов'язок з'ясувати та перевірити коло осіб, інтересів яких стосуються заявлені вимоги, та чи будуть дотримані права, свободи та інтереси зазначених осіб за результатами вирішення заявлених клопотань, заяв.

Зі стадії відкриття провадження у справі в порядку цивільного судочинства суддя вирішує питання щодо:

- відповідності поданих заяв вимогам статті 119 і статті 120 ЦПК;
- необхідності залишення їх без руху, наявності підстав для повернення отриманих матеріалів у порядку, передбаченому правилами статті 121 ЦПК;
- відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті в порядку, передбаченому статтею 122 ЦПК, щодо чого постановляються мотивовані ухвали.

Забезпечення судом умов для виконання сторонами вимог статей 119, 128 ЦПК щодо належного викладення змісту позовних вимог, викладення обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, зазначення доказів, що підтверджують кожну обставину, наявність підстав для звільнення від доказування, подання письмових заперечень проти позову із зазначенням доказів, що підтверджують його заперечення, а також вимог статті 130 ЦПК у попередньому судовому засіданні створює для судді можливість забезпечити умови для написання судового рішення.

Первинна кваліфікація

З метою дотримання принципу змагальності та диспозитивності на стадії відкриття провадження або ж у попередньому судовому засіданні суддя для себе має чітко визначити:

- характер правовідносин, які склалися між сторонами за заявленими вимогами;
- правові норми, що їх регулюють та можуть бути застосовані при вирішенні справи;

- предмет доказування;
- які обставини, що визнаються сторонами, є загальновідомими, або з інших підстав не підлягають доказуванню, а які підлягають доказуванню;
- які докази на підтвердження заявлених обставин справи будуть допустимими та належними;
- які з цих доказів можуть бути подані до початку розгляду справи по суті тощо.

Отже, вже на цьому етапі судового розгляду суддя здійснює так звану «первинну кваліфікацію» у судовій справі. Чим більш повною та якісною вона буде, тим швидше суддя зможе дійти впевненості та внутрішнього переконання щодо свої готовності ухвалити судове рішення.

Водночас суддя зможе побачити очевидні «прогалини» у справі на якомога ранніх стадіях її вирішення та усунути їх у передбачений законом процесуальний спосіб. Так, невизначеність правової позиції сторін можна уточнити у попередньому судовому засіданні.

На виконання вимог статті 10 ЦПК суд має сприяти всебічному і повному з'ясуванню обставин справи, роз'яснити особам, які беруть участь у справі, їхні права та обов'язки щодо подання суду доказів на підтвердження зазначених позивачем підстав для позову та відповідачем – заперечень, а також у порядку з'ясування обставин та перевірки їх доказами за деліктними, трудовими правовідносинами та щодо захисту прав споживачів послуг тощо.

Крім того, для забезпечення правильного вирішення справи суд зобов'язаний попередити сторони та інших осіб, які беруть участь у розгляді справи, про наслідки вчинення або невчинення процесуальних дій і сприяти у здійсненні їхніх прав у випадках, встановлених процесуальним законом.

Варто також звернути увагу на те, що особливістю вирішення справ у порядку цивільного судочинства є: право позивача до початку розгляду судом справи по суті шляхом подання письмової заяви змінити предмет або підставу позову, а відповідача – пред'явити зустрічний позов; право сторони, під час судового розгляду справи, відмовитися від визнаних у попередньому судовому засіданні обставин.

У випадку зміни предмета чи підстав позову або ж пред'явлення зустрічного позову сторона має право заявити про відкладення судового розгляду справи для ознайомлення зі зміненим предметом чи підставами позову та зустрічною позовною заявою. У свою чергу, це забезпечує можливість для судді підготуватися до визначення норм матеріального права, які можуть бути застосовані

при вирішенні зміненого предмета або підстав позову, що полегшить написання судового рішення, яке буде ухвалене за результатами з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами.

У разі, якщо сторона доведе, що вона у попередньому судовому засіданні визнала обставини внаслідок помилки, що має істотне значення, обману, насильства, погрози, тяжкої обставини або обставини, визнаної у результаті зловмисної домовленості її представника з іншою стороною, і прийняття судом відмови сторони від визнання обставин, вони доводяться у загальному порядку, що не потребує додаткової підготовки для судді.

Цивільно-процесуальним законом визначено, що питання про необхідність проведення попереднього судового засідання визначається суддею. Отже, виключно суддя вирішує, що за заявленими вимогами відсутні складнощі щодо з'ясування обставин та перевірки їх доказами, а також із визначенням норм матеріального права, що мають бути застосовані судом при їх вирішенні, а у подальшому – написанні в тексті судового рішення.

Щодо написання судових рішень в порядку окремого провадження, то з огляду на те, що під час вирішення вимог у порядку окремого провадження суддя має повноваження за власною ініціативою витребувати необхідні докази, відповідно, при підготовці до написання судового рішення належить визначити наявність чи відсутність: фактів, необхідних для встановлення заявнику; спору про право; норм права, що можуть бути застосовані; з'ясувати коло доказів, які необхідно дослідити для правильного вирішення заявлених вимог.

Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд у підготовчому судовому засіданні має перевірити наявність підстав для призначення судового розгляду на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або ж закриття провадження у справі.

Перевірка на відповідність обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру вимогам кримінального процесуального закону провадиться судом під час підготовчого засідання. Тільки за умови належного встановлення досудовим розслідуванням обставин, підтвердження їх належними та допустимими доказами та правильної їх правової кваліфікації, а також позиції сторін обвинувачення та захисту створюються необхідні умови для написання судового рішення за результатами розгляду кримінального провадження.

Отже, після завершення підготовки до розгляду справи має бути визначений характер правовідносин за заявленими вимогами, предмет доказування, обсяг питань, які необхідно з'ясувати для вирішення конкретного спору, що також є умовою забезпечення написання судового рішення, яке буде ухвалено судом за результатами розгляду справи по суті.

Визначення норм права, що підлягають застосуванню

Обов'язком суду є визначення норм матеріального права, за якими необхідно дати оцінку встановленим обставинам та ухвалити судове рішення.

Для цього спочатку варто звернути увагу, посилання на які норми матеріального права містяться у матеріалах, отриманих для розгляду, запереченнях та заявах інших учасників процесу.

Для визначення юридичної кваліфікації предмета спору необхідно визначити галузь права, потім опрацювати всі можливі джерела, що можуть стосуватися предмета спору, та вибрати потрібні норми права та умови їх застосування до обставин справи, визначити наявність інших фактів, які можуть мати місце, та необхідність їх з'ясування і перевірки.

Вивчення та застосування Конституції

Найважливішим актом для застосування у більшості судових справ є Конституція України, яка гарантує права та свободи людини і громадянина, а також встановлює вичерпний перелік підстав для їх обмеження. Конституція має найвищу юридичну силу, а тому інші нормативно-правові акти, що підлягають застосуванню, мають бути узгоджені з її положеннями.

Щодо роз'яснення конституційності законів та інших нормативно-правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, суддям слід звертатися до рішень Конституційного Суду України, при цьому не тільки до їх резолютивної, а й до мотивувальної частин, де суд конституційної юрисдикції висловлює свої міркування щодо розуміння конституційних принципів та норм.

Вивчення та застосування правових висновків Верховного Суду України та практики ЄСПЛ

До початку розгляду справи по суті або ж виходу до нарадчої кімнати суддя повинен ознайомитися з судовою практикою національних судів щодо вирі-

шення спірних правовідносин, зокрема з правовими висновками Верховного Суду України, рішеннями ЄСПЛ, що створює додаткову можливість визначитися з тим, які норми матеріального права можна застосувати до спірних правовідносин, дати відповідь на всі питання, що порушені сторонами, та правильно їх витлумачити.

ВИСНОВКИ

- Підготовка до написання судового рішення має розпочатися суддею з моменту отримання ним матеріалів для розгляду.
- Повна, правильна та вчасна «первинна» кваліфікація предмета судового розгляду і предмета доказування є необхідною умовою ухвалення законного, обґрунтованого та вмотивованого судового рішення.
- Визначення норми матеріального права, що підлягає застосуванню у справі, має здійснюватися суддею з урахуванням наявної ієрархії нормативно-правових актів, положень Конституції України, положень ЄКПЛ, правових позицій, висловлених у своїх рішеннях Верховним Судом України, Конституційним Судом України, ЄСПЛ.

РОЗДІЛ 2

СУДОВЕ РІШЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень

- 2.1.1. Цілі та критерії класифікації
- 2.1.2. Матеріально-правова класифікація судових рішень
- 2.1.3. Процесуально-правова класифікація судових рішень

2.2. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі

- 2.2.1. Вимоги до судового рішення як акту судової влади
- 2.2.2. Вступна частина судового рішення
- 2.2.3. Описова частина судового рішення
- 2.2.4. Мотивувальна частина судового рішення
- 2.2.5. Резолютивна частина судового рішення

2.3. Заочне рішення суду та його особливості

- 2.3.1. Особливості заочного рішення
- 2.3.2. Порядок ухвалення заочного рішення
- 2.3.3. Вимоги до змісту заочного рішення

2.4. Судовий наказ як різновид судового рішення

- 2.4.1. Подвійна природа судового наказу (судовий наказ як судове рішення та виконавчий документ). Зміст судового наказу
- 2.4.2. Вимоги до судового наказу як до виконавчого документа, встановлені Законом України «Про виконавче провадження»
- 2.4.3. Особливості процесуального оформлення і підписання судового наказу та відмови у видачі судового наказу
- 2.4.4. Особливості змісту судового наказу за окремими категоріями вимог

- 2.5. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал**
 - 2.5.1. Види ухвал у цивільному судочинстві
 - 2.5.2. Процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві
 - 2.5.3. Структура та зміст ухвали
 - 2.5.4. Особливості окремих видів ухвал у цивільному процесі
- 2.6. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок**

2.1. Класифікація судових рішень у цивільному судочинстві, характеристика основних видів судових рішень

- 2.1.1. Цілі та критерії класифікації
- 2.1.2. Матеріально-правова класифікація судових рішень
- 2.1.3. Процесуально-правова класифікація судових рішень

2.1.1. Цілі та критерії класифікації

Судове рішення – це ключовий інститут цивільного процесу, теоретичній розробці якого у процесуальній науці приділено особливу увагу.

Аналіз результатів цих досліджень дає підстави стверджувати, що інститут судового рішення є надзвичайно містким, оскільки охоплює весь масив актів суду, що ухвалюються протягом усього судового процесу на різних його стадіях та в межах різних судових процедур.

Ці акти відрізняються один від одного як за формою, так і за змістом, можуть мати різний предмет, мету та неоднаково впливають на суспільні відносини, що виникають між учасниками процесу, а у певних випадках – і поведінку інших суб'єктів.

Таке розмаїття вимагало узагальнення та систематизації підходів до базових характеристик судового рішення, виявлення їхніх спільних рис, притаманних усім судовим актам без винятку.

Водночас об'єктивно виникла потреба й у класифікації цих актів, яка дозволила б згрупувати їх за певними критеріями та виокремити спільні особливості, характерні лише для окремих їхніх видів.

Питання класифікації судових рішень завжди займало важливе місце у процесуальній науці, хоча й відносилось до числа дискусійних, а окремі його аспекти вважаються такими й досі.

Тим не менше, сьогодні можна констатувати, що відповідні наукові пошуки дали свої результати: проблематика досліджена достатньо широко та багатоврівнево, з урахуванням глибокого розуміння сутності, юридичної природи, соціальної функції судового рішення, його зв'язку з об'єктивною істиною тощо.

Це дає підстави пропонувати певні класифікації як усталені та науково обґрунтовані, адже вони були розроблені з урахуванням сучасних досягнень правової науки, судової практики, досвіду цивільного судочинства інших країн; неодноразово удосконалювалися та розширювалися, змінювалися під впливом нового процесуального законодавства та панівної правової доктрини, а також інших об'єктивних факторів; пройшли апробацію часом та отримали справедливе визнання у фаховому середовищі.

Варто наголосити, що систематизація та класифікація судових рішень у цивільному судочинстві має не лише теоретичне, але й практичне значення. Наочними прикладами їх використання є різноманітні тематичні узагальнення судової практики з проблемних питань застосування судами норм матеріального та процесуального права, зроблені судами різного рівня та юрисдикції, у тому числі Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі – ВССУ) та Верховним Судом України (далі – ВСУ).

Елементи систематизації судових рішень використовуються й при вирішенні питання щодо однаковості (або неоднаковості) застосування норм матеріального та процесуального права при перегляді судових рішень ВСУ у відповідному порядку, визначеному процесуальним законом.

Питання систематизації та класифікації судових рішень має важливе значення, оскільки правильне та чітке уявлення суддів про систему судових рішень дозволить, з одного боку, виробити єдині підходи до їх написання, а з іншого – сфокусувати увагу на особливостях, притаманних лише окремим його видам, а відтак, й не «упустити» ці особливості за жодних обставин.

У зв'язку з цим вважаємо за необхідне звернути увагу на те, що насправді науковцями було запропоновано кілька варіантів класифікацій залежно від різних критеріїв. Вибір критеріїв, як правило, залежав від того, які саме аспекти (грані) теорії судового рішення були безпосереднім об'єктом того чи іншого конкретного дослідження. Оскільки інститут судового рішення сам по собі є багатогарбовим та складним, на чому неодноразово наголошувалося, то отримані результати відрізнялися, і кожен з них має право на існування.

На нашу думку, варто враховувати ті критерії, які впливають на змістовне наповнення судового рішення (тобто те, що конкретно має бути зазначене у його тексті, як саме має бути цей текст структурований і викладений), та його процесуально-документальне оформлення.

Крім того, важливе значення для написання судового рішення має характер процедури, в межах якої він був ухвалений, вимоги, яким він має відповідати як акт правосуддя та процесуальний документ (як з точки зору чинного процесуального закону, так і з точки зору визнаних Україною міжнародних стандартів), а також його зв'язок з матеріальними відносинами, які є предметом судового розгляду.

Найбільш прийнятними у цьому контексті є матеріально-правова та процесуально-правова класифікації судових рішень у цивільному судочинстві.

ВИСНОВКИ

- Судове рішення – це місткий інститут процесуального права, що охоплює весь масив актів суду, що ухвалюються протягом усього судового процесу на різних його стадіях та в межах різних судових процедур.
- Судові рішення, що ухвалюються в межах різних судових процедур, можуть відрізнитися одне від одного за предметом, формою, змістом, структурою, впливом на суб'єктивні матеріально-правові відносини тощо. Ці відмінності варто враховувати при написанні судових рішень.
- Класичними видами класифікацій судових рішень у цивільному судочинстві є матеріально-правова та процесуально-правова класифікації, які дозволяють систематизувати базові (визначальні) відмінності між різними видами судових рішень з метою їх подальшого врахування при написанні їхніх текстів.

2.1.2. Матеріально-правова класифікація судових рішень

Традиційно класифікацію судових рішень у цивільному процесі пов'язували з класифікацією позовів.

В основі цього зв'язку лежить зв'язок між характером матеріально-правової вимоги та формою його судового захисту.

Навіть ті науковці, які суворо розмежовували матеріальне та процесуальне правовідношення і, відповідно, право на позов у матеріальному значенні та право на позов у процесуальному значенні, звертали увагу на зв'язок між ними, обумовлений загальним співвідношенням матеріального права та процесуальної форми його життя.

Так, аналізуючи форми, засоби та способи захисту цивільних прав судом, вони зазначали, що частина з них мають матеріально-правовий характер, оскільки

безпосередньо забезпечують захист права або охоронюваного законом інтересу (наприклад, визнання права, відновлення стану, що існував до порушення права, присудження до виконання обов'язку у натурі, припинення або зміна правовідношення).

Застосування таких способів захисту права судом можливе лише у певній процесуальній формі, що дає підстави говорити про процесуальні способи захисту, основним з яких є ухвалення судового рішення.

У межах такого підходу у правовій науці була запропонована матеріально-правова класифікація судових рішень, яка базувалася на аналогічній матеріально-правовій класифікації позовів і включала в себе:

- позови про визнання;
- позови про присудження (виконувані);
- позови про перетворення (конститутивні).

Аналогічну класифікацію було запропоновано для класифікації судових рішень:

- рішення про визнання;
- рішення про присудження;
- рішення про перетворення.

Русійною силою цивільного процесу визнається позов. При цьому під поняттям «позов» розуміється звернення уповноваженого суб'єкта до суду у встановленій процесуальним законом формі (заява, позовна заява, подання тощо), у якій цей суб'єкт заявляє про наявність порушення або оспорення конкретного суб'єктивного права чи охоронюваного законом інтересу та просить суд захистити його у встановлений законом спосіб.

Суд, прийнявши таке звернення до свого розгляду, розглядає його за встановленою законом процедурою і ухвалює судові рішення по суті звернення та у його межах.

Вихід за ці межі у класичному диспозитивному процесі не допускається (хоча в окремих передбачених законом випадках це можливо).

Таким чином, без позову (в узагальненому розумінні) не може бути й судового рішення. Цей зв'язок є очевидним.

Можна сказати, що позов «переливається» у рішення, а оскільки позов є структурованим, то можна стверджувати, що «перелив» відбувається «поелементно»: певні частини позову знаходять своє відтворення у відповідних

елементах судового рішення (предмет, підстава, спосіб захисту).

Рішення про визнання

Рішення про визнання є результатом розгляду позову про визнання, у якому заявник (позивач) просить підтвердити наявність або відсутність спірного правовідношення або визнати за заявником (позивачем) відповідне право.

Тобто таке рішення має містити правовстановлюючий припис у разі задоволення заяви.

Головною метою такого рішення є захист права шляхом усунення правової невизначеності щодо прав та обов'язків, що виникають внаслідок оспорення (невизнання) їх існування чи змісту.

Рішення про присудження

Рішення про присудження є результатом розгляду позову про присудження, у якому заявник (позивач) просить зобов'язати (присудити) відповідача до вчинення певних дій на користь заявника (позивача).

Тобто, таке рішення має містити імперативний спонукальний припис у разі задоволення заяви, який може бути виконаний примусово, у тому числі спеціально створеним державним органом за рахунок відповідача.

Головною метою такого рішення є захист права шляхом відновлення порушених прав, примусового виконання обов'язків, відновлення правового становища, яке було неправомірно порушено, у тому стані, в якому воно існувало об'єктивно до судового процесу та незалежно від нього.

Рішення про перетворення

Рішення про перетворення є результатом розгляду позову про перетворення (конститутивного позову), в якому заявник (позивач) просить суд захистити його право чи охоронюваний законом інтерес шляхом утворення нового правовідношення, зміни або припинення чинного правовідношення саме на підставі рішення суду, а не на підставі інших фактів, що мали місце до або поза процесом.

Тобто таке рішення також має містити імперативний спонукальний припис у разі задоволення заяви, який може бути виконаний примусово.

Метою такого рішення також є захист права, але не шляхом відновлення правового становища, яке було неправомірно порушено, у тому стані, в якому

воно існувало об'єктивно до судового процесу, а шляхом створення нового правовідношення чи перетворення того, що існує.

Інші матеріально-правові класифікації

Крім описаної вище матеріально-правової класифікації, у науці та практиці використовуються й інші класифікації, пов'язані з певним групуванням позовів та рішень, зокрема, за матеріально-правовими ознаками.

Так, розрізняють позови з цивільних, сімейних, трудових, земельних, кредитних та інших правовідносин, позови про захист честі та гідності, позови про відшкодування шкоди тощо.

За деякими групами позовів ще з часів римських юристів збереглися спеціальні назви: віндикаційні позови, негаторні позови тощо.

Виокремлення таких видів позовів дозволяє говорити не тільки про особливості розгляду певних категорій судових справ, тобто про особливості судової процедури, але й про особливості судових рішень, що ухвалюються за результатами їхнього розгляду.

Такі класифікації, прийнятні швидше для цивілістичної науки, знайшли, тим не менш, практичне застосування, перш за все, в узагальненнях судової практики.

При написанні судових рішень вони також мають значення, хоча й вузько прикладне, оскільки стосуються змісту судових рішень лише щодо окремих категорій справ (наприклад, зміст рішення суду про звернення стягнення на предмет іпотеки).

ВИСНОВКИ

- В основі матеріально-правової класифікації судових рішень у цивільному процесі лежить зв'язок між характером матеріально-правової вимоги та формою його судового захисту.
- Класичною є тричленна класифікація позовів та відповідна їй тричленна класифікація судових рішень.
- Рушійною силою судового процесу є позов (звернення).
- Результат розгляду позову (звернення) «переливається» у рішення. Певні частини позову знаходять своє відображення у відповідних елементах судового рішення (предмет, підстава, спосіб захисту).

2.1.3. Процесуально-правова класифікація судових рішень

В основі процесуально-правової класифікації судових рішень у цивільному процесі лежить цілісне розуміння судового процесу як єдиної процесуальної форми цивільного судочинства, яка має складну багатокomпонентну структуру, елементи (компоненти) якої тісно та стало пов'язані між собою.

Єдиною методологічною засадою оптимального поділу судових рішень на види у цьому відношенні є структура проваджень цивільного судочинства, характеристика окремих проваджень в межах єдиної процесуальної форми цивільного судочинства, що враховує специфічні режими судочинства та його стадійність.

Такий підхід дає підстави говорити про класифікацію судових рішень у межах цивільної процесуальної форми, перш за все, в силу диверсифікації проваджень у структурі процесу та логічної диференціації автономних судових процедур, у межах яких можуть ухвалюватися судові акти, що стосуються предмета спору.

Власне саме у такому напрямку розвивається сучасний судовий процес: з одного боку, зберігається єдність процесуальної форми, з іншого – у межах цієї форми з'являються нові судові процедури, частина з яких отримує певну автономність.

Метою введення таких процедур є прискорення, спрощення судового процесу, процесуальна економія, встановлення процесуальних гарантій тощо.

Критерії класифікації

Процесуально-правова класифікація судових рішень у цивільному процесі допускає застосування кількох критеріїв, основними з яких є:

- предмет судового розгляду;
- характеристика судової процедури;
- характеристика суб'єкта ухвалення;
- внутрішні та зовнішні процесуальні характеристики самого акта тощо.

Для цілей цього навчального посібника особливе значення має класифікація судових рішень за предметом судового розгляду та видом судової процедури, в межах якої ухвалюється відповідне рішення.

Усі акти суду першої інстанції у цивільному судочинстві варто поділяти на дві основні групи:

- судові рішення по суті справи;
- судові рішення, які не стосуються суті справи.

Судові рішення по суті справи

Рішення по суті справи, залежно від виду судового провадження, поділяються на:

- судові рішення у позовному провадженні;

- заочне судове рішення, що ухвалюється в межах заочної процедури;
- судовий наказ у наказному провадженні;
- судове рішення в окремому провадженні.

Судові рішення, які не стосуються суті справи

Судові рішення, які не стосуються суті справи, постановляються у формі ухвали, яка має бути оформлена як самостійний процесуальний документ (у встановлених законом випадках) або занесена до журналу судового засідання (тобто є частиною іншого процесуального документа).

Види ухвал суду першої інстанції

Ухвали суду першої інстанції можна поділити на такі види:

- ухвали щодо питань, пов'язаних з рухом справи;
- ухвали щодо питань, не пов'язаних з рухом справи;
- ухвали присічного характеру, якими завершується розгляд справи;
- ухвали щодо застосування заходів процесуального примусу;
- окремі ухвали;
- ухвали, що постановляються у межах специфічних судових процедур.

Окрему групу судових рішень складають судові акти, спрямовані на усунення певних недоліків (дефектів) основного судового рішення по суті справи.

До цієї групи варто віднести:

- додаткове судове рішення;
- ухвалу суду про роз'яснення судового рішення;
- ухвалу суду про виправлення опісок та помилок у тексті судового рішення.

Зазначені види судових рішень мають свої особливості, які відтворюються у їхньому змісті та документально-процесуальному оформленні, і мають бути враховані при написанні судових рішень.

ВИСНОВКИ

- В основі процесуально-правової класифікації судових рішень у цивільному процесі лежить цілісне розуміння судового процесу як єдиної процесуальної форми цивільного судочинства, яка має складну багатокomпонентну структуру, основним компонентом якої є судове провадження.
- Зміст судового рішення обумовлюється, у тому числі, особливостями процедури, в межах якої воно ухвалене, та предметом судового розгляду.

2.2. Структура та зміст рішення суду у цивільному процесі

- 2.2.1. Вимоги до судового рішення як акту судової влади
- 2.2.2. Вступна частина судового рішення
- 2.2.3. Описова частина судового рішення
- 2.2.4. Мотивувальна частина судового рішення
- 2.2.5. Резолютивна частина судового рішення

2.2.1. Вимоги до судового рішення як акту судової влади

Згідно зі статтею 1 ЦПК завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

За своїм змістом судове рішення як акт судової влади має бути таким, щоб відповідати завданням цивільного судочинства.

Рішення суду ухвалюється іменем держави. Ця формула підкреслює значення судового рішення, додає йому авторитету і значущості.

Однією з умов ухвалення законного і обґрунтованого судового рішення є неухильне дотримання судом установлених законом вимог щодо його структури та змісту.

У ЦПК України визначено структуру та зміст рішення суду як процесуального документа. Дотримання змісту судового рішення необхідно як для самого суду, оскільки гарантує повноту, послідовність і логічність викладу рішення, так і для учасників процесу, яким важливо усвідомити правову позицію та обґрунтування висновків суду щодо вирішеної справи.

Змістом судового рішення є його структура, складові частини та їхні реквізити, в яких відображене вирішення певним складом суду всіх питань, що були передані заінтересованими особами на розгляд суду.

Зміст рішення втілюється у процесуальній формі, яка відображає спосіб і мову його викладення, порядок і послідовність окремих його частин та кожної частини окремо. Воно повинно містити чіткі, грамотні, юридично правильні формулювання і не допускати в тексті неясних, складних виразів, суджень або зворотів, що ускладнюють правильне його сприйняття.

Відповідно до статті 215 ЦПК рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частини. Саме в такій суворій послідовності рішення має бути викладено судом.

ВИСНОВКИ

Ухвалення судового рішення іменем держави підкреслює його авторитет і значущість.

- Рішення суду має відповідати вимогам процесуального закону та правилам діловодства, встановленим для офіційних документів.
- Неухильне дотримання судом установлених законом вимог щодо структури та змісту рішення суду є однією з умов ухвалення законного і обґрунтованого рішення суду.

2.2.2. Вступна частина судового рішення

Вступна частина рішення має значення для його ідентифікації та виконання.

У вступній частині судового рішення зазначається:

- час та місце його ухвалення;
- найменування суду, що ухвалив рішення;
- прізвища та ініціали судді (суддів – у разі колегіального розгляду);
- прізвища та ініціали секретаря судового засідання;
- імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;
- предмет позовних вимог.

Вступна частина рішення суду розпочинається з найменування процесуального документа – «рішення» та зазначення того, що рішення ухвалюється іменем України. Текстуально відомості вступної частини розміщуються у рішенні суду до слів «встановив».

Під *часом ухвалення рішення* необхідно розуміти той час, протягом якого суд, перебуваючи у нарадчій кімнаті, обговорював справу та ухвалював рішення. У випадку відкладення складання повного рішення на строк не більше п'яти днів, відповідно до статті 209 ЦПК, часом його ухвалення буде не день оформлення повного тексту рішення, а дата його ухвалення.

Місцем ухвалення рішення суду необхідно вважати географічну назву населеного пункту, в якому територіально розміщено суд.

У вступній частині рішення суд повинен вказати характер судового засідання (відкрите чи закрите), хоча ця вимога прямо і не передбачена пунктом 1 частини 1 статті 215 ЦПК. З огляду на зміст принципу гласності та відкритості судового розгляду (стаття 6 ЦПК) зазначення характеру судового засідання дає можливість

судам вищих інстанцій перевірити дотримання судом вимог процесуального закону.

Необхідно зазначати повне найменування суду. Найменування суду має бути викладене відповідно до нормативно-правового акта, яким утворено відповідний суд загальної юрисдикції. Відомості про склад суду мають містити дані про те, чи є склад суду одноосібним (суддя, який є головуючим і діє від імені суду), чи колегіальним (один суддя і два народні засідателі), також потрібно зазначити учасника цивільного процесу – секретаря судового засідання, із вказівкою їх процесуального статусу, прізвищ та ініціалів.

Згідно зі статтею 26 ЦПК необхідно зазначити всіх осіб, які беруть участь у справі, зокрема прокурора та інших осіб, які у визначених процесуальним законом випадках звернулися до суду за захистом прав та свобод іншої особи, а не лише тих осіб, які з'являлися в судові засідання. Якщо сторонами є юридичні особи, то найменування такої особи необхідно наводити відповідно до документів про реєстрацію юридичної особи.

Суд повинен юридично грамотно формулювати найменування предмета позову, в тому числі первісного, зустрічного та третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору.

Предмет позову зазначається відповідно до вимог закону, який підлягає застосуванню до спірних правовідносин, та підстав заявленої вимоги.

Якщо предмет позову викладено позивачем юридично неграмотно, суд має сформулювати і викласти його з урахуванням норм матеріального права, які регулюють спірні правовідносини.

ВИСНОВКИ

- Вступна частина рішення суду повинна містити такі дані: час та місце його ухвалення, найменування суду, що ухвалив рішення, прізвища та ініціали судді або суддів – у разі колегіального розгляду, прізвища та ініціали секретаря судового засідання, імена (найменування) сторін та інших осіб, які брали участь у справі, предмет позовних вимог.
- Ці відомості дозволяють ідентифікувати рішення суду.

2.2.3. Описова частина судового рішення

Відповідно до чинного цивільного процесуального закону в описовій частині зазначається: узагальнений виклад позиції відповідача; пояснення осіб, які беруть участь у справі; інші докази, досліджені судом.

Процесуальний закон не визначає необхідність зазначити в описовій частині рішення суду дату звернення до суду із позовом. Проте в описовій частині необхідно зазначити, коли саме звернулася особа до суду: місяць та рік, зміст і підстави позовних вимог відповідно до позовної заяви (з урахуванням змінених позовних вимог). Зазначення дати звернення до суду дає можливість суду вищої інстанції враховувати ці відомості для вирішення питання дотримання судом першої інстанції норм матеріального та процесуального права щодо застосування позовної давності, а також розумних строків розгляду справи.

В описовій частині рішення суду також необхідно зазначити про внесені зміни щодо підстав чи предмета позову, розміру позовних вимог, якщо вони мали місце, узагальнено викладати позицію відповідача, чи визнає він позов, а якщо визнає, то повністю чи частково, у разі заперечення позову – суть заперечень проти позову, пояснення осіб, які беруть участь у справі, висновки органів державної влади або місцевого самоврядування, якщо вони брали участь у справі, зазначити докази і обставини, для встановлення яких вони досліджувалися.

Чинний цивільний процесуальний закон не передбачає викладення в описовій частині узагальненої позиції позивача. Проте, незважаючи на таку обставину, позицію позивача бажано і доцільно зазначити в описовій частині рішення суду, адже відсутність у вступній частині рішення суду відомостей про позицію позивача не дає уявлення про підстави вимоги позивача, зміни в його правовій позиції (зміна предмета чи підстав позову, збільшення чи зменшення позовних вимог).

Позиції позивача та відповідача мають бути викладені без зайвої деталізації, але давати уявлення про зміст спору.

Якщо рішення суду скасовувалося судом вищої інстанції й справа передавалася на новий розгляд, в описовій частині необхідно викладати інформацію про рух справи в різних судових інстанціях.

Зазначення доказів, досліджених судом, має бути повним і юридично грамотним. Відповідно до статті 57 ЦПК усі докази у справі мають однакове значення і не мають для суду наперед встановленої сили. Необхідно зазначити усі досліджені докази, а не обмежуватися фразою: «пояснення осіб та інші

докази у справі». З описової частини рішення має бути зрозуміло, які саме докази досліджував суд.

Текстуально описова частина рішення суду викладається після слів «встановив» і до фрази приблизно такого змісту: «дослідивши обставини справи, заслухавши пояснення сторін, третіх осіб, їхніх представників, допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, висновок експерта суд дійшов висновку про задоволення позову (відмову в позові)».

В описовій частині рішення суд не повинен давати своїх оцінок правовій позиції осіб, які беруть участь у справі, а також доказам, наданим сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі.

ВИСНОВКИ

- В описовій частині судового рішення зазначається узагальнений виклад позиції відповідача, пояснення осіб, які беруть участь у справі, та інші докази, досліджені судом.
- У цій частині рішення суд не має права давати оцінку позиціям осіб, які беруть участь у справі, та доказам.

2.2.4. Мотивувальна частина судового рішення

Правова позиція судді, яка стосується прав та обов'язків сторін, викладається у мотивувальній частині рішення суду.

Відповідно до чинного цивільного процесуального закону у мотивувальній частині рішення суду зазначаються: встановлені судом обставини і визначені відповідно до них правовідносини; мотиви, з яких суд вважає встановленою наявність або відсутність фактів, якими обґрунтовувалися вимоги чи заперечення, бере до уваги або відхиляє докази, застосовує зазначені в рішенні нормативно-правові акти; чи були порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких особа звернулася до суду, а якщо були, то ким; назви, статті, її частини, абзацу, пункту, підпункту закону, на підставі якого вирішено справу, а також процесуального закону, яким суд керувався.

Мотиви – це ті міркування суду, на підставі яких суд дійшов відповідного висновку щодо задоволення позову чи відмови у позові.

Мотивувальна частина складається з двох частин:

- встановлені судом обставини (факти);
- юридична кваліфікація встановлених обставин (право)²⁸.

Рішення є мотивованим, якщо суд висловив позицію у справі в межах позовних вимог.

У мотивувальній частині рішення суд має надати юридичну оцінку обставинам, які він встановив, оцінку усіх досліджених ним доказів. Висновки про наявність чи відсутність тих чи інших обставин суд має робити з посиланням на матеріали справи.

Не можна визнати правильним викладення мотивувальної частини рішення суду з посиланням у ній на те, що вимоги позивача підтверджені матеріалами справи. Суд має робити конкретне посилання на докази та їхню оцінку.

Якщо предмет спору містить декілька позовних вимог, то кожна із них має бути мотивована.

Якщо сторона визнає обставини, на які друга сторона посилається як на обґрунтування чи заперечення своїх вимог, то їх необхідно відобразити в мотивувальній частині рішення одночасно з висновками суду про встановлення цих обставин.

Оскільки суд встановлює обставини у справі на підставі пояснень сторін, третіх осіб та їхніх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових та речових доказів, висновків експертів (статті 57, 62-66 ЦПК), то у мотивувальній частині суд цим доказам має надати оцінку.

Якщо предметом спору є грошові та інші майнові вимоги, суд має зазначити розрахунки, якими він керувався, задовольняючи такі вимоги.

Як роз'яснено у пункті 14 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі», згідно із частиною першою статті 192 ЦК законним платіжним засобом, обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України, є грошова одиниця України – гривня. У зв'язку з цим при задоволенні позову про стягнення грошових сум суди повинні зазначити у резолютивній частині рішення розмір суми, що підлягає стягненню, цифрами і словами у грошовій одиниці України – гривні. При стягненні періодичних платежів суд має вказати період, протягом якого проводиться виконання.

У разі пред'явлення позову про стягнення грошової суми в іноземній валюті суду у мотивувальній частині рішення потрібно навести розрахунки з переведенням іноземної валюти в українську за курсом, встановленим Національним банком України на день ухвалення рішення.

У трудових спорах, задовольняючи вимоги про оплату праці, суд має навести

28 Куйбіда Р., Сироїд О. Посібник з написання судових рішень. – К.: ВАІТЕ, 2013. – 244 с. – С. 166

в рішенні розрахунки, якими він керувався при визначенні сум, що підлягають стягненню. Оскільки справляння і сплата прибуткового податку з громадян є, відповідно, обов'язком роботодавця та працівника, суд визначає зазначену суму без утримання цього податку й інших обов'язкових платежів, про що зазначає в резолютивній частині рішення.

Досить часто судді при відмові в позові з підстав пропуску строку для звернення з позовом у мотивувальній частині рішення суду обмежуються лише встановленням пропуску такого строку. Таке рішення суду не можна вважати мотивованим, і воно не відповідає вимогам процесуального закону щодо його змісту.

Оскільки правом на звернення до суду за захистом особа наділена в разі порушення, невизнання або оспорювання саме її прав, свобод чи інтересів, а також у разі звернення до суду органів та осіб, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб або державні та суспільні інтереси (частини 1 та 2 статті 3 ЦПК), то суд повинен встановити, чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси цих осіб, а якщо були, то зазначити, чи є залучений у справі відповідач відповідальним за це.

Вирішення питання про те, чи були порушені, невизнані або оспорені права, свободи чи інтереси осіб, які звернулися до суду за захистом свого права чи інтересу, неможливе без з'ясування обставин і визначених відповідно до них правовідносин. Тому неправильним є лише обмеження встановлення причини пропуску строку і зазначення про це в рішенні суду.

Судді мають пам'ятати, що встановивши відсутність поважної причини строку для звернення до суду з позовом, суд у рішенні зазначає про відмову у позові з цих підстав, якщо про застосування позовної давності заявлено стороною у спорі, зробленою до ухвалення ним рішення, крім випадків, коли позов не доведено, що є самостійною підставою для цього.

У разі визнання відповідачем позову (стаття 174 ЦПК), яке не суперечить закону, не порушує права, свободи чи інтереси інших осіб, суд у мотивувальній частині рішення може вказати лише про визнання позову та прийняття його судом.

У мотивувальній частині рішення, крім фактичних, зазначаються й правові його підстави. Правові підстави рішення означають, що встановивши фактичні обставини у справі, суд дає юридичну кваліфікацію взаємовідносин сторін із зазначенням відповідного закону, який регулює ці правовідносини.

Правове обґрунтування рішення має бути як з матеріально-правової, так і процесуальної сторін.

У мотивувальній частині рішення суд має зазначити норму матеріального права, відповідно до якої вирішено спір. У разі необхідності має бути посилання на Європейську конвенцію з прав людини (ЄКПЛ), рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), які згідно із статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 року «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права та підлягають застосуванню у справі.

Недопустимо зводити правову кваліфікацію рішення суду лише до цитат із нормативно-правових актів.

Суд не повинен обмежуватися загальним посиланням на норму матеріального закону, а зобов'язаний обґрунтувати правову кваліфікацію встановлених судом відносин, а також необхідність застосування закону до правовідносин.

Обов'язковість посилання на норми процесуального права пояснюється тим, що при вирішенні судом справи вирішуються процесуальні питання (розстрочка виконання рішення суду), обґрунтоване задоволення чи відхилення яких можливе тільки із застосуванням норм ЦПК України до конкретних випадків.

Правове обґрунтування рішення суду надає йому характеру акту правосуддя, робить його законним, обґрунтованим, зрозумілим і переконливим.

У мотивувальній частині рішення суду має міститися обґрунтування щодо кожного доводу сторін по суті позову, що є складовою вимогою частини першої статті 6 ЄКПЛ.

Згідно із практикою ЄСПЛ, не є мотивованим рішення, яке містить лише посилання на норму закону, з якої не зрозуміло, чому суд дійшов саме таких висновків. Відсутність мотивів ухваленого рішення позбавляє особу, яка брала участь у справі, належним чином навести аргументи при його оскарженні. Прецедентна практика ЄСПЛ свідчить про те, що мотивація судових рішень має на меті демонструвати сторонам, що їх почули. Мотивування – це єдиний можливий механізм для суспільства контролювати правильність судочинства (справи «Проніна проти України», «Серявін та інші проти України», «Хаджіанастасіу проти Греції», «Грвісаарі проти Фінляндії», «Фомін проти Молдови» тощо).

Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною, залежно від характеру рішення (див. рішення у справі «Руїс Торіха проти Іспанії» від 9 грудня 1994 року²⁹). Хоча національний суд має певну свободу розсуду щодо вибору аргументів у тій чи іншій справі та прийняття доказів

29 Справа «Руїс Торіха проти Іспанії» (*Ruiz Torija v. Spain*), заява № 18390/91, рішення від 9 грудня 1994 р.

на підтвердження позицій сторін, орган влади зобов'язаний виправдати свої дії, навівши обґрунтування своїх рішень (див. рішення у справі «Суомінен проти Фінляндії» від 1 липня 2003 року³⁰). Ще одне призначення обґрунтованого рішення полягає в тому, щоб продемонструвати сторонам, що вони були почуті. Крім того, вмотивоване рішення дає стороні можливість оскаржити його та отримати його перегляд судом вищої інстанції. Лише за умови ухвалення обґрунтованого рішення може забезпечуватися публічний контроль за здійсненням правосуддя (див. рішення у справі «Грвісаарі проти Фінляндії»³¹).

У рішенні у справі «Фомін проти Молдови»³² ЄСПЛ зазначив таке: «...Право бути вислуханим включає не тільки можливість робити подання суду, але також і кореспондуючий обов'язок суду показати у мотивувальній частині причини, чому відповідні подання були прийняті або відхилені...» (пар. 31); «Оскільки національні суди жодним чином не опрацювали аргументи та докази заявника та не вказали на мотиви, на яких ґрунтується обвинувачення, Суд вважає, що справа не була «належним чином розглянута національним судом» (пар. 34).

У справі «Хаджіанастасіу проти Греції»³³ Європейський суд з прав людини встановив факт порушення права на справедливий судовий розгляд невмотивованим судовим актом. Причиною встановлення порушення права на справедливий суд стало ухвалення такого короткого судового акта, з якого було не зрозуміло, чому суд дійшов саме такого висновку, що створювало проблеми з оскарженням судового акта.

Отже, ухвалення судом невмотивованого рішення є порушенням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 ЄКПЛ.

Вмотивованість судового рішення є гарантією його законності та обґрунтованості. Від викладення мотивувальної частини залежить переконливість рішення суду. Мотивувальна частина судового рішення свідчить про якість розглянутої справи. Викладені у мотивувальній частині рішення суду висновки мають преюдиційне значення. Недоліки мотивувальної частини рішення суду є підставою для його скасування.

30 Справа «Суомінен проти Фінляндії» (*Suominen v. Finland*), заява № 37801/97, рішення від 1 липня 2003 р.

31 Справа «Грвісаарі проти Фінляндії» (*Hirvisaari v. Finland*), заява № 49684/99, рішення від 25 грудня 2001 р.

32 Справа «Фомін проти Молдови» (*Fomin v. Moldova*), заява № 36755/06, рішення від 11 жовтня 2011 р.

33 Справа «Хаджіанастасіу проти Греції» (*Hadjianastassiou v. Greece*), заява № 12945/87, рішення від 16 грудня 1992 р.

ВИСНОВКИ

- Правова позиція судді, яка стосується прав та обов'язків сторін, викладається у мотивувальній частині рішення суду.
- У мотивувальній частині рішення суд має дати відповідь на всі доводи сторін з урахуванням обставин конкретної справи.
- Ухвалення невмотивованого рішення суду є порушенням права на справедливий суд, гарантованого статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

2.2.5. Резолютивна частина судового рішення

Додержання вимог процесуального закону при складанні резолютивної частини рішення суду є необхідною умовою для забезпечення його виконання, уникнення необґрунтованої тяганини під час його виконання.

У Висновку № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) щодо якості судових рішень зазначено, що будь-який припис, який міститься у судовому рішенні, повинен бути сформульований таким чином, щоб його можна було втілити в життя: це означає, що рішення повинне містити резолютивну частину, в якій було б чітко, без будь-якої можливості невизначеності або непорозуміння, викладено покарання, обов'язки чи приписи, ухвалені судом. Нечітке рішення, яке можна тлумачити по-різному, підриває ефективність та надійність судового процесу.

Чинний цивільний процесуальний закон визначає, що у резолютивній частині має бути зазначено: висновок суду про задоволення позову або відмову у позові повністю чи частково; висновок суду по суті позовних вимог; розподіл судових витрат; строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження.

У резолютивній частині рішення суд підсумовує те, що викладено в його мотивувальній частині. Резолютивна частина має містити вичерпні висновки, обґрунтування яких міститься у мотивувальній частині.

Резолютивна частина рішення суду викладається у такій формі: «зобов'язати», «стягнути», «визнати» тощо.

Резолютивна частина повинна бути викладена в такій формі, щоб вона не викликала ускладнень при виконанні рішення суду державною виконавчою службою.

Переходити від мотивувальної до резолютивної частини рішення суду необхідно словами «вирішив», але окремі судді вживають слово «рішив», що не можна визнати правильним.

Не допускається включати до резолютивної частини висновки суду щодо тієї частини позовних вимог, щодо яких не ухвалювалося рішення по суті, наприклад, залишення заяви без розгляду. Ці висновки викладаються у формі ухвали і мають постановлятися окремо від рішення. Водночас включення до резолютивної частини зазначених висновків не є суттєвим порушенням норм процесуального права і не призводить до скасування судового рішення.

Залежно від особливостей матеріальних правовідносин і конкретних обставин справи, резолютивні частини різних по суті судових рішень відрізняються за своїм змістом.

Наприклад, у резолютивній частині рішення у справі про розірвання шлюбу необхідно навести відомості, необхідні для реєстрації розірвання шлюбу в органах реєстрації актів цивільного стану.

У рішенні суду про розірвання шлюбу має бути зазначено, в якому розмірі та з кого (з одного чи з обох з подружжя) стягується судовий збір (державне мито). Оскільки згідно із законодавством при поданні позовної заяви про розірвання шлюбу судовий збір (державне мито) оплачує позивач (спільну заяву подружжя – обоє з подружжя), а визначена судом сума, що сплачується в дохід держави при реєстрації розірвання шлюбу, підлягає стягненню з одного з подружжя або з них обох, то сплачена позивачем при поданні позовної заяви (подружжям при поданні спільної заяви) сума судового збору (державного мита) не повинна включатися до складу витрат, що сплачуються в дохід держави при реєстрації розірвання шлюбу.

Згідно із частиною 2 статті 255 ЦПК у справах про усиновлення, у разі задоволення заяви, суд зазначає у резолютивній частині рішення про усиновлення дитини або повнолітньої особи заявником (заявниками).

У пункті 9 постанови Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав»³⁴ зазначено, що, ухвалюючи рішення згідно зі статтею 255 ЦПК України та статтею 224 СК України, суд повинен обґрунтувати задоволення чи відхилення

34 Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 березня 2007 року № 3 «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/CBAD01D1300539E3C2257AF400565676](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/CBAD01D1300539E3C2257AF400565676)

заяви про усиновлення. У разі її задоволення, в резолютивній частині рішення необхідно навести відомості про заявника (заявників), повністю зазначивши його прізвище, ім'я, по батькові, день, місяць і рік народження, а також його громадянство.

За наявності клопотання заявників, суд вирішує питання про зміну прізвища, імені та по батькові, дати й місця народження дитини відповідно до статей 229-231 СК. При цьому потрібно мати на увазі, що зміни вносяться не до свідоцтва, а до актового запису про народження дитини.

У резолютивній частині рішення мають бути зазначені: прізвище, ім'я та по батькові позивача та відповідача; точна та повна назва інших осіб, про права та обов'язки яких суд ухвалив рішення.

Якщо в одному провадженні об'єднано кілька вимог або прийнято зустрічний позов чи позов третьої особи, яка має самостійну вимогу, в цій частині належить формулювати, що саме ухвалив суд щодо кожної позовної вимоги.

При об'єднанні в одне провадження кількох вимог або прийнятті зустрічного позову чи позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги, має бути сформульовано, що саме ухвалив суд щодо кожної позовної вимоги.

Вирішуючи справи за позовами про визнання питання про наявність або відсутність тих чи інших правовідносин, суд при задоволенні позову зобов'язаний у необхідних випадках зазначити у резолютивній частині рішення й про ті правові наслідки, які тягнуть за собою таке визнання (наприклад, про анулювання актового запису про реєстрацію шлюбу в разі визнання його недійсним, анулювання свідоцтва про право власності в разі задоволення позову про витребування майна від добросовісного набувача тощо).

Для запобігання виникнення неясності при виконанні рішення у його резолютивній частині зазначається точне та повне найменування юридичної особи, прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи, щодо яких суд вирішив питання.

Суд не має права вирішувати питання про права та обов'язки осіб, не залучених до участі у справі, та зазначати про це у резолютивній частині рішення, оскільки це є порушенням норм процесуального права, що унеможлиблює встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи. Наслідком цього буде скасування рішення суду (частина 2 статті 338 ЦПК).

Відповідно до чинного цивільного процесуального закону суд має зазначити такі правові наслідки ухваленого судового рішення, як негайне виконання су-

дового рішення (статті 367 ЦПК). Незазначення судом першої інстанції допуску рішення до негайного виконання є порушенням прав позивача.

Відповідно до статті 217 ЦПК суд, який ухвалив рішення, яке не звернуто до негайного виконання, може забезпечити його виконання, надати відстрочку або розстрочити його виконання, про що зазначає в резолютивній частині.

У резолютивній частині рішення суду має бути зазначено про розподіл судових витрат. Розподіл судових витрат не є позовною вимогою.

Усі пояснення щодо сум, які підлягають стягненню, чи щодо дій, які зобов'язана виконати сторона, у резолютивній частині не допускаються. Усі пояснення мають бути викладені у мотивувальній частині.

У резолютивній частині обов'язково зазначається строк і порядок оскарження судового рішення. Необхідно зазначити, в який суд може бути оскаржене судове рішення в апеляційному порядку, яким чином подається апеляційна скарга, та строк, протягом якого може бути подана скарга.

ВИСНОВКИ

- У резолютивній частині судового рішення мають міститися вичерпні висновки, обґрунтування яких наведене у мотивувальній частині.
- Резолютивна частина рішення повинна бути викладена в такій формі, щоб не виникало ускладнень при його виконанні.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2.2.

Зразок вступної та резолютивної частини рішення про часткове задоволення позову про стягнення заборгованості із заробітної плати і середнього заробітку за час затримки розрахунку

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

(вступна та резолютивна частини)

21 квітня 2015 року

м. Київ

Д-кий районний суд м. Києва у складі:

судді Петрова М. Н.,
за участю секретаря Тимофійової М. О.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою Постола Ігоря Івановича до ТОВ «Р» про стягнення заборгованості із заробітної плати і середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні,

ВСТАНОВИВ:

Зважаючи на складність у викладенні повного рішення суду, пов'язаного з потребою в обґрунтуванні розрахунків, суд вважає за необхідне проголосити його вступну та резолютивну частини.

Керуючись ст. 10, 11, 209, 212, 214-215, 218, п. 2 ст. 367 ЦПК України, ст. 34 Закону України «Про оплату праці», ст. 116, 117 КЗпП України, Положенням «Про порядок компенсації втрати частини заробітної плати у зв'язку з порушенням строків її виплати», суд

ВИРІШИВ:

Позовну заяву Постола Ігоря Івановича до ТОВ «Р» про стягнення заборгованості із заробітної плати і середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні задовольнити частково.

Стягнути з ТОВ «Р», розрахунковий рахунок № 000000000001 АКБ _____, на користь Постола Ігоря Івановича заборгованість із заробітної плати в розмірі 12098 грн 23 коп, компенсацію втрати частини заробітку у зв'язку з порушенням строків її виплати в розмірі 253 грн, а всього 12351 грн 23 коп.

Відмовити Постолю Ігорю Івановичу в позові про стягнення середнього заробітку за час затримки розрахунку при звільненні.

Стягнути з ТОВ «Р» в дохід держави судовий збір в розмірі ____ грн.

Рішення суду в межах заробітної плати за один місяць допустити до негайного виконання.

Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку до апеляційного суду м. К. через суд першої інстанції шляхом подання у 10-денний строк з дня проголошення рішення апеляційної скарги.

Суддя

(підпис)

Зразок вступної та резолютивної частини рішення про часткове задоволення позову про стягнення суми за договором позики та відмову в позові про визнання договору позики недійсним

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

(вступна та резолютивна частини)

11 травня 2015 року

м. О.

П-ський районний суд м. О. у складі:

судді Таненко І.П.,

за участю секретаря Качури Г.Р.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою Антоненка Кирила Петровича до Авдієнко Світлани Петрівни, Авдієнка Георгія Прокоповича про стягнення суми за договором позики, за зустрічною позовною заявою Авдієнка Георгія Прокоповича до Антоненка Кирила Петровича, Авдієнко Світлани Петрівни про визнання договору позики недійсним,

ВСТАНОВИВ:

Зважаючи на складність у викладенні повного рішення суду, пов'язаного з потребою в обґрунтуванні доводів сторін, що потребує значного часу, суд вважає за необхідне проголосити його вступну та резолютивну частини.

Керуючись ст. 10, 11, 209, 212, 214-215, 218 ЦПК України, ст. 234, 236, 1046-1050 ЦК України, суд

ВИРІШИВ:

Позовну заяву Антоненка Кирила Петровича задовольнити частково.

Стягнути з Авдієнко Світлани Петрівни на користь Антоненка Кирила Петровича за договором позики 55 тис. грн і витрати по сплаті судового збору в розмірі ___ грн. У задоволенні позову Антоненка Кирила Петровича до Авдієнка Георгія Прокоповича про стягнення суми за договором позики відмовити.

У задоволенні зустрічних позовних вимог Авдієнка Георгія Прокоповича про визнання недійсним договору позики відмовити.

Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку до апеляційного суду О-кої області через суд першої інстанції шляхом подання у 10-денний строк з дня проголошення рішення апеляційної скарги.

Суддя

(підпис)

Зразок вступної та резолютивної частини рішення про задоволення позову про витребування майна з чужого незаконного володіння та встановлення порядку виконання рішення суду

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

(вступна та резолютивна частини)

14 травня 2015 року

м. Ч.

П-вий районний суд м. Ч. у складі:

судді Соколенко Т.Ф.,

за участю секретаря Радченко Г.Ю.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою Покровського Тимофія Петровича до Фещенка Леоніда Пилиповича про витребування майна із чужого незаконного володіння,

ВСТАНОВИВ:

Зважаючи на складність у викладенні повного рішення суду, пов'язаного з потребою у обґрунтуванні доводів сторін, що потребує значного часу, суд вважає за необхідне проголосити його вступну та резолютивну частини.

Керуючись ст. 10, 11, 209, 212, 214-215, 217, 218 ЦПК України, ст. 387 ЦК України, суд

ВИРІШИВ:

Позовну заяву Покровського Тимофія Петровича про витребування майна із чужого незаконного володіння задовольнити.

Зобов'язати Фещенка Леоніда Пилиповича повернути Покровському Тимофію Петровичу телевізор «Самсунг», 2014 р. випуску, вартістю 4030 грн. У разі відсутності зазначеного телевізора, при виконанні рішення суду, стягнути з Фещенка Леоніда Пилиповича на користь Покровського Тимофія Петровича 4030 грн.

Стягнути з Фещенка Леоніда Пилиповича на користь Покровського Тимофія Петровича витрати по сплаті судового збору в розмірі ____ грн.

Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку до апеляційного суду Ч-кої області через суд першої інстанції шляхом подання у 10-денний строк з дня проголошення рішення апеляційної скарги.

Суддя

(підпис)

Зразок повного тексту рішення про відмову у задоволенні позову про встановлення земельного сервітуту

**РІШЕННЯ
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

12 лютого 2015 року

м. Х-в

Ленінський районний суд м. Х-ва у складі:

судді Смирнової Т.Г.,

за участю секретаря Шаманай Р.Л.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою Борисова Валентина Костянтиновича до Сильник Тетяни Іванівни, Крольця Петра Петровича про встановлення земельного сервітуту,

ВСТАНОВИВ:

У вересні 2013 року Борисов В. К. звернувся до суду із зазначеним вище позовом.

Позивач зазначав, що проживає по вул. Іванова, 3 у м. Х-ві, відповідачі є власниками суміжного будинку. Для проведення газифікації будинку він одержав письмову згоду від Сильник Т. І., оскільки запроєктований газопровід повинен проходити через її земельну ділянку. Для проведення цих робіт він витратив значні кошти. Пізніше відповідачі заборонили встановлювати на їхній земельній ділянці опори для газопроводу, тому він просив встановити постійний земельний сервітут, тобто використати земельну ділянку відповідачів для прокладання і експлуатації газопроводу.

Також позивач просив стягнути з відповідачів судові витрати за сплату судового збору в розмірі 200 грн. та на правову допомогу в розмірі 3 тис. грн.

У судовому засіданні позивач та його представник позов підтримали, відповідачі позов не визнали, пояснивши, що для проведення газопроводу до домоволодіння позивача існують інші варіанти, а при розробці відповідного проекту їхню думку не з'ясували.

Заслухавши показання сторін, показання свідків, вивчивши матеріали справи, суд не знаходить підстав для задоволення позову, зважаючи на таке.

Судом встановлені такі факти і відповідні їм правовідносини.

Судом встановлено, що сторони у справі є користувачами суміжних земельних ділянок (а.с. 4). Позивач Борисов В. К. 1 вересня 2012 року уклав договір на газопостачання свого житлового будинку та замовив відповідний проект (а.с. 9). Частину будівельно-монтажних робіт уже виконано, на що позивач витратив 2090 грн 81 коп. (а.с. 12).

На підтвердження свого позову Борисов В. К. надав проект, виконаний ТОВ «Р», відповідно до якого прокладення та експлуатація лінії газопроводу до його домоволодіння проводиться через земельну ділянку, якою користуються відповідачі, на якій потрібно встановити 5 опор та прокласти по них повітряний трубопровід довжиною 27 метрів.

Згідно зі ст. 100 ЗК України власник або землекористувач земельної ділянки має право вимагати встановлення земельного сервітуту для обслуговування своєї земельної ділянки.

Крім цього, відповідно до ст. 401 ЦК України право користування чужим майном (сервітут) може бути встановлене щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів (земельний сервітут) або

іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб, які не можуть бути задоволені іншим способом.

Таким чином, закон вимагає від позивача надання суду доказів того, що нормальне господарське використання своєї земельної ділянки, на якій розташований житловий будинок, у який планується провести газопостачання, неможливе без обтяження сервітутом чужої земельної ділянки. При цьому потрібно довести, що задоволення потреб сервітуарія неможливо здійснити будь-яким іншим способом.

Зазначених обставин позивач не довів, тому не виконав вимоги ст. 10 ЦПК України, відповідно до якої кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог чи заперечень.

З наданих матеріалів справи та з показань позивача суд вбачає, що представлений позивачем проект підключення газопроводу не є єдиним, однак він найбільш оптимальний для інтересів позивача як користувача цієї земельної ділянки. Цих обставин Борисов В. К. та його представник не заперечували, однак вони посилалися на те, що запропонований проект є найбільш оптимальним для позивача.

Разом з тим, інтереси користувачів земельної ділянки, що обслуговується, тобто відповідачів, ними не враховані. При цьому встановлено, що 5 опор повинні бути встановлені у дворі відповідачів, розмір якого всього 10-12 м², тому це буде їх значно обтяжувати.

Зазначені обставини підтвердили допитани судом свідки Петренко Г. Л. та Ісаєнко Н. Ю., які засвідчили, що позивач так само може вимагати встановлення земельного сервітуту зі сторони іншого сусіда, земельна ділянка якого знаходиться значно ближче до земельної ділянки позивача і є значно більшою за розміром.

Судом також враховуються вимоги ч. 3 ст. 402 ЦК України, згідно з якою, у разі недосягнення домовленості про встановлення сервітуту та про його умови, спір вирішується судом за позовом особи, яка вимагає встановлення сервітуту.

Позивач не надав доказів того, що він звертався до Крольця П. П. з проханням обговорити умови встановлення сервітуту, а наявна розписка від імені Сильник Т. І., яка від неї відмовилася, таких умов не встановлює.

Посилання позивача на те, що ним вже витрачені певні кошти за прокладання газопроводу, не мають правового значення по суті заявлених вимог, оскільки позивачу потрібно було спочатку виконати вимоги закону, про які зазначено вище, і лише після цього починати зазначені роботи.

Відповідно до ст. 88 ЦПК України вимоги позивача щодо відшкодування судових витрат задоволенню не підлягають, оскільки йому в позові відмовлено.

На підставі викладеного, керуючись ст. 10, 11, 212-215 ЦПК України, ст. 100 ЗК України, ст. 401, 402 ЦК України, суд

ВИРІШИВ:

Відмовити Борисову Валентину Костянтиновичу у задоволенні позовних вимог про встановлення земельного сервітуту.

Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку до апеляційного суду Х-ської області через суд першої інстанції шляхом подання у 10-денний строк з дня проголошення рішення апеляційної скарги.

Суддя

(підпис)

2.3. Заочне рішення суду та його особливості

- 2.3.1. Особливості заочного рішення
- 2.3.2. Порядок ухвалення заочного рішення
- 2.3.3. Вимоги до змісту заочного рішення

2.3.1. Особливості заочного рішення

Цивільний процесуальний кодекс України передбачає заочний розгляд справи як специфічну процедуру позовного провадження цивільного судочинства, за наслідками якого суд ухвалює заочне рішення.

Мета запровадження такого порядку обумовлена необхідністю забезпечення ефективного судочинства, вирішенням справ без зайвих формальностей та запобігання зловживанням правами учасниками процесу.

У Рекомендації № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи зазначена необхідність передбачити в законодавствах країн-членів конкретні правила, що прискорюють вирішення спорів, для чого пропонується забезпечити доступ сторін до спрощених процедур і більш оперативних форм судочинства, захистити їх від зловживань та затримок.

Водночас аналіз норм ЦПК, якими регламентовані правила заочного розгляду справи, не дає підстав вважати заочний розгляд справи у повній мірі спрощеною процедурою; розгляд справи проводиться за правилами позовного провадження з винятками і доповненнями, встановленими Главою 8 ЦПК.

Для заочного рішення є обов'язковим дотримання принципів цивільного процесу, характерних для позовного провадження, зокрема, змагальність, диспозитивність, попередній розгляд, доказування тощо.

Заочне рішення є різновидом судового рішення, а тому у повній мірі має відповідати вимогам до нього, зокрема вимогам законності, обґрунтованості, за своєю структурою і змістом – вимогам ЦПК. Водночас воно має особливості, які дозволяють відрізнити його від звичайного рішення.

Особливості заочного рішення зводяться до порядку його ухвалення, вимог щодо змісту, а також порядку перегляду за ініціативою сторони відповідача.

Загальні умови ухвалення заочного рішення визначені в статті 224 ЦПК України, якою передбачено, що суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи у разі неприбуття у судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсут-

ності або якщо повідомлені ним причини неприбуття визнані неповажними. Крім того, наслідки у вигляді ухвалення заочного рішення настають і в разі, якщо сторона залишить залу судового засідання (частина 5 статті 169 ЦПК).

Таким чином, ухвалення заочного рішення можливе за наявності таких умов, які мають існувати одночасно:

- неприбуття на судове засідання відповідача або залишення ним зали судового засідання, тобто фактична відсутність сторони;
- належне повідомлення відповідача;
- відсутність поважних причин неприбуття;
- згода позивача.

Відсутність законодавчого закріплення того, що розуміють під заочним рішенням або заочним розглядом, і визначення лише умов його ухвалення на практиці породжує значну кількість питань щодо можливості ухвалення заочного рішення, якщо відповідач з'явився у судове засідання, надав пояснення, а надалі перестав з'являтися; не з'явився, але подав письмові заперечення проти позову; з'явився, але був видалений із зали судового засідання; з'явився, але відмовився надавати пояснення через незадоволення процесуальними діями суду (наприклад, через відмову у задоволенні відводу складу суду чи у задоволенні клопотання).

Системний аналіз норм про заочний розгляд справи свідчить про те, що правове значення для його ухвалення має фактична відсутність відповідача, відтак у всіх випадках його присутності заочний розгляд справи виключається. Аналогічне правило діє у разі присутності в судовому засіданні представника відповідача за відсутності самого відповідача.

Надання пояснень відповідачем у усній чи письмовій формі повинне виключати ухвалення заочного рішення, оскільки за змістом процедури головною умовою ухвалення заочного рішення є процесуальна бездіяльність сторони, ознаками якої є, в тому числі, ненадання пояснень, ненадання доказів.

Висловлення правової позиції по справі, подання заяви про відкладення розгляду справи, свідчить про те, що відповідач скористався наданими йому процесуальними правами і його поведінку не можна вважати пасивною, тому суд має ухвалити звичайне рішення.

Подання відповідачем заяви про розгляд справи за його відсутності розцінюється у науковій літературі як ознака того, що він вважається де-юре присутнім у залі судового засідання, а тому заочний розгляд справи виключається.

З огляду на викладені умови, неприбуття відповідача на судове засідання

після оголошеної по справі перерви, після зупинення провадження у справі не дає підстав для ухвалення заочного рішення, оскільки відповідач брав участь у попередніх засіданнях.

Разом із тим, передбачена законодавцем можливість ухвалення повторного заочного рішення після скасування судом первісного дає підстави піддавати сумніву висновок про надання заперечень по справі як умову, що виключає ухвалення заочного рішення, оскільки позиція відповідача вже є відомою, також не можна не звернути увагу на доводи окремих фахівців, які, обґрунтовуючи право на ухвалення в такому випадку заочного рішення, посиляються на реалізацію принципу диспозитивності.

Не можна вважати одностайною і думку з приводу того, чи достатньо одного неприбуття відповідача в судове засідання для ухвалення заочного рішення або такий порядок є допустимим лише у разі повторного неприбуття відповідача за правилами статті 169 ЦПК.

Визначеності в цьому питанні не сприяє як редакція статті 224 ЦПК, так і відсутність закріплення послідовної концепції заочного рішення, яке запропоноване законодавцем, і це призводить до вирішення цього питання на практиці по-різному.

Про можливість постановлення заочного рішення при першому неприбутті відповідача зазначається у літературі³⁵, ухвалення заочного рішення можливе у разі залишення відповідачем зали судового засідання, що виключає наявність ознаки повторності.

З іншого боку, частиною 4 статті 169 ЦПК визначено, що, у разі повторного неприбуття в судове засідання відповідача, суд ухвалює заочне рішення.

Зважаючи на таку редакцію норм, а також правило про те, що розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за загальними правилами з винятками і доповненнями, регламентованими Главою 8, і що перше неприбуття не визначено як виняток, правильною потрібно вважати можливість ухвалення рішення за наявності повторного неприбуття відповідача на судове засідання.

Можливість існування процесуальної співучасті вимагає відповіді на питання про те, за яких умов можливе ухвалення заочного рішення і чи можливе воно лише щодо одного з відповідачів.

За частиною 2 статті 224 ЦПК ухвалення заочного рішення у разі участі у справі

35 Фурса С.Я., Щербак С.В., Євтушенко О.І. Цивільний процес України: Проблеми і перспективи: Науково-практичний посібник. – К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2006. – С. 168

кількох відповідачів можливе у випадку неприбуття на судове засідання всіх відповідачів.

При цьому, у такому випадку в повній мірі діють правила про те, що якщо один із відповідачів подасть заяву про розгляд справи за його відсутності, ухвалення заочного рішення виключається.

Належне повідомлення відповідача про час та місце розгляду справи є наступною умовою ухвалення заочного рішення.

Детальна регламентація процесу повідомлення надана в статтях 74, 76 ЦПК, якими і повинен користуватися суддя, вирішуючи питання про наявність ознак належного повідомлення.

Дотримання процедури повідомлення відповідно до процесуальних вимог закону є вкрай важливим, оскільки лише в такий спосіб забезпечується принцип рівності сторін, який надає можливість стороні відстоювати свою позицію у справі в умовах, які не ставлять її в суттєво менш сприятливе становище у порівнянні з іншою стороною, та є дотриманням концепції справедливого судового розгляду.

Певні сумніви, з огляду на викладені принципи, може викликати можливість ухвалення заочного рішення щодо відповідача, зареєстроване місце проживання і місцезнаходження якого невідоме, оскільки його повідомлення здійснюється шляхом оголошення у пресі.

Аналіз норм права вказує на те, що у такому разі ухвалення заочного рішення є можливим із дотриманням передбачених вимог щодо оголошення, оскільки діє презумпція повідомлення сторони.

Оцінка відсутності поважних причин неприбуття відповідача надається судом, зважаючи на критерії наявності об'єктивних перешкод з'явитися до суду та надати докази про наявність таких.

Суд не зобов'язаний з'ясовувати причину неприбуття сторони у справі, адже частиною 2 статті 77 ЦПК такий обов'язок покладений на сторони та інших осіб, які беруть участь у справі.

Для ухвалення заочного рішення обов'язковою є згода позивача, яка має бути ним чітко виражена.

Обов'язком суду є роз'яснити позивачу право на розгляд справи у звичайному або в заочному провадженні та відповідні правові наслідки кожного порядку розгляду справи.

Право вибору належить позивачеві, а тому, за наявності умов для заочного

розгляду справи, але відсутності згоди на це позивача, ухвалення заочного рішення унеможливлене.

ЦПК не передбачає форму згоди позивача, тому її висловлення можливе як в усній, так і в письмовій формі, але згода, яка висловлена в усній формі, має бути зафіксована в журналі судового засідання.

Відсутність чітких процесуальних правил щодо порядку отримання згоди позивача викликає певні дискусії з приводу того, чи можливе ухвалення заочного рішення у разі неприбуття позивача на судове засідання при наданні заяви про розгляд справи за його відсутності із заявою про згоду на ухвалення заочного рішення, оскільки у такому разі відсутня можливість роз'яснення позивачу наслідків, то таке питання вирішується по-різному.

Якщо позивач просить розглянути справу за його відсутності та письмово зазначає про згоду на ухвалення рішення в заочному порядку, суд має керуватися презумпцією розуміння ним відповідних наслідків та змісту заочного розгляду, а тому це не є перешкодою для ухвалення заочного рішення.

Водночас саму по собі заяву про розгляд справи за відсутності позивача не можна розглядати як згоду щодо ухвалення заочного рішення, тому до з'ясування її змісту потрібно підходити ретельно.

ВИСНОВКИ

- Заочне рішення є різновидом судового рішення, тому воно у повній мірі має відповідати вимогам законності та обґрунтованості, а за своєю структурою і змістом – вимогам ЦПК.
- Особливості заочного рішення зводяться до порядку його ухвалення, вимог щодо змісту, а також порядку перегляду за ініціативою сторони відповідача.
- Ухвалення заочного рішення можливе за наявності декількох умов, які мають існувати одночасно: неприбуття на судове засідання відповідача або залишення ним зали судового засідання, тобто фактичної відсутності сторони; належного повідомлення відповідача; відсутності поважних причин неприбуття; згоди позивача.

2.3.2. Порядок ухвалення заочного рішення

Про заочний розгляд справи суд обов'язково постановляє ухвалу, форма якої спеціально законом не визначена, а тому потрібно враховувати загальні вимоги до ухвал, які можуть постановлюватися у нарадчій кімнаті як окремий процесуальний документ, або постановлюватися, не виходячи до нарадчої кімнати, проте у такому випадку вона має бути занесена до журналу судового засідання, а кожна з ухвал має відповідати вимогам статті 210 ЦПК.

Не виключається така процесуальна ситуація, коли після постановлення ухвали про заочний розгляд справа не розглянута судом у цьому ж засіданні, а тому виникає питання з приводу необхідності повторного вирішення питання про заочний розгляд справи.

Вважаємо, що повторне вирішення цього питання є зайвим, якщо незмінними залишаються умови ухвалення рішення, зокрема відповідач продовжує не з'являтися, позивач не змінював предмета або підстави позову, не збільшував розмір позовних вимог.

ВИСНОВКИ

- Про заочний розгляд справи судом постановляється ухвала, яка має відповідати загальним вимогам до ухвал.

2.3.3. Вимоги до змісту заочного рішення

За формою і змістом заочне рішення повинне відповідати загальним вимогам до судового рішення, встановленим статтями 213, 215 ЦПК, і має містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини, бути викладеним ясно і чітко.

Вирішення справи у заочному порядку не означає застосування презумпції неправоти відповідача; заочним рішенням позивачу може бути відмовлено у задоволенні позову, а тому суд не звільняється від обов'язку мотивувати рішення належним чином, як у разі задоволення, так і відмови у задоволенні позову. Суду треба мати на увазі, що, якщо відповідач не бере участі в судовому засіданні, а усні пояснення надаються лише однією стороною, лише одна сторона бере участь у дослідженні доказів, про які інша сторона, можливо, не знає і не надає своїх оцінок та заперечень, тому це може відбиватися на змісті заочного рішення. Проте суд покликаний захищати порушені, оспорені або невизнані права, свободи чи інтереси осіб, тому він не звільняється від обов'язку навіть за таких умов встановити дійсні обставини справи та відповідні їм правовідносини і викласти рішення

таким чином, щоб воно було переконливим.

Заочне рішення повинне називатися заочним, а тому зазначення про це у вступній частині є бажаним.

Описова та мотивувальна частина не буде містити узагальненої позиції відповідача та аналіз наданих ним доказів.

При цьому в описовій частині заочного рішення необхідно зазначити, що заочний розгляд справи відбувся за відсутності відповідача (усіх відповідачів), у мотивувальній частині повинні бути посилання на норми процесуального закону, які стосуються заочного розгляду справи, а у резолютивній частині цього рішення, крім загального порядку оскарження, обов'язково мають бути зазначені також строк і порядок подання відповідачем заяви про його перегляд.

Повторне заочне рішення, в тому числі ухвалене тим самим складом суду, оскаржується у загальному порядку, встановленому ЦПК, про що також має бути зазначено у резолютивній частині рішення (частина 3 статті 233 ЦПК).

Відповідно до статті 227 ЦПК копія заочного рішення не пізніше п'яти днів від дня його проголошення направляється рекомендованим листом із повідомленням відповідачам, які не з'явилися у судові засідання. Обчислення цього строку відбувається за загальними правилами, тобто з наступного дня після ухвалення рішення.

До специфіки заочного рішення потрібно віднести спрощений порядок його перегляду судом першої інстанції з ініціативи відповідача.

У цілому процес перегляду заочного рішення може відбуватися двома шляхами:

- оскарженням в апеляційному порядку позивачем;
- поданням заяви про його скасування відповідачем суду першої інстанції, який ухвалив рішення.

При цьому відповідач позбавлений права безпосереднього оскарження рішення в апеляційному порядку. Винятком є оскарження повторного заочного рішення, яке може бути оскаржене лише до апеляційної інстанції кожною зі сторін.

Відповідач має право подати заяву про перегляд заочного рішення протягом десяти днів з дня отримання його копії.

До заяви про перегляд рішення висуваються вимоги щодо її форми та змісту, які визначені у статті 229 ЦПК.

До неналежно оформленої заяви про перегляд заочного рішення застосовуються правила статті 121 ЦПК.

У разі прийняття заяви, суд невідкладно направляє її копію та копії доданих матеріалів іншим особам, які беруть участь у справі, та одночасно повідомляє особам, які беруть участь у справі, про час і місце розгляду заяви.

Заява про перегляд заочного рішення має бути розглянута протягом п'ятнадцяти

цяти днів з дня її надходження у судовому засіданні.

За наслідками розгляду заяви суд може:

- залишити заяву без задоволення;
- скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду в загальному порядку.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення, заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку.

Скасування заочного рішення можливе за наявності двох обставин:

- наявності поважних причин неприбуття на судові засідання, про які відповідач не зміг завчасно повідомити суд;
- наявності доказів, які мають істотне значення для правильного вирішення справи та можуть вплинути на ухвалене заочне рішення.

При цьому наявність таких обставин повинна бути у їх сукупності, в іншому випадку заочне рішення скасуванню не підлягає.

В ухвалі суду про скасування заочного рішення обов'язково мають бути зазначені обставини, наведені вище, із обґрунтуванням їх впливу на висновки суду.

Після скасування заочного рішення і розгляду справи не виключається можливість ухвалення повторного заочного рішення, яке за змістом повністю відповідає усім вище перерахованим вимогам.

ВИСНОВКИ

- Заочне рішення повинне містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини, має бути викладене ясно і чітко.
- При ухваленні заочного рішення суд зобов'язаний мотивувати його належним чином, як у разі задоволення, так і відмови у задоволенні позову.
- У вступній частині заочного рішення доцільно зазначити про те, що воно є заочним.
- В описовій та мотивувальній частині заочного рішення, на відміну від так званого звичайного рішення, не буде міститися узагальненої позиції відповідача та аналізу наданих ним доказів.
- В описовій частині заочного рішення необхідно вказати, що заочний розгляд справи відбувся за відсутності відповідача (усіх відповідачів).
- У мотивувальній частині заочного рішення мають бути посилання на норми процесуального закону, які стосуються заочного розгляду справи.
- У резолютивній частині заочного рішення, крім загального порядку оскарження, мають бути зазначені строк і порядок подання відповідачем заяви про його перегляд.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2.3.3.

Зразок заочного рішення про відмову в задоволенні позову про стягнення заробітної плати та відшкодування моральної шкоди

ЗАОЧНЕ РІШЕННЯ ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

22 травня 2015 р.

м. Д-к

Київський районний суд м. Д-ка у складі:

судді Ілленко Р.П.,

за участю секретаря Голубєвої Г.І.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні цивільну справу за позовною заявою Линник Світлани Юріївни до університету «Р» – засновника спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов при університеті «Р» про стягнення заборгованості із заробітної плати та відшкодування моральної шкоди,

ВСТАНОВИВ:

У січні 2014 р. Линник С. Ю. звернулася до суду з позовом до університету «Р», який є засновником спеціалізованої середньої загальноосвітньої школи I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов при цьому ж університеті, про стягнення заробітної плати та відшкодування моральної шкоди.

Позивач зазначала, що працювала у школі при університеті «Р» з 30.08.2002 р. до 1.12.2014 р. на посаді вчителя історії і лаборанта комп'ютерного класу. У зв'язку зі звільненням за власним бажанням, у порушення вимог КЗпП України кінцевий розрахунок при звільненні з нею проведений не був, тому просила стягнути на її користь заборгованість із заробітної плати в розмірі 1748 грн.

Також позивач посилалася на те, що невивплатою заробітної плати їй завдані моральні страждання та нервові переживання, оскільки вона вимушена була докласти додаткових зусиль для організації свого життя, тому просить відшкодувати їй моральну шкоду в розмірі 1000 грн.

Линник С. Ю. просила стягнути зазначені суми саме з університету «Р» як засновника школи при цьому ж університеті, в якій вона працювала, посилаючись на те, що університет, згідно зі Статутом школи, здійснює фінансування школи і, як засновник, є власником школи.

У судовому засіданні позивач та її представник позов підтримали. Директор університету «Р» під час проведення попереднього судового засідання направив до суду свої заперечення проти позову, в яких вказує на те, що університет є неналежним відповідачем за позовом Линник С. Ю., оскільки позивач знаходилася у трудових відносинах саме зі школою при університеті як з окремою юридичною особою, яка й повинна відповідати за позовом.

Відповідач про час і місце судового засідання повідомлявся належним чином, про що свідчить розписка про одержання судової повістки, причину неприбуття свого представника суду не повідомив. За згодою позивача суд ухвалює рішення про заочний розгляд справи, що відповідає положенням ст. 224 ЦПК України.

Судом установлені такі факти та відповідні їм правовідносини.

Відповідно до матеріалів встановлено, що Линник С. Ю. з 30.08.2002 р. до 1.12.2014 р. працювала вчителем у школі I-III ступенів з поглибленим вивченням іноземних мов при університеті «Р» (а.с. 4, 6), тобто позивач знаходилася у трудових відносинах зі школою при університеті і у трудових відносинах з університетом «Р» не знаходилася (а.с. 8).

Прийом на роботу і звільнення з роботи Линник С. Ю. згідно із записом у трудовій книжці (а.с. 12) здійснював директор (президент) школи при університеті «Р», що не заперечується позивачем; саме директор школи надавав довідку про заборгованість із зарплати школи перед позивачем з проставленням печатки школи (а.с. 3). З цієї ж юридичною особою (зі школою) позивач 6.12.2014 р. уклала письмову угоду про відстрочку оплати її праці (а.с. 23).

Таким чином, суд доходить висновку, що трудовий договір, відповідно до умов укладання трудового договору, позивач уклала зі школою при університеті «Р».

Зазначене свідчить про те, що, відповідно до положень ст. 94, 116 КЗпП України, розрахунок з позивачем при її звільненні з роботи повинна була провести школа при університеті «Р», яка, згідно з розумінням трудових правовідносин між сторонами, є власником установи, де працювала Линник С. Ю. Положення Статуту школи про те, що засновник школи є її власником, стосується корпоративних правовідносин між ними.

Крім того, відповідно до пп. 6, 7 Статуту школи при університеті «Р», школа є юридичною особою, має право виступати в суді позивачем, відповідачем; школа не відповідає по зобов'язаннях засновника, а засновник – по зобов'язаннях школи (а.с. 18-21).

Пункти 88, 89 Статуту школи при університеті «Р» свідчать про те, що джерелами фінансування школи є, окрім коштів засновника, й інші кошти, доходи від інших видів діяльності, добровільні грошові внески тощо; кошти школи зберігаються на її рахунку в установі банку і знаходяться у розпорядженні школи.

Тобто школа при університеті «Р» самостійно здійснює фінансово-господарську діяльність.

Посилання позивача Линник С. Ю. та її представника на те, що школа при університеті «Р» не зможе оплатити заборгованість із зарплати, оскільки її розрахункові рахунки та майно арештовані державним виконавцем та правоохоронними органами, не мають правового значення для справи. Крім того, ці твердження стосуються майбутнього, а наразі, згідно з даними банку АКБ «Н», на розрахунковому рахунку школи є кошти (а.с. 32-33).

Суд також не знаходить підстав для задоволення позову про відшкодування моральної шкоди, оскільки не встановлено, що університет «Р» своїми діями завдавав таку шкоду позивачеві.

Позивач Линник С. Ю. не позбавлена можливості пред'явити позов на загальних підставах до школи при університеті «Р».

Керуючись ст. 10, 11, 212-215 України, ст. 94, 116, 237¹ КЗпП України, суд

ВИРІШИВ:

Відмовити Линник Світлані Юріївні у задоволенні позову до університету «Р» про стягнення заборгованості із заробітної плати та відшкодування моральної шкоди.

Рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку до апеляційного суду Д-ської області через суд першої інстанції шляхом подання у 10-денний строк з дня проголошення рішення апеляційної скарги.

Суддя

(підпис)

2.4. Судовий наказ як різновид судового рішення

- 2.4.1. Подвійна природа судового наказу (судовий наказ як судове рішення та виконавчий документ). Зміст судового наказу
- 2.4.2. Вимоги до судового наказу як до виконавчого документа, встановлені Законом України «Про виконавче провадження»
- 2.4.3. Особливості процесуального оформлення і підписання судового наказу та відмови у видачі судового наказу
- 2.4.4. Особливості змісту судового наказу за окремими категоріями вимог

2.4.1. Подвійна природа судового наказу (судовий наказ як судове рішення та виконавчий документ). Зміст судового наказу

Запровадження наказного провадження у ЦПК обумовлене прагненням законодавця спростити та прискорити процедуру судового розгляду окремих категорій цивільно-правових вимог, які, на відміну від інших, відрізняються безспірністю вимоги. Зазначений вид провадження не є абсолютною новелою та використовувався як у Російській імперії, так і в інших зарубіжних країнах. Окремі дослідники цього виду провадження навіть проводять паралель між преторськими едиктами з римського приватного права та наказним провадженням.

Інститут наказного провадження відповідає міжнародним принципам здійснення справедливого та ефективного правосуддя і забезпечення прав людини. Зокрема, у Рекомендації № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя³⁶ та Рекомендації № R (84) 5 від 28 лютого 1984 р. щодо принципів цивільного судочинства з метою удосконалення судової системи визначено, що для справ, пов'язаних із безспірним правом, повинні бути передбачені спеціальні правила для прискорення розгляду справи.

Як роз'яснив Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ (ВССУ) у постанові № 14 від 23.12.2011 р. «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження»³⁷, наказне провадження є самостійним і спрощеним видом судового провадження у цивільному судочинстві під час розгляду окремих категорій справ, у якому суддя в установлених законом

36 Рекомендація № R (81) 7 від 14 травня 1981 р. Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_133

37 Постанова Пленуму ВССУ № 14 від 23.12.2011 р. «Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://sc.gov.ua/ua/postanovi_zh_2011_rik/postanova_vid_23122011_roku_n_14_pro_praktiku_rozglyadu_sudami_zajav_u_porjadku_nakaznogo_provadzhen.html

випадках за заявою особи, якій належить право вимоги, без судового засідання і виклику стягувача та боржника на основі доданих до заяви документів видає судовий наказ, який є особливою формою судового рішення.

Варто зауважити, що законодавець шляхом послідовної адаптації українського законодавства до європейських стандартів та його удосконалення і узгодження з виконавчою процедурою дійшов необхідності закріплення вимоги, що судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження»³⁸, що спростить процедуру переходу рішення по справі (у формі наказу) в стадію виконання. Судові накази віднесені статтею 17 Закону України «Про виконавче провадження» до виконавчих документів, що підлягають примусовому виконанню державною виконавчою службою (пункт 3 частини 2 статті 17 Закону України «Про виконавче провадження»).

У додатках до цього розділу у таблиці 1 наведені для порівняння вимоги щодо форми судового наказу, встановлені ЦПК та Законом України «Про виконавче провадження».

Наведене дозволяє стверджувати, що найбільш ефективною для використання формою судового наказу є форма, наближена до виконавчого документа. Необхідно зауважити, що після внесення змін до законодавства та включення до нього вимоги до наказу як до виконавчого документа в більшості випадків типові форми судових наказів були розроблені на основі саме бланків виконавчого листа, який використовувався судом; вони використовуються в роботі суддями і дотепер.

ЦПК встановлені загальні вимоги щодо змісту судового наказу, який, зокрема, повинен містити:

- дату видачі наказу;
- найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;
- ім'я (найменування) стягувача і боржника, їх місце проживання або місцезнаходження;
- посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;
- суму грошових коштів, які підлягають стягненню, а також розрахунковий рахунок боржника (юридичної особи) в установі банку, з якого повинні бути стягнуті грошові кошти, якщо такий повідомлений заявником;
- суму судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;
- відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу.

38 Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV з подальшими змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

Виконання вимог закону щодо змісту судового наказу передбачає послідовне включення до його тексту інформації щодо вищезазначених пунктів. Найбільш цікавим питанням завжди була вимога закону щодо посилання на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги, оскільки законодавча конструкція «посилання» передбачає не коментування закону та/або викладення своєї думки з цього приводу, а цитування конкретної норми закону, яка встановлює обов'язок боржника здійснити виплати, належні кредиторю.

ВИСНОВКИ

- Судовий наказ є особливою формою судового рішення, який у разі набрання ним чинності одночасно виконує функцію виконавчого документа.
- Судовий наказ видається у спеціальному порядку та має відповідати вимогам, встановленим щодо форми та змісту як судового рішення-наказу, так і виконавчого документа.
- Чинне законодавство України встановлює обов'язкові реквізити судового наказу, але не форму їхнього оформлення.
- Оформлення судового наказу у кожного з суддів може відрізнятися з урахуванням специфіки вимог та накопиченого досвіду правозастосування.

2.4.2. Вимоги до судового наказу як до виконавчого документа, встановлені Законом України «Про виконавче провадження»

За загальним правилом, згідно зі статтею 18 Закону України «Про виконавче провадження», у виконавчому документі зазначаються:

- назва і дата видачі документа, найменування органу, прізвище та ініціали посадової особи, що його видали;
- дата прийняття і номер рішення, згідно з яким видано документ;
- повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, власне ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код суб'єкта господарської діяльності стягувача та боржника (для юридичних осіб), індивідуальний ідентифікаційний номер стягувача та боржника (для фізичних осіб – платників податків) або номер

і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб – громадян України, які через свої релігійні або інші переконання відмовилися від прийняття ідентифікаційного номера, офіційно повідомили про це відповідні органи державної влади та мають позначку в паспорті громадянина України, а також інші дані, якщо вони відомі суду чи іншому органу, що видав виконавчий документ, які ідентифікують стягувача та боржника чи можуть сприяти примусовому виконанню, зокрема, дата народження боржника та його місце роботи (для фізичних осіб), місцезнаходження майна боржника, рахунки стягувача та боржника тощо;

- резолютивна частина рішення;
- дата набрання законної (юридичної) сили рішенням;
- строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

У разі, якщо рішення ухвалено на користь кількох позивачів або проти кількох відповідачів, а також якщо належить передати майно, що перебуває у кількох місцях, у виконавчому документі зазначаються один боржник та один стягувач, а також визначається, в якій частині необхідно виконати таке рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Виконавчий документ повинен бути підписаний уповноваженою посадовою особою із зазначенням її прізвища та ініціалів і скріплений печаткою. Скріплення виконавчого документа гербовою печаткою є обов'язковим у разі, якщо орган (посадова особа), який видав виконавчий документ, за законом зобов'язаний мати печатку із зображенням Державного Герба України. Законом можуть бути встановлені також інші додаткові вимоги до виконавчих документів.

Оскільки до судового наказу як виду судового рішення встановлені вимоги наявності всіх реквізитів виконавчого документа, то зазначені відомості також повинні бути включені до тексту судового наказу.

Окремо варто зауважити, що головна проблема, яка виникає у судовій практиці під час оформлення судового наказу, – це відсутність відомостей, що ідентифікують особу, зокрема, ідентифікаційних кодів. Порядок надання судам загальної юрисдикції інформації про реєстраційні номери облікових карток платників податків боржників та стягувачів, який було затверджено наказом Державної судової адміністрації України та Державної податкової служби України № 30/44 від 26.02.2013 р.³⁹, визначає загальні правила надання Державною податковою

39 Порядок надання судам загальної юрисдикції інформації про реєстраційні номери облікових карток платників податків боржників та стягувачів, затверджений наказом ДСА України та ДПС України № 30/44 від 26.02.2013 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/nakaz%20podatkova%20dsa%2030%2044.pdf>

службою України інформації про реєстраційні номери облікових карток платників податків боржників та стягувачів до судів загальної юрисдикції на підставі судових рішень, що набрали законної сили, для внесення цих даних до виконавчого документа, що видається відповідно до вимог процесуального законодавства. Таким чином, отримання зазначеної інформації з позиції розробників цього положення здійснюється на стадії, коли рішення, за яким видається виконавчий документ, набирає законної сили. З точки зору процедури оформлення судового наказу отримати зазначені відомості бажано на стадії його видачі, оскільки в іншому випадку наказ, який набере чинності, буде відрізнятись від копії наказу, який було видано судом з метою надіслання його боржнику. Забезпечення заявника такими відомостями може бути здійснене судом у порядку забезпечення доказів до подачі позову, що, у свою чергу, передбачає активну роботу та зацікавленість самого заявника, а не формальний підхід до наказного провадження. Проте, з урахуванням особливостей наказного провадження, перешкоди для отримання відомостей, згідно із зазначеним Порядком, на стадії видачі судового наказу відсутні, а головною проблемою слід визнати відсутність відпрацьованих механізмів взаємодії між судами та органами фіскальної служби.

При цьому, оскільки законодавець прямо визначає в ст. 95 ЦПК, що судовий наказ є особливою формою судового рішення, що видається судом за результатами розгляду вимог, передбачених статтею 96 цього Кодексу, можна зробити висновок, що вимоги, які висуваються до рішення суду, що ухвалюється за результатами розгляду справи, так само мають розповсюджуватися на судовий наказ. Разом з тим, особливості змісту судового наказу що визначені законодавцем у статті 103 ЦПК. Схематично вони наведені у додатках до цього розділу в таблиці 2.

ВИСНОВКИ

- Законодавцем встановлені певні вимоги до судового наказу як до виконавчого документа.
- Судовий наказ у разі набрання ним чинності підлягає примусовому виконанню органами ДВС, а тому повинен містити максимальну кількість інформації щодо потенційних учасників виконавчого провадження для полегшення та скорочення у часі процедури примусового виконання.

2.4.3. Особливості процесуального оформлення і підписання судового наказу та відмови у видачі судового наказу

Статтю 96 ЦПК «Вимоги, за якими може бути виданий судовий наказ» визначено, що судовий наказ може бути виданий за результатами розгляду в порядку наказного провадження вимог щодо примусового стягнення:

- нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;
- компенсації витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;
- заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;
- присуджених аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;
- вартості товару неналежної якості, що повертається, якщо є рішення суду про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів, яке набрало законної сили.

Зазначені вимоги з позиції законодавця мають безспірний характер, а тому цей перелік вимог закріплений як предмет судового наказу.

Якщо раніше редакція статті 96 ЦПК містила частину 2, у якій зазначалося, що судовий наказ може бути виданий і в інших випадках, встановлених законом, то в подальшому цю норму було викладено у новій редакції; перелік вимог, за якими може бути видано судовий наказ, розширився, а частину 2 було виключено. Наведене дає підстави для висновку, що предмет судового наказу має вичерпний характер.

Судовий наказ має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим Законом України «Про виконавче провадження» та обов'язково містити положення про дату видачі судового наказу стягувачу, дату набрання судовим наказом законної сили та строк пред'явлення судового наказу до виконання. Зазначені відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один із яких залишається у справі, а другий – скріплюється печаткою суду і видається

стягувачу після набрання ним законної сили.

Відповідно до вимог частини 3 статті 100 ЦПК, суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу у разі, якщо:

- заявлено вимогу, не передбачену статтею 96 цього Кодексу;
- із заяви і поданих документів вбачається спір про право; є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з відмовою позивача від позову або укладенням мирової угоди сторін у спорі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав. Відмова від позову не позбавляє другу сторону права пред'явити такий самий позов до особи, яка відмовилась від позову;
- у провадженні цього чи іншого суду є справа із спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому ж третейському суді виявився неможливим;
- після смерті фізичної особи, а також у зв'язку з припиненням юридичної особи, які є однією зі сторін у справі, спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Згідно з частиною 2 статті 100 ЦПК про відмову у прийнятті заяви суддя постановляє ухвалу, яка може бути оскаржена в апеляційному порядку.

У разі, якщо у заяві про видачу судового наказу містяться вимоги, частина з яких не підлягає розгляду в порядку наказного провадження, суд постановляє ухвалу про відмову у прийнятті заяви про видачу судового наказу лише в частині цих вимог.

У разі, якщо заявлені вимоги між собою взаємопов'язані і окремий їх розгляд неможливий, суд відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу.

У випадку, якщо боржником у заяві про видачу судового наказу, щодо якої відсутні підстави для її повернення чи відмови у видачі судового наказу, зазначена фізична особа, яка не має статусу підприємця, суддя не пізніше двох днів з дня надходження такої заяви звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання фізичної особи – боржника.

ВИСНОВКИ

Предметом судового наказу є вимога про виконання обов'язку щодо сплати грошових коштів, яка прямо передбачена статтею 96 ЦПК, має безспірний характер та адресується боржнику через суд.

- Перелік, наведений у цій нормі, має вичерпний характер.
- Судовий наказ оформлюється та підписується суддею одноосібно у двох примірниках.
- Копія судового наказу направляється боржникові не пізніше наступного дня після його видачі.
- З огляду на специфіку наказного провадження, відмова у видачі наказу як процесуальне рішення повинне містити мотивування відсутності підстав для видачі наказу та відповідати загальним вимогам, які встановлені статтею 210 ЦПК України.

2.4.4. Особливості змісту судового наказу за окремими категоріями вимог

З огляду на загальновідоме правило, що специфіка спірних правовідносин обумовлює специфіку вибору способу захисту, слід визнати, що кожна з вимог, що може бути предметом судового наказу, обумовлює певні особливості в його оформленні, про що свідчить таблиця 3, яка надається у додатках.

Так, у разі видачі судового наказу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати суду, серед іншого, треба враховувати вимоги частини 1 статті 115 Кодексу законів про працю України⁴⁰ та статті 21 Закону України «Про оплату праці»⁴¹. При цьому, доказом, який може містити необхідну інформацію та свідчити про підстави для видачі наказу, є довідка про нараховану, але не виплачену працівникові заробітну плату.

Якщо видача судового наказу пов'язана, зокрема, зі стягненням заборгованості за оплату житлово-комунальних або телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення, то суду у такому випадку потрібно керуватися вимогами статей 67, 68, 162 Житлового кодексу України⁴², пунктами 19, 42, 48

40 Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII з подальшими змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08/print1447352021856451>

41 Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 № 108/95-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/108/95-вр>

42 Житловий кодекс України від 30.06.1983 р. № 5464-X [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5464-10/print1447352021856451>

«Правил користування електричною енергією для населення»⁴³, частини 3 пункту 5 статті 20 Закону України «Про житлово-комунальні послуги»⁴⁴, пунктом 32 Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг⁴⁵, статтями 526, 527, 530 Цивільного кодексу України⁴⁶. У таких випадках на підтвердження безспірності вимог, які мають міститися у судовому наказі, можуть бути надані як докази: договір про надання послуг, документ, який встановлює тарифи тощо (в тому числі, рішення органу місцевого самоврядування, органу самоорганізації, кооперативу).

ВИСНОВКИ

- Потрібно враховувати, що кожна з вимог, що може бути предметом судового наказу, обумовлює певні особливості в його оформленні, пов'язані з посиланням на законодавчі норми та певні види доказів на підтвердження безспірності вимог.

43 Правила користування електричною енергією для населення, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 р. № 1357, з подальшими змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1357-99-п>

44 Закон України «Про житлово-комунальні послуги» від 24.06.2004 р. № 1875 – IV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1875-15>

45 Правила надання та отримання телекомунікаційних послуг, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.04.2012 р. № 295, з подальшими змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/295-2012-п>

46 Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV з подальшими змінами [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 2.4.

ТАБЛИЦЯ 1.

Вимоги щодо форми судового наказу, встановлені ЦПК та Законом України «Про виконавче провадження»	
Закон України «Про виконавче провадження»*	ЦПК
Має бути підписаний уповноваженою посадовою особою із зазначенням її прізвища та ініціалів і скріплений печаткою (скріплення виконавчого документа гербовою печаткою є обов'язковим у разі, якщо орган (посадова особа), який видав виконавчий документ, за законом зобов'язаний мати печатку із зображенням Державного Герба України)».	Має обов'язково містити положення про дату видачі судового наказу стягувачу, дату набрання судовим наказом законної сили та строк пред'явлення судового наказу до виконання . Зазначені відомості вносяться до судового наказу у день його видачі стягувачу для пред'явлення до виконання. Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках , один з яких залишається у справі, а другий скріплюється печаткою суду і видається стягувачу після набрання ним законної сили.
* Згідно з частиною 4 статті 18 Закону України законом можуть бути встановлені також інші додаткові вимоги до виконавчих документів. Отже, потрібно визнати, що перелік не має вичерпного характеру.	

ТАБЛИЦЯ 3.

Особливості оформлення судового наказу щодо окремих видів стягнень				
<i>Нарахована, але не виплачена працівникові сума заробітної плати</i>	<i>Компенсація витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника</i>	<i>Заборгованість за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості</i>	<i>Присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспоруванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб</i>	<i>Повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів</i>
ч. 1 ст. 115 КЗпП України ст. 21 Закону України «Про оплату праці»	ст.78 ЦПК України Порядок розшуку боржника – фізичної особи, затв. наказом МВС України від 27.08.2008 р. № 408 «Про визначення розміру витрат, пов'язаних з розшуком відповідачів у цивільних справах» Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 1995 р. № 78	ст.67, 68, 162 ЖК України пп.19, 42, 48 «Правил користування електричною енергією для населення» ч. 3 п. 5 ст. 20 ЗУ «Про житлово-комунальні послуги» п. 32 Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг ст. ст. 526, 527, 530 ЦК України пп. 7, 12 «Правил користування приміщеннями житлових будинків і прибудинковими територіями», затв. Наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства N 76 від 17.05.2005	ст.150, 180-182, 193-197 СК України	ст.83У «Про захист прав споживачів»
Матеріали (докази), які можуть містити необхідну інформацію та свідчити про підстави для видачі наказу				
Довідка про нараховану, але не виплачену заробітну плату	Докази вчинення дій згідно з вказаним наказом	Договір про надання послуг, документ який встановлює тарифи (в тому числі, рішення органу місцевого самоврядування, органу самоорганізації, кооперативу тощо)	Копія свідоцтва про народження дитини	Рішення суду з позначкою про набрання ним законної сили, копії документів про сплату покупної ціни

2.5. Структура, зміст та процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві. Особливості окремих видів ухвал

- 2.5.1. Види ухвал у цивільному судочинстві
- 2.5.2. Процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві
- 2.5.3. Структура та зміст ухвали
- 2.5.4. Особливості окремих видів ухвал у цивільному процесі

2.5.1. Види ухвал у цивільному судочинстві

Як зазначалося вище, судові рішення – це ключовий інститут цивільного процесу, який охоплює весь масив судових актів, що постановляються судом під час здійснення судочинства як по суті справи (рішення), так і щодо інших питань, які не стосуються суті справи (ухвали). При цьому ухвали суду у цивільному процесі об'єктивно складають значну частину цього масиву.

Водночас варто визнати, що за своїм змістом, предметом, формою та владним спрямуванням ухвали є неоднорідними, що створює певну складність не тільки під час їх ухвалення, але й при їхньому оформленні та написанні їхніх текстів.

У науковій літературі запропоновано різні варіанти класифікацій ухвал у цивільному процесі з урахуванням різних критеріїв та змісту процесуального закону у різні періоди.

Так, залежно від суб'єкта постановлення розрізняють ухвали судді та ухвали суду. Окремі процесуальні питання суддя має право вирішувати одноосібно, що прямо зазначено у процесуальному законі.

Наприклад, відповідно до статті 121 ЦПК України, питання про залишення позовної заяви без руху та про повернення позовної заяви вирішує суддя одноосібно, про що постановляє ухвалу.

Відповідно до статті 122 ЦПК України питання про відкриття провадження у справі та про відмову у відкритті провадження у справі також вирішує суддя одноосібно, про що ним постановляється ухвала.

У судовому засіданні всі процесуальні питання вирішуються судом: таке рішення оформлюється ухвалою суду.

Водночас варто звернути увагу на те, що низка процесуальних питань можуть вирішуватися як суддею одноосібно, так і судом, що прямо передбачено процесуальним законом.

Таким є, зокрема, питання об'єднання та роз'єднання позовів. Відповідно до статті 126 ЦПК України, суддя під час відкриття провадження у справі, підготовки справи до судового розгляду або суд під час її розгляду мають право постановити ухвалу про об'єднання в одне провадження кількох однорідних позовних вимог за позовами одного й того самого позивача до одного і того самого відповідача чи до різних відповідачів або за позовом різних позивачів до одного й того самого відповідача. Залежно від обставин справи суддя чи суд мають право постановити ухвалу про роз'єднання кількох поєднаних в одному провадженні вимог у самостійні провадження, якщо їхній спільний розгляд ускладнює вирішення справи.

За загальним правилом передбачається й те, що окремі недоліки позовної заяви (відсутність окремих відомостей, зазначених у частині 2 статті 119 ЦПК; неналежне оформлення довіреності представника позивача чи іншого документа, що підтверджує його повноваження, який підписав позовну заяву; неповна сплата судового збору; відсутність необхідної кількості копій позовної заяви чи копій всіх доданих до неї документів тощо) має виявити суддя на стадії вирішення питання про відкриття провадження у справі. У такому разі саме суддя має постановити ухвалу про залишення позовної заяви без руху, а у разі, якщо у встановлений судом строк позивач не виконав вимог суду, – ухвалу про повернення позовної заяви.

Водночас, законом врегульовано й іншу ситуацію: коли такі недоліки позовної заяви були виявлені судом на інших, більш пізніх стадіях процесу. Так, відповідно до пункту 8 частини 1 статті 207 ЦПК суд постановляє ухвалу про залишення заяви без розгляду, якщо провадження у справі відкрито за заявою, поданою без додержання вимог, викладених у статтях 119 і 120 цього Кодексу, та не було сплачено судовий збір і позивач не усунув цих недоліків у встановлений судом строк.

Як бачимо, в описаних випадках вирішення питання залежить від стадії процесу, на якій перебуває розгляд справи.

За загальним правилом суддя не може діяти одноосібно (поза складом суду) на стадії, коли справа вже призначена до судового розгляду. Недотримання цього правила є підставою для скасування відповідної ухвали як такої, що постановлена з порушенням встановленого законом процесуального порядку (пункт 3 частини 1 статті 312 ЦПК; частина 1 статті 337 ЦПК).

Залежно від характеру процесуального питання, що вирішується судом (суддею), закон визначає різні процедури постановлення ухвали.

Ухвала судді є результатом розгляду ним певних заяв, клопотань, матеріалів (тобто письмових документів), що відтворюється у її тексті. Така ухвала повинна мати форму окремого процесуального документа.

Ухвали суду є результатом розгляду ним певних заяв, клопотань, матеріалів тощо, у судовому засіданні. Такі ухвали постановляються у нарадчій кімнаті або без виходу до нарадчої кімнати («на місці»).

Ухвали, постановлені у нарадчій кімнаті, повинні мати форму окремого процесуального документа.

Ухвали, постановлені без видалення до нарадчої кімнати, заносяться до журналу судового засідання.

Крім того, чинний процесуальний закон передбачає можливість вчинення окремої процесуальної дії поза судовим засіданням. Такими діями можуть бути, зокрема, огляд доказів за місцем їх знаходження (стаття 140 ЦПК) чи огляд речових доказів, що швидко псуються (стаття 141 ЦПК). У цьому випадку всі розпорядження головуючого та постановлені судом ухвали заносяться до протоколу, який приєднується до справи.

У юридичній літературі ухвали також розрізняють за змістом, предметом, впливом на розвиток процесу, впливом на поведінку учасників процесу та осіб, які не є учасниками процесу, а також за іншими критеріями.

Узагальнивши наявні класифікації, визначимо основні групи ухвал у цивільному процесі, виокремлення яких дозволить акцентувати увагу на певних особливостях у їхньому написанні:

- ухвали щодо питань, пов'язаних з рухом та розвитком справи;
- ухвали присічного характеру, якими завершується розгляд справи;
- ухвали щодо застосування заходів процесуального примусу;
- окремі ухвали;
- ухвали, постановлені у межах спеціальних судових процедур.

Ухвали щодо питань, пов'язаних з рухом та розвитком справи

Перша група ухвал, перш за все, включає:

- підготовчі ухвали, якими вирішуються питання, що пов'язані з виникненням та розвитком процесу (ухвала про відкриття провадження, ухвала про призначення справи до розгляду, ухвала про призначення експертизи, ухвала про витребування доказів тощо);
- ухвали, що перешкоджають виникненню та руху процесу (ухвала про залишення позовної заяви без руху, ухвала про зупинення провадження тощо).

Ухвали, що відносяться до цієї групи, можуть мати різний зміст та різне процесуально-документальне оформлення, однак всі безпосередньо впливають на рух та розвиток процесу, в одних випадках – стимулюючи та направляючи цей рух, а в інших – навпаки, гальмуючи його. Такі ухвали визначають характер процесу, спрямовують його на вирішення справи по суті або дотримання базових процесуальних гарантій, які забезпечують виконання основних завдань цивільного судочинства, визначених статтею 1 ЦПК України.

До цієї групи, з певними застереженням, можна віднести й такі ухвали, які на процесуальний рух справи впливають відносно, однак мають важливе значення для загальної кваліфікації процесу як справедливого, який здійснено незалежним та неупередженим судом, створеним на підставі закону.

Варто зазначити, що окремі науковці вважають їх такими, що впливають не на рух справи, а на формування складу суду (з урахуванням його юрисдикційних повноважень) та на суб'єктний склад учасників процесу (з урахуванням їхнього процесуального статусу).

Зокрема, це ухвали:

- про відводи (самовідводи) судді;
- про відводи (самовідводи) секретаря судового засідання;
- про відводи (самовідводи) експерта, спеціаліста, перекладача;
- про передачу справи з одного суду до іншого;
- про заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача;
- про залучення третьої особи;
- про залучення правонаступника сторони тощо.

Ухвали присічного характеру, якими завершується розгляд справи

Ухвали присічного характеру (заключні ухвали) – це ухвали, якими завершується розгляд справи без ухвалення судового рішення.

До цієї групи належать:

- ухвали про закриття провадження у справі;
- ухвали про залишення заяви без розгляду;
- ухвали про повернення заяви.

При цьому потрібно враховувати, що ухвала про закриття провадження, яка набула законної сили, є перешкодою для порушення тотожного процесу у порядку цивільного судочинства за позовом цієї ж особи.

У разі залишення заяви без розгляду, а також повернення заяви особа має право звернутися до суду повторно після усунення умов, що були підставою для залишення заяви без розгляду або повернення заяви.

Ухвали про застосування заходів процесуального примусу

Ухвали про застосування заходів процесуального примусу – це ухвали про застосування судом процесуальних дій до осіб, що порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства.

До цієї групи належать:

- ухвали про застосування попередження й видалення із зали судового засідання;
- ухвали про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- ухвали про привід свідка.

Особливістю цих ухвал є те, що вони можуть постановлятися судом негайно після вчинення порушення.

Окремі ухвали

Окремі ухвали є способом реагування суду на виявлені під час розгляду справи порушення закону і встановлені причини та умови, що сприяли вчиненню порушення.

Потрібно враховувати, що таку ухвалу суд може постановити саме за наслідками судового розгляду, направивши її відповідним особам чи органам для вжиття передбачених законом заходів.

Така ухвала може бути постановлена, наприклад, у разі виявлення фактів порушення прав та інтересів неповнолітнього, виявлення фактів насильства у сім'ї, виявлення ознак вчинення злочину тощо.

Окрему ухвалу може бути оскаржено особами, інтересів яких вона стосується, у загальному порядку.

Ухвали, постановлені у межах спеціальних судових процедур

Судовий захист суб'єктивних прав та інтересів осіб у цивільному процесі не завершується постановленням судового рішення по суті справи та набуттям ним законної сили. Судове рішення має бути повністю виконане у розумні строки.

Виконання судових рішень доктринально вважається заключною стадією цивільного процесу, і такий підхід узгоджується з визнаними Україною міжнародними стандартами судочинства, хоча й не виключає певні дискусії щодо інституційного, правового та функціонального становища органів примусового

виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб).

Судовий контроль за виконанням судових рішень здійснюється у межах спеціальних судових процедур, визначених у Розділі VII ЦПК.

Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), також вирішуються в межах спеціальних судових процедур (Розділ VI ЦПК).

Крім того, процесуальним законом врегульовано особливості здійснення провадження у справах про оскарження рішень третейських судів та про видачу виконавчих листів на примусове виконання рішень третейських судів; про визнання та звернення до виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню; про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

Процесуальні результати розгляду питань у межах цих процедур оформлюються ухвалами суду, які мають певні особливості.

ВИСНОВКИ

- Класифікація ухвал у цивільному процесі здійснюється з урахуванням їхнього змісту, предмета, владного спрямування, процедури постановлення та способу процесуально-документального оформлення.
- Такі відмінності потрібно враховувати при написанні відповідних актів суду.

2.5.2. Процесуально-документальне оформлення ухвал у цивільному судочинстві

Чинним цивільним процесуальним законом передбачено три основні способи процесуально-документального оформлення ухвал суду першої інстанції у цивільному судочинстві:

- оформлення ухвали як окремого процесуального документа;
- занесення ухвали до журналу судового засідання;
- занесення ухвали до протоколу.

У першому випадку цей документ є самостійним, його зміст та структура має відповідати вимогам закону. Цей документ підписує суддя, головуєчий у справі.

У двох інших випадках ухвала суду є частиною інших процесуальних документів, вимоги до оформлення яких передбачені окремо.

Відповідно до вимог частини 4 статті 209 ЦПК України ухвали суду, які оформляються окремим процесуальним документом, постановляються у нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

Ухвали суду, постановлені окремим процесуальним документом, підписуються суддею і приєднуються до справи.

Ухвали, постановлені судом у судовому засіданні, без виходу до нарадчої кімнати, заносяться до журналу судового засідання.

Журнал судового засідання ведеться секретарем судового засідання одночасно з проведенням фіксування судового засідання технічними засобами. Зміст журналу судового засідання має відповідати вимогам, визначеним статтею 198 ЦПК. Цей документ має бути підписаний секретарем судового засідання невідкладно після судового засідання та приєднаний до справи.

Протокол про окремі процесуальні дії також ведеться секретарем судового засідання. Його зміст має відповідати вимогам, визначеним статтею 200 ЦПК. Протокол повинен бути оформлений не пізніше наступного дня після вчинення окремої процесуальної дії та приєднується до справи.

Законом надано право особам, які беруть участь у справі, подавати до суду письмові зауваження щодо неповноти або неправильності їх запису, які мають бути розглянуті у встановленому порядку.

Такі зауваження можуть стосуватися, у тому числі, й неповноти або неточності у формулюванні постановлених судом ухвал, які не були викладені у формі окремих процесуальних документів. Виправлення в ухвалях повинні бути застережені перед підписом судді.

Водночас потрібно зазначити, що законом не передбачена можливість подавати зауваження щодо неповноти чи неточності протоколу про окремі процесуальні дії.

Як бачимо, обрання належного способу процесуально-документального оформлення ухвали суду першої інстанції у цивільному процесі у кожному конкретному випадку залежить від змісту процесуального закону, характеру питання, що вирішується та обраної судом процедури його розгляду.

Окремим процесуальним документом потрібно оформляти такі ухвали суду першої інстанції, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Відповідно до вимог частини 1 статті 293 ЦПК України до цього переліку належать ухвали щодо:

- відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасуванні судового наказу;
- забезпечення позову, а також щодо скасування забезпечення позову;
- повернення заяви позивачеві (заявникові);
- відмови у відкритті провадження у справі;
- відкриття провадження у справі з недотриманням правил підсудності;
- передачі справи на розгляд іншому суду;
- відмови поновити або продовжити пропущений процесуальний строк;
- визнання мирової угоди за клопотанням сторін;
- визначення розміру судових витрат;
- внесення виправлень у рішення;
- відмови ухвалити додаткове рішення;
- роз'яснення рішення;
- зупинення провадження у справі;
- закриття провадження у справі;
- залишення заяви без розгляду;
- залишення заяви про перегляд заочного рішення без розгляду;
- відмови у відкритті провадження за нововиявленими обставинами;
- видачі дубліката виконавчого листа;
- поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- відстрочки і розстрочки, зміни чи встановлення способу і порядку виконання рішення;
- тимчасового влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;
- оголошення розшуку відповідача (боржника) або дитини;
- примусового проникнення до житла;
- звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках;
- тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України;
- заміни сторони виконавчого провадження;
- визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами;
- рішень, дій або бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової

особи державної виконавчої служби;

- повороту виконання рішення суду;
- виправлення помилки у виконавчому листі або визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню;
- відмови у поновленні втраченого судового провадження;
- звільнення (призначення) опікуна чи піклувальника;
- відмови у відкритті провадження у справі про скасування рішення третейського суду;
- повернення заяви про скасування рішення третейського суду;
- повернення заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду.

Деякі положення статті 293 ЦПК України були предметом офіційного тлумачення Конституційним Судом України (Рішення Конституційного Суду № 12-рп/2010 від 28.04.2010⁴⁷; Рішення Конституційного Суду № 4-рп/2014 від 22.04.2014⁴⁸; Рішення Конституційного Суду № 18-рп/2010 від 08.07.2010⁴⁹; Рішення Конституційного Суду № 3-рп/2010 від 27.01.2010⁵⁰; Рішення Конституційного Суду № 13-рп/2011 від 02.11.2011⁵¹). Ураховуючи ці рішення, можна зробити

47 Рішення Конституційного Суду України № 12-рп/2010 від 28.04.2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Суботи Артема Анатолійовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України (справа про забезпечення апеляційного оскарження ухвал суду) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=110760>

48 Рішення Конституційного Суду України № 4-рп/2014 від 22.04.2014 у справі за конституційним зверненням громадянина Рейніша Леоніда Валерійовича щодо офіційного тлумачення пункту 10 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пункту 8 частини третьої статті 129 Конституції України, частини другої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=246536>

49 Рішення Конституційного Суду України № 18-рп/2010 від 08.07.2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=118651>

50 Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2010 від 27.01.2010 у справі за конституційним зверненням громадянина Заїченка Володимира Георгійовича щодо офіційного тлумачення положення пункту 18 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку зі статтею 129 Конституції України (про апеляційне оскарження ухвал суду) [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=94100>

51 Рішення Конституційного Суду України № 13-рп/2011 від 02.11.2011 у справі за конституційним зверненням військової частини А 1080 щодо офіційного тлумачення положення пункту 28 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/doccatalog/document?id=160878>

висновок, що окремим процесуальним документом потрібно оформлювати ще низку ухвал суду першої інстанції, які можуть бути самостійним предметом оскарження в апеляційному порядку. А саме, це ухвали про:

- відмову у забезпеченні позову, а також відмову у скасуванні забезпечення позову;
- відмову про внесення виправлень у рішення суду;
- відмову у роз'ясненні рішення суду;
- відмову у видачі дублікату виконавчого листа;
- відмову у повороті виконання рішення суду.

Окремим процесуальним документом також потрібно оформлювати ухвали суду про тимчасове вилучення доказів, ухвали про привід свідка, ухвали, постановлені в межах спеціальних судових процедур, та деякі інші.

У судовій практиці наявні ситуації, коли у нарадчій кімнаті суд має вирішити одночасно декілька процесуальних питань. Правильність оформлення таких рішень має особливе значення, оскільки може вплинути на їхню подальшу процесуальну долю, у тому числі й на їхню «стійкість» у разі апеляційного перегляду.

У зв'язку з цим зазначимо, що закон допускає оформлення кількох процесуальних рішень одним процесуальним документом, якщо вони є однорідними за своїм характером. У певних випадках у цьому є й практичний сенс. Наприклад, ухвала про застосування одночасно кількох способів забезпечення доказів: витребування доказів та виклик свідків.

Однією ухвалою можна оформити й рішення про закриття провадження у справі щодо однієї частини позовних вимог та про залишення без розгляду іншої частини позовних вимог. Однак при цьому потрібно пам'ятати, що така ухвала повинна містити висновки та мотиви суду щодо обох розглянутих питань. Отже, написання тексту такої ухвали та його належна структуризація є більш складним завданням та потребує більших навичок.

Недопустимим є поєднання в одному судовому рішенні висновків щодо різнорідних предметів, які потребують принципово різного процесуально-документального оформлення. Наприклад, якщо за результатом розгляду цивільної справи суд у нарадчій кімнаті доходить висновку, що провадження у справі щодо однієї позовної вимоги потрібно закрити, а щодо іншої – ухвалити рішення по суті, необхідно оформити два процесуальних документа щодо кожного предмета окремо: рішення суду та ухвалу суду.

ВИСНОВКИ

- Ухвали суду, які оформлюються окремим процесуальним документом, постановляються у нарадчій кімнаті.
- Ухвали суду, які постановляються без виходу до нарадчої кімнати, заносяться до журналу судового засідання або до протоколу про окремі процесуальні дії.
- Усі ухвали суду мають бути належним чином вмотивовані.

2.5.3. Структура та зміст ухвали

Зміст та структура ухвали суду у цивільному процесі імперативно визначена процесуальним законом.

Так, відповідно до вимог частини 1 статті 210 ЦПК, ухвала суду, що постановляється як окремий документ, складається з:

1) *вступної частини* із зазначенням:

- часу і місця її постановлення;
- прізвища та ініціалів судді (суддів – при колегіальному розгляді);
- прізвища та ініціалів секретаря судового засідання;
- імен (найменувань) сторін та інших осіб, які брали участь у справі;
- предмета позовних вимог;

2) *описової частини* із зазначенням суті питання, що вирішується ухвалою;

3) *мотивувальної частини* із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;

4) *резолютивної частини* із зазначенням:

- висновку суду;
- строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Відповідно до частини 2 статті 210 ЦПК ухвала, яка постановляється судом без виходу до нарадчої кімнати, повинна містити відомості, визначені пунктами 3, 4 частини першої цієї статті, тобто відомості, охоплені мотивувальною та резолютивною частинами.

Варто зазначити, що такий «усічений» вигляд ухвала, яка постановляється судом без виходу до нарадчої кімнати, може мати саме тому, що вона є части-

ною більш широкого документа, який має необхідну атрибутивну та описову інформацію, – журналу судового засідання чи протоколу про окремі процесуальні дії. Крім того, судові засідання фіксуються технічними засобами, що забезпечує виконання цього завдання.

Відповідно до вимог частини 3 статті 210 ЦПК, якщо ухвала має силу виконавчого документа і підлягає виконанню за правилами, встановленими для виконання судових рішень, така ухвала оформлюється з урахуванням вимог, встановлених Законом України «Про виконавче провадження».

До таких ухвал належать ухвали, які за змістом характеризуються реалізованістю та вимагають примусового виконання. Зокрема, це ухвала про забезпечення позову (стаття 153 ЦПК), ухвала про заміну виду забезпечення позову або скасування заходів забезпечення позову (стаття 154 ЦПК), ухвала про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом (стаття 93 ЦПК) та деякі інші.

Законом визначено спеціальні (додаткові) вимоги до змісту ухвали суду про оскарження рішення третейського суду та до змісту ухвали суду про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або відмову у його видачі.

Так, відповідно до вимог частини 2 статті 389⁶ ЦПК в ухвалі суду у справі про оскарження рішення третейського суду мають бути також зазначені:

- відомості про рішення третейського суду, що оскаржується, місце його прийняття;
- найменування і склад третейського суду, що прийняв рішення, яке оскаржується;
- ім'я (найменування) сторін третейського спору;
- вказівка про скасування рішення третейського суду повністю або частково чи про відмову у задоволенні вимог заявника повністю або частково.

Відповідно до вимог частини 1 статті 389¹¹ ЦПК, за результатами розгляду заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду суд постановляє ухвалу про видачу виконавчого листа або про відмову у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду. У такій ухвалі суду мають бути також зазначені:

- найменування і склад третейського суду, який прийняв рішення;
- ім'я (найменування) сторін третейського спору;
- дані про рішення третейського суду, за яким заявник просить видати

виконавчий лист;

- вказівка про видачу виконавчого листа або про відмову у його видачі.

ВИСНОВКИ

- Ухвала суду, що постановляється як окремий документ, складається з вступної, описової, мотивувальної та резолютивної частин.
- Ухвала, яка постановляється судом без виходу до нарадчої кімнати, повинна містити відомості, охоплені мотивувальною та резолютивною частинами.

2.5.4. Особливості окремих видів ухвал у цивільному процесі

При написанні окремих видів ухвал у цивільному процесі потрібно враховувати особливі вимоги, які висуваються до їхнього змісту процесуальним законом, особливості процедури їхнього ухвалення, які впливають на цей зміст, та розуміти значення і роль цих ухвал у системі цивільного процесу.

Підготовчі ухвали

Відповідно до рекомендації № R (84) 5 Комітету міністрів Ради Європи цивільний процес потрібно зробити гнучкішим і оперативнішим. Судове провадження зазвичай має складатися не більше ніж з двох судових засідань: перше засідання має бути попереднім слуханням підготовчого характеру, а під час другого можуть представлятися докази, заслуховуватися аргументи сторін і, якщо можливо, ухвалюватися рішення. З цієї метою суд має вживати заходів для того, щоб усі дії, необхідні для проведення другого судового засідання, проводилися вчасно, і щоб затримки в принципі не дозволялися, окрім випадків виникнення нових фактів або за інших виняткових і важливих обставин.

Виконання цього завдання можливе за умови належної підготовки справи до слухання. Важливу роль тут відіграють ухвали суду (судді), які умовно можна назвати «підготовчими» і які належать до описаної вище групи ухвал, що визначають рух та розвиток справи.

Серед цих ухвал особливе значення мають ухвали:

- про відкриття провадження у справі;
- про процесуальні дії, які необхідно вчинити до судового розгляду;
- про забезпечення доказів.

Ці ухвали є своєрідним процесуальним інструментом, що може суттєво прискорити процес та створити умови для розгляду справи у максимально короткі строки. У зв'язку з цим, до їх написання потрібно ставитися особливо ретельно.

Відповідно до частини 5 статті 122 ЦПК в ухвалі про відкриття провадження у справі зазначаються:

- найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;
- ким і до кого пред'явлено позов;
- зміст позовних вимог;
- час і місце попереднього судового засідання, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним, або час і місце судового розгляду справи, якщо суддя вирішив, що проведення попереднього судового засідання у справі не є необхідним;
- пропозиція відповідачу подати у зазначений строк письмові заперечення проти позову та посилання на докази, якими вони обґрунтовуються.

Звертаємо увагу на те, що на цій стадії процесу можна розглянути питання об'єднання та роз'єднання позовів та визначитися щодо необхідності проведення попереднього судового засідання у справі. Відповідно до вимог статті 130 ЦПК, останнє не є обов'язковим, однак у певних випадках воно є доцільним, оскільки дає змогу з'ясувати можливість врегулювання спору до судового розгляду або забезпечити правильне та швидке вирішення справи у подальшому.

Якщо у попередньому судовому засіданні спір не вдалося врегулювати (позивач не відмовляється від позову, відповідач не визнає позов, сторони не бажають укласти мирову угоду або передати справу на розгляд третейського суду), суд вчиняє певні дії, а саме:

- уточнює позовні вимоги або заперечення проти позову;
- вирішує питання про склад осіб, які братимуть участь у справі;
- визначає факти, які необхідно встановити для вирішення спору і які з них визнаються кожною стороною, а які підлягають доказуванню;
- з'ясовує, які докази подані чи подаються на попередньому судовому засіданні кожною стороною для обґрунтування своїх доводів чи заперечень щодо невизнаних обставин;
- за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про витребування доказів та виклик свідків, про проведення експертизи, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача, особи, яка надає правову

допомогу, або про судові доручення щодо збирання доказів;

- у невідкладних випадках проводить огляд на місці, огляд письмових і речових доказів;
- за клопотанням осіб, які беруть участь у справі, вирішує питання про вжиття заходів забезпечення позову;
- вчиняє інші дії, необхідні для підготовки справи до судового розгляду;
- визначає час і місце судового розгляду.

Про процесуальні дії, які необхідно вчинити до судового розгляду суд постановляє ухвалу.

На цій стадії процесу доцільно остаточно вирішити питання щодо кола осіб, яких необхідно залучити до участі у розгляді справи, визначитися з їхнім процесуальним статусом, вирішити питання щодо прийняття або неприйняття зустрічного позову відповідача та позову третьої особи щодо предмета спору до спільного розгляду з первісним позовом позивача, якщо такі будуть подані. Рішення щодо всіх цих питань на даній стадії процесу можуть бути оформлені однією процесуальною ухвалою.

Потрібно також враховувати, що відповідач має право на пред'явлення зустрічного позову, а третя особа має право заявити самостійні вимоги щодо предмета спору у справі, в якій відкрито провадження, до початку розгляду справи по суті, що прямо зазначено у статтях 123 та 125 ЦПК. Прийняття таких позовів після цього моменту можливе, якщо такі позови взаємопов'язані з первісним позовом, їхній спільний розгляд є доцільним (коли вони виникають з одних правовідносин, або коли вимоги за позовами можуть зараховуватися, або коли задоволення такого позову може виключити повністю чи частково задоволення первісного позову), однак це може призвести до суттєвого затягування розгляду справи. Тому вирішення цього питання має бути продуманим та обґрунтованим.

Відповідно до зазначеної вище рекомендації Комітету міністрів Ради Європи № R (84) 5 від 28 лютого 1984 року за винятком випадків, коли закон передбачає інше, позови сторін, їхні подання мають надаватися на якомога більш ранньому етапі провадження і, в будь-якому випадку, до закінчення його попереднього етапу, якщо він має місце.

Важливе значення у сучасному цивільному процесі, який побудовано на принципах змагальності та диспозитивності, має повне та своєчасне подання сторонами доказів та іншої необхідної для розгляду справи інформації.

За загальним правилом, закріпленим у статті 131 ЦПК, сторони зобов'язані подати свої докази суду до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, – до початку розгляду справи по суті. Крім того, до або під час попереднього судового засідання у справі, а якщо попереднє судове засідання у справі не проводиться, – до початку розгляду справи по суті, сторони зобов'язані повідомити суд про всі відомі їм рішення судів, що стосуються предмета спору, а також про всі відомі їм незавершені судові провадження, що стосуються предмета спору.

Водночас, відповідно до частини 1 статті 133 ЦПК, особи, які беруть участь у справі і вважають, що подання потрібних доказів є неможливим або у них є складнощі в поданні цих доказів, мають право заявити клопотання про забезпечення цих доказів. До клопотання про забезпечення доказів додається документ про сплату судового збору.

Такі клопотання мають бути розглянуті на якомога більш ранній стадії процесу. За результатами розгляду суд має постановити ухвалу про задоволення відповідного клопотання або про відмову у його задоволенні.

Відповідно до вимог частини 3 статті 133 ЦПК, заінтересована особа має право подати відповідне клопотання до пред'явлення позову.

Способами забезпечення судом доказів є:

- допит свідків;
- призначення експертизи;
- витребування та (або) огляд доказів, у тому числі за їх місцезнаходженням;
- інші способи забезпечення доказів.

У разі задоволення клопотання про забезпечення доказів, суд постановляє ухвалу, яка за своїм змістом має відповідати загальним вимогам, що висуваються до ухвал суду, та вимогам, передбаченим статтями 133-137 ЦПК.

Ухвала про призначення експертизи має постановлятися з урахуванням положень статей 145-150 ЦПК. Призначення експертизи є підставою для зупинення провадження у справі.

Ухвали про застосування заходів процесуального примусу

На відміну від ухвал про забезпечення доказів, ухвали про застосування заходів процесуального примусу мають характер процесуальної санкції. Відповідні заходи застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правила або протиправно перешкоджають здійсненню цивільного судочинства. Вжиття цих заходів є виправданим лише у тому разі, якщо судом

попередньо було вчинено інші дії (стандартного підготовчого характеру), які не дали очікуваного результату саме через неправомірні дії конкретних осіб. Як зауважувалося вище, такими заходами є: попередження та видалення із зали судового засідання, тимчасове вилучення доказів та привід свідка.

Попередження і видалення із зали судового засідання може бути застосоване судом як до учасників цивільного процесу, так і до інших осіб, присутніх у судовому засіданні, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головуючого. Про застосування такого заходу постановляється ухвала суду, яка проголошується у судовому засіданні та заноситься до журналу судового засідання, із зазначенням мотивів такого рішення.

Відповідно до статті 93 ЦПК у разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів для дослідження судом, яка оформлюється у вигляді окремого процесуального документа.

В ухвалі про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом зазначаються:

- ім'я (найменування) особи, у якій знаходиться доказ;
- її місце проживання (перебування) або місцезнаходження;
- назва або опис письмового чи речового доказу;
- підстави проведення його тимчасового вилучення.

Відповідно до вимог статті 94 ЦПК належно викликаний свідок (крім осіб, які не можуть бути допитані відповідно до статті 51 цього Кодексу, а також малолітні та неповнолітні особи, вагітні жінки, інваліди першої і другої груп, особи, які доглядають дітей віком до шести років або дітей-інвалідів), який без поважних причин не з'явився у судове засідання або не повідомив про причини неприбуття, може бути підданий приводу через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

В ухвалі про привід свідка суд зазначає:

- ім'я фізичної особи, яка підлягає приводу;
- її місце проживання, роботи чи навчання;
- підстави застосування приводу;
- коли і куди ця особа повинна бути доставлена;
- кому доручається здійснення приводу.

Ухвала про привід у суд оформлюється як окремий процесуальний документ та передається для виконання до органу внутрішніх справ за місцем

провадження у справі або за місцем проживання, роботи чи навчання особи, яка підлягає приводу.

Ухвали, постановлені за результатами розгляду питань, що пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах

Під час виконання судових рішень у цивільних справах виникає низка процесуальних питань, вирішення яких здійснюється у межах спеціальних судових процедур.

При цьому потрібно враховувати, що деякі з цих питань можуть бути вирішені й одночасно з ухваленням рішення суду по суті справи. У такому разі це зазначається безпосередньо у тексті відповідного рішення суду.

Так, за наявності підстав, зазначених у статті 367 ЦПК, суд допускає негайне виконання судового рішення. Таке рішення не потребує окремого процесуального оформлення, а включається до тексту основного рішення.

У порядку, передбаченому статтею 217 ЦПК, суд, який ухвалив судові рішення, може визначити порядок його виконання, надати відстрочку або розстрочити виконання, вжити заходів для забезпечення його виконання, про що також зазначає безпосередньо в рішенні.

Водночас у разі, якщо обставини, що ускладнюють виконання судового рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), були виявлені вже під час його примусового виконання, суд, який видав виконавчий документ, розглядає питання про відстрочку або розстрочку виконання, зміну чи встановлення способу і порядку виконання рішення за спеціальною процедурою, врегульованою статтею 373 ЦПК.

Така процедура може бути ініційована державним виконавцем або стороною за їхньою заявою, що розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні з викликом сторін. За результатами розгляду відповідної заяви суд постановляє вмотивовану ухвалу.

За загальним правилом, питання про поворот виконання судового рішення також має вирішуватися одночасно із вирішенням питання про скасування останнього. Зокрема, воно може бути вирішено судом апеляційної і касаційної інстанцій, якщо, скасувавши рішення, він закриває провадження у справі, залишає позов без розгляду, відмовляє у позові повністю або задовольняє позовні вимоги у меншому розмірі.

Якщо рішення після його виконання скасовано і справу повернено на новий

розгляд, а при новому розгляді справи у позові відмовлено або позовні вимоги задоволено в меншому розмірі, або провадження у справі закрито чи заяву залишено без розгляду, суд, ухвалюючи рішення, повинен зобов'язати позивача повернути відповідачеві безпідставно стягнене з нього за скасованим рішенням.

Однак, якщо питання про поворот виконання рішення не було вирішене судом при новому розгляді справи або судом апеляційної чи касаційної інстанції, воно може бути розглянуте судом, у якому перебуває справа, за спеціальною процедурою у межах строків позовної давності відповідно до вимог статей 381-382 ЦПК.

За результатами розгляду відповідної заяви відповідача про повернення стягнення суд постановляє ухвалу про задоволення відповідної заяви або про відмову у її задоволенні.

Оформляючи ухвали за результатами розгляду питань, що пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах, суд повинен урахувати процедурні особливості цього розгляду. Так, одна частина цих питань вирішується судом у судовому засіданні з викликом сторін та заінтересованих осіб, хоча їх неприбуття, як правило, не є перешкодою для розгляду.

У такій спосіб, зокрема, вирішуються питання:

- про виправлення помилки у виконавчому листі;
- про видачу дубліката виконавчого листа або судового наказу;
- про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання;
- про відстрочку і розстрочку виконання, зміну способу і порядку виконання рішення;
- про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу;
- про заміну сторони у виконавчому провадженні;
- про визначення частки майна боржника у майні, яким володіє спільно з іншими особами.

В ухвалах суду, постановлених за результатом розгляду зазначених питань, потрібно викладати правову позицію та аргументи всіх учасників процесу, які брали участь у їхньому розгляді, а також наводити мотиви суду, з яких ці аргументи були або не були враховані.

Низка питань вирішується за іншою процедурою: негайно, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб, однак за участю державного виконавця. А саме, це питання:

- про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- про звернення стягнення на грошові кошти, що знаходяться на рахунках;
- про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України.

Такі ухвали суду є результатом аналізу, перш за все, змісту відповідного подання державного виконавця, доданих до нього доказів, а також усних пояснень самого державного виконавця.

ВИСНОВКИ

- При написанні окремих видів ухвал потрібно враховувати спеціальні вимоги процесуального закону щодо їхнього змісту та процедурних особливостей їх постановлення.

2.6. Додаткове рішення, роз'яснення судового рішення, виправлення наявних у ньому описок та арифметичних помилок

Цивільним процесуальним законом визначено, що після проголошення рішення суд, який його ухвалив, не може сам скасувати або змінити це рішення. Така властивість рішення суду у теорії цивільного процесу отримала назву «незмінність рішення суду». Правило про неможливість скасування або зміни судового рішення судом, який його ухвалив, гарантує стабільність судового рішення та його незмінність.

Допущені у судовому рішенні помилки, внаслідок яких воно є незаконним та (або) необґрунтованим, є підставою для його зміни та скасування судами вищих інстанцій і за нововиявленими обставинами.

Цивільний процесуальний закон передбачає випадки, коли суд, що ухвалив судові рішення, має право з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, самостійно виправити його недоліки, пов'язані з його неповнотою, неясністю і неточністю, шляхом ухвалення додаткового рішення (стаття 220 ЦПК), його роз'ясненням (стаття 221 ЦПК), а також виправлення описок та арифметичних помилок (стаття 219 ЦПК).

Процедура виправлення названих недоліків судового рішення судом, який його ухвалив, чітко регламентована цивільним процесуальним законом, їх виправлення не може порушувати основоположні принципи цивільного процесу.

Зазначені процесуальні повноваження суду першої інстанції є самоконтролем за своїми процесуальними діями та ухваленими судовими рішеннями.

За результатами усунення судом першої інстанції недоліків судового рішення постановляються ухвали та ухвалюються додаткові рішення.

Під час виготовлення зазначених процесуальних документів суд має дотримуватися вимог цивільного процесуального закону щодо їх форми та змісту.

Внесення виправлень у судові рішення

Якщо під час ухвалення та оформлення судового рішення було допущено описки чи арифметичні помилки, відповідно до статті 219 ЦПК України вони можуть бути виправлені судом з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі.

Якщо описки та арифметичні помилки були виявлені ще при складанні рішення (тобто до підписання і проголошення рішення), то такі помилки можуть бути виправлені прямо в тексті рішення з відповідним застереженням перед підписом судді (частина 7 статті 209 ЦПК). У разі, якщо помилка була виявлена пізніше, вона може бути виправлена лише в порядку, передбаченому статтею 219 ЦПК.

Описки – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів, виразів, цифр, зокрема у прізвищі складу суду та (або) осіб, які беруть участь у справі, найменуванні юридичних осіб, визначенні об'єкта присудження, сторони, строку виконання рішення суду, пов'язані зі стилістично неправильним складанням речень, розділових знаків, якщо вони впливають на його зміст тощо.

Арифметичні помилки – це помилки в підрахунках, а саме: додавання, віднімання, множення, ділення.

Явні арифметичні помилки можуть бути допущені при неправильному вчиненні арифметичних дій – при додаванні, відніманні, діленні, множенні чисел.

Згідно з чинним ЦПК описки чи арифметичні помилки підлягають виправленню як у рішенні суду, так і в ухвалі суду.

Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні (рішенні або ухвалі), суд не має права змінювати зміст судового рішення, він лише усуває такі неточності, які впливають на можливість реалізації судового рішення чи його правосудність. Проте, якщо неправильне визначення стягнутої суми було наслідком, наприклад, застосування закону, який не підлягав застосуванню, то підстав для виправлення арифметичних помилок немає.

Питання про внесення виправлень може бути вирішене судом, що ухвалив рішення, як із власної ініціативи, так і за заявою осіб, які беруть участь у справі, і незалежно від того, чи виконане рішення, але в межах встановленого законом строку, протягом якого воно може бути пред'явлене до примусового виконання⁵².

Цивільний процесуальний закон регламентує процедуру виправлення описок та арифметичних помилок у судовому рішенні у статті 219 ЦПК.

Питання про внесення виправлень у судові рішення вирішується в судовому засіданні. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання, проте їх неприбуття не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень.

Ухвала про виправлення описок та арифметичних помилок має відповідати вимогам статті 210 ЦПК.

Необхідно звернути увагу, що, крім загальних вимог до змісту ухвали (стаття 210 ЦПК), у вступній частині ухвали має бути зазначено, з чиєї ініціативи суд виправляє описку та (або) арифметичну помилку; у мотивувальній частині – в якому саме судовому рішенні виправляються помилки, а також мотиви, чому суд дійшов висновку, що має місце описка або допущена арифметична помилка, з наведенням арифметичного розрахунку; у резолютивній частині ухвали суду має бути зазначено, в яке саме судові рішення, в яку його частину вноситься виправлення, які описки та помилки підлягають виправленню із зазначенням правильного формулювання об'єкта присудження, сторони, строку виконання рішення суду, результатів розрахунку тощо.

Після внесення виправлень та арифметичних помилок текст судового рішення змінювати не можна, проте у виконавчому листі наводяться формулювання резолютивної частини рішення у тій редакції, яку воно отримало у зв'язку з постановленням відповідної ухвали.

Допущені у судовому рішенні граматичні помилки не підлягають виправленню у порядку, передбаченому правилами статті 219 ЦПК, оскільки вони не впливають на зміст судового рішення.

У судовій практиці мають місце непоодинокі випадки звернення осіб, які брали участь у справі, з вимогами про внесення виправлень у судові рішення щодо встановлених судом обставин.

52 Постанова Пленуму Верховного Суду України 18 грудня 2009 року № 14 «Про судові рішення у цивільній справі» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>

Наприклад, у мотивувальній частині тексту судового рішення про розірвання шлюбу судом було зроблено висновок: «суд вважає встановленим, що за зазначених вище обставин збереження сім'ї буде суперечити інтересам дочки позивача від першого шлюбу, щодо якої, як встановлено у судовому засіданні, мало місце застосування фізичного насильства з боку відповідача; зазначена обставина є істотною, а тому шлюб сторін має бути розірвано судом». Особа, яка брала участь у справі, звернулася до суду із заявою про виправлення описки, допущеної судом при виготовленні тексту рішення суду, посилаючись на те, що суд допустив неточність, вказавши, що шлюб сторін у справі необхідно розірвати в інтересах дочки позивача від першого шлюбу.

У конкретному випадку немає правових підстав для внесення виправлення у рішення суду, оскільки описка, яку просив виправити заявник, не є опискою, а висновком суду, що став підставою для задоволення заявлених вимог.

Відповідно до статті 22 Закону України «Про виконавче провадження»⁵³, для виконання у примусовому порядку судових рішень встановлено строк в один рік, а рішення про стягнення періодичних платежів (у справах про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом чи іншим ушкодженням здоров'я, втратою годувальника тощо) можуть бути пред'явлені до виконання протягом усього періоду, на який присуджені платежі. Тому внесення виправлень у судові рішення, яке не підлягає примусовому виконанню, строком не обмежено.

Результати розгляду судом вимоги про виправлення описок чи арифметичних помилок закріплюються у постановленій ухвалі, яка може бути оскаржена.

Ухвала про внесення змін до судового рішення постановляється судом у нарадчій кімнаті, приєднується до матеріалів справи і є частиною судового рішення.

Ухвалення додаткового рішення

Додаткове рішення може бути ухвалене лише у випадках і за умов, передбачених статтею 220 ЦПК.

Додаткове рішення є способом виправлення таких недоліків судового рішення, як невизначеність і неповнота, що впливає на вирішення спору по суті.

Так, відповідно до положень статті 220 ЦПК суд, що ухвалив рішення, може, за заявою осіб, які беруть участь у справі, чи з власної ініціативи, ухвалити додаткове рішення, якщо:

⁵³ Закон України «Про виконавче провадження» від 21.04.1999 № 606-XIV з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/606-14>

- стосовно будь-якої позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;
- суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної суми грошових коштів, які підлягають стягненню, майно, яке підлягає передачі або які дії треба виконати;
- суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 367 цього Кодексу;
- судом не вирішене питання про судові витрати.

Заява про ухвалення додаткового рішення може бути подана до закінчення строку на виконання рішення, оскільки в іншому випадку втрачається доцільність його ухвалення. Відповідно до вимог частини 3 статті 220 ЦПК, суд ухвалює додаткове рішення після розгляду питання в судовому засіданні з повідомленням сторін. Їх присутність не є обов'язковою, проте ухвалення додаткового рішення здійснюється за загальними правилами цивільного судочинства про повідомлення осіб, що беруть участь у справі.

На додаткове рішення може бути подана апеляційна скарга. Про відмову в ухваленні додаткового рішення суд постановляє ухвалу, яка також може бути оскаржена.

Варто звернути увагу на те, що обов'язковою умовою при вирішенні питання про ухвалення додаткового рішення є необхідність його ухвалення лише тим складом суду, що ухвалив рішення у цій справі. В іншому разі особа має право звернутися до суду з тими самими вимогами на загальних підставах.

Крім того, при вирішенні питання щодо ухвалення додаткового рішення, потрібно мати на увазі, що додаткове рішення не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені у судовому засіданні.

Додаткове рішення має відповідати вимогам, які встановлені для рішення суду, і складатися з чотирьох частин: вступної, описової, мотивувальної та резолютивної (стаття 215 ЦПК).

Про те, що ухвалене рішення суду є додатковим до рішення, щодо якого воно ухвалюється, має бути зазначено у його вступній частині.

Резолютивна частина додаткового рішення має містити висновки суду по суті позовних вимог, які не були вирішені судом при ухваленні рішення.

Оскарження додаткового рішення провадиться на загальних підставах. Якщо на рішення суду подано апеляційну чи касаційну скаргу і водночас порушено

питання про ухвалення додаткового рішення, суд повинен спочатку ухвалити додаткове рішення, а потім надіслати справу для перегляду до суду вищої інстанції.

У разі скасування рішення у справі, ухвалене додаткове рішення втрачає силу.

За відсутності підстав для ухвалення додаткового рішення, судом постановляється ухвала про відмову в задоволенні заяви про ухвалення додаткового рішення. Така ухвала має містити спростування зазначених заявником підстав для ухвалення додаткового рішення.

Роз'яснення рішення

Роз'яснення рішення є одним із способів усунення його недоліків.

Застосування цього засобу усунення недоліків рішення є можливим, якщо суд, правильно вирішивши всі спірні питання, нечітко і неясно сформулював їх у своєму рішенні, тобто зміст рішення є незрозумілим, що ускладнює його реалізацію.

Відповідно до чинного цивільного процесуального законодавства, роз'ясненням може бути лише рішення суду, а не ухвала.

Необхідність у роз'ясненні рішення суду виникає переважно під час його виконання через незрозумілість його окремих положень чи резолютивної частини.

Якщо недоліки рішення суду можуть бути усунені ухваленням додаткового рішення, то вони не можуть усуватися роз'ясненням рішення.

Підстави та порядок роз'яснення рішення суду визначено статтею 221 ЦПК.

Заява про роз'яснення рішення суду може бути подана особами, які брали участь у справі або державним виконавцем за таких умов:

- рішення суду для зазначених осіб є незрозумілим;
- рішення суду ще не виконане;
- не закінчився строк, протягом якого рішення може бути пред'явлене до примусового виконання.

Суд не має права з власної ініціативи роз'яснювати рішення.

Заява про роз'яснення рішення розглядається протягом десяти днів у судовому засіданні судом, що ухвалив рішення. Неприбуття осіб, які брали участь у справі, і (або) державного виконавця не перешкоджає розгляду питання про роз'яснення рішення суду.

За результатами розгляду питання про роз'яснення рішення суд постановляє ухвалу. Така ухвала не постановляється іменем України.

В ухвалі суд викладає більш повно та ясно ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до суті рішення і не торкаючись питань, які не були предметом судового розгляду.

Якщо фактично порушено питання про зміну рішення або внесення до нього нових даних, у тому числі й роз'яснення мотивів ухваленого рішення, суд ухвалою відмовляє у роз'ясненні рішення.

Ухвала долучається до справи і розглядається як складова частина судового рішення.

Ухвала про роз'яснення рішення суду може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України № 18-рп/2010 від 8 липня 2010 року у справі за конституційним зверненням громадянина Слободянюка Івана Івановича щодо офіційного тлумачення положення пункту 12 частини першої статті 293 Цивільного процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України в апеляційному порядку окремо від рішення суду можуть бути оскаржені ухвали суду першої інстанції як про роз'яснення рішення, так і про відмову в роз'ясненні рішення.

Цивільним процесуальним законом визначено, що ухвала, в якій роз'яснюється рішення суду, надсилається особам, які брали участь у справі, а також державному виконавцю, якщо рішення суду роз'яснено за його заявою.

Водночас необхідно звернути увагу, що ухвала про відмову у роз'ясненні рішення також надсилається особам, які брали участь у справі, а також державному виконавцю, якщо питання про роз'яснення рішення розглядалося за його заявою, що є забезпеченням гласності судочинства і права на апеляційне оскарження судового рішення.

Заява про роз'яснення рішення, подана після закінчення строку для його примусового виконання, залишається без розгляду.

ВИСНОВКИ

- Законом встановлені три способи усунення недоліків судового рішення судом, що його ухвалив:
 - а) виправлення описок та явних арифметичних помилок;
 - б) ухвалення додаткового рішення;
 - в) роз'яснення рішення.
- Виправлення допускається виключно щодо двох видів помилок – описок та помилок арифметичного характеру.
- Додаткове рішення є способом виправлення такого недоліку судового рішення, як його неповнота.
- Додаткове рішення не може змінити суті основного рішення або містити в собі висновки про права та обов'язки осіб, які не брали участі у справі, чи вирішувати вимоги, не досліджені у судовому засіданні.
- Роз'яснення рішення суду є можливим, якщо суд, правильно вирішивши всі спірні питання, нечітко і неясно сформулював їх у своєму рішенні, тобто зміст рішення є незрозумілим.

РОЗДІЛ 3

СУДОВЕ РІШЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

3.1. Види судових рішень у кримінальному судочинстві та їхня характеристика

- 3.1.1. Поняття та види судових рішень у кримінальному судочинстві.
- 3.1.2. Головні вимоги, які висуваються до судового рішення у кримінальному провадженні.
- 3.1.3. Особлива роль суду у кримінальному судочинстві. Вирок суду як найважливіший акт правосуддя та порядок його ухвалення.
- 3.1.4. Різновиди ухвал у кримінальному провадженні та порядок їх постановлення.

3.2. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків, особливості їхнього викладення. Окрема думка судді

- 3.2.1. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків.
- 3.2.2. Особливості викладення виправдувального вироку.
- 3.2.3. Особливості викладення обвинувального вироку.
- 3.2.4. Окрема думка судді.

3.3. Зміст, структура ухвал суду, їхні види та особливості викладення

- 3.3.1. Структура і зміст ухвали суду, види ухвал.
- 3.3.2. Ухвали, постановлені судом з моменту надходження обвинувального акта до закінчення підготовчого судового засідання.
- 3.3.3. Ухвали, постановлені під час судового розгляду.
- 3.3.4. Ухвала слідчого судді як особлива форма судового рішення.
- 3.3.5. Виправлення описок та арифметичних помилок. Роз'яснення рішення.

3.1. Види судових рішень у кримінальному судочинстві та їхня характеристика

3.1.1. Поняття та види судових рішень у кримінальному судочинстві

Відповідно до положень КПК 2012 року судові рішення – це загальне поняття. У кримінальному провадженні немає такої назви судових рішень, як власне «рішення». У пункті 24 частини 1 статті 3 КПК 2012 року про судові рішення згадується лише у контексті тлумачення поняття «судове провадження» – «кримінальне провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, Верховним Судом України, а також за нововиявленими обставинами». При цьому згадка про судові рішення має загальний характер, без уточнення конкретних видів судових рішень, які мають на увазі, та без тлумачення їхнього змісту. У частині 2 статті 3 КПК 2012 року зазначається, що інші терміни, що вживаються у цьому Кодексі, визначаються спеціальними нормами у цьому Кодексі та інших законах України.

Надалі про судові рішення згадується у статті 110 КПК, яка має назву «Процесуальні рішення». Частина 1 цієї статті розкриває зміст поняття «процесуальні рішення», яке використовується у кримінальному провадженні. Зазначається, що процесуальними рішеннями є всі рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду. У частині 2 цієї ж статті визначається, у якій формі приймається судове рішення у кримінальному провадженні: «Судове рішення приймається у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим статтями 369, 371-374 цього Кодексу».

З цієї норми можна зробити висновок, що поняття «Судове рішення» охоплює три види рішень, які ухвалюються судом у кримінальному провадженні: вирок, ухвала, постанова.

У розділі IV КПК «Судове провадження у першій інстанції» судовим рішенням присвячена спеціальна глава – глава 29 «Судові рішення». Як вже згадувалося у розділі 1, у статті 369 КПК – однієї із норм глави 29 КПК – не лише йдеться про види судових рішень, а й надається їх визначення.

Згідно з частиною 1 цієї статті судове рішення, в якому суд вирішує обвинувачення по суті, викладається у формі вироку.

Частиною 2 статті 369 передбачається, що судове рішення, у якому суд вирішує інші питання, викладається у формі ухвали.

У цьому контексті КПК 2012 року має відмінності від КПК 1960 року, в якому процесуальні рішення суду, відмінні від вироку, оформлювалися судом першої інстанції або у формі ухвали, або у формі постанови. Визначення конкретної назви судового рішення залежало від того, в якому складі суду було прийнято це рішення: якщо колегіально, – то воно мало назву ухвали, а якщо суддею одноосібно, – то постанови. Відповідно до вимог КПК 2012 року, суди першої, апеляційної та касаційної інстанції не ухвалюють рішення у формі постанови. Постанова – це вид судового рішення, право ухвалення якого має лише Верховний Суд України (статті 454, 455, 456 КПК). Також викладення процесуальних рішень у формі постанови є компетенцією органів досудового розслідування та прокурора (частина 3 статті 110 КПК).

ВИСНОВКИ

- Поняття «судове рішення» у кримінальному провадженні охоплює три види рішень, які ухвалюються судом: вирок, ухвала, постанова.
- Вирок – це судове рішення, в якому суд вирішує обвинувачення по суті.
- Ухвала – це судове рішення, в якому суд вирішує інші питання кримінального судочинства.
- Постанова – це вид судового рішення, право ухвалення якого має лише Верховний Суд України.

3.1.2. Головні вимоги, які висуваються до судового рішення у кримінальному судочинстві

Як вже зазначалося у розділі 1, для того, щоб рішення суду відповідало ознакам правосудності, до нього висуваються певні вимоги. Так, головними вимогами, які висуваються до будь-якого судового рішення у кримінальному судочинстві, є законність, обґрунтованість і вмотивованість (частина 1 статті 370 КПК).

Розкриваючи зміст такої обов'язкової ознаки рішення у кримінальному провадженні, як законність, законодавець зазначив: «законним є рішення, ухвалене компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених цим Кодексом» (частина 2 статті 370 КПК). Отже, складовими законності є:

- ухвалення рішення компетентним судом (тим судом, до підсудності якого це віднесено законом; у складі суду, визначеному автоматизованою системою документообігу; за відсутності підстав для відводу суду; за умови дотримання принципів безсторонності та об'єктивності суду);
- ухвалення рішення згідно з нормами матеріального права (тобто, з дотриманням норм Кримінального кодексу України та відповідних законів України, наприклад, про амністію);
- ухвалення рішення з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, передбачених цим Кодексом (це означає, що суд, ухвалюючи рішення у кримінальному провадженні, має дотримуватися процесуального порядку, передбаченого КПК).

Зміст ознаки *обґрунтованості* судового рішення розкривається у частині 3 статті 370 КПК. *Обґрунтованим* є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оцінені судом відповідно до статті 94 КПК України. До кола обставин, які підлягають об'єктивному з'ясуванню у судовому засіданні, належать обставини, зазначені у статті 91 КПК, – подія кримінального правопорушення (зокрема, час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення), винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини,

що є підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності або покарання; певні обставини, визначені законом, які пов'язані із застосуванням спеціальної конфіскації, а також обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру. Оцінка доказів судом має здійснюватися з дотриманням вимог статті 94 КПК, тобто, на основі внутрішнього переконання, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, та керується законом. При цьому, як того вимагає процесуальний закон, кожний доказ має оцінюватися крізь призму належності, допустимості та достовірності, а сукупність зібраних доказів – достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Обґрунтовуючи судові рішення, суддя також має керуватися правилом, що жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Вмотивованим згідно з частиною 4 статті 370 КПК є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Для того, щоб судові рішення відповідало цим вимогам, воно повинне ґрунтуватися на належних, допустимих та достовірних доказах.

Кожний доказ, зібраний під час кримінального провадження, має оцінюватися окремо з огляду на те, чи є він належним. Належність доказів – це властивість доказів за своїм змістом нести інформацію, яка має доказове значення. Тобто, оцінюючи доказ, суд має встановити, чи має він відношення до предмета доказування у цій справі та чи підтверджує існування або відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, або інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів (стаття 85 КПК).

Поняття *допустимості* доказу розкривається у статті 86 КПК. Частиною 1 цієї статті визначається, що доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому цим Кодексом. Отже *допустимість доказів* – це їхня властивість за своєю процесуальною формою бути придатними для отримання та використання доказової інформації. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилається суд при ухваленні судового рішення (частина 2 статті 86 КПК). Особливу увагу законодавець приділив питанню недопустимості доказів, отриманих внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (стаття 87 КПК).

Достовірність доказів – це їхня здатність правильно та об'єктивно відображати інформацію про певні факти.

Після оцінки кожного доказу окремо суд повинен оцінити його не у відриві від інших доказів, а у їхній сукупності. При цьому суд повинен з'ясувати, чи пов'язані докази між собою та чи є вони достатніми для прийняття відповідного процесуального рішення. Висновок суду з питань оцінки доказів повинен відповідати обставинам кримінального провадження, викладеним у судовому рішенні.

ВИСНОВКИ

- Головними вимогами, які висуваються до будь-якого судового рішення у кримінальному судочинстві, є законність, обґрунтованість і вмотивованість.
- Законність – це вимога до судового рішення, яка включає у себе такі ознаки: ухвалення рішення компетентним судом; ухвалення рішення згідно з нормами матеріального права; ухвалення рішення з дотриманням вимог КПК.
- Обґрунтованість – вимога щодо ухвалення судом рішення на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, підтверджених доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до встановлених КПК правил оцінки доказів.
- Вмотивованість – це наведення у рішенні належних і достатніх мотивів та підстав його ухвалення.

3.1.3. Особлива роль суду у кримінальному провадженні. Вирок суду як найважливіший акт правосуддя та порядок його ухвалення

У кримінальному провадженні суду відводиться особлива роль. Завдяки впровадженню у кримінальне судочинство принципу змагальності суд не є органом, на який покладено обов'язок збирання доказів та встановлення об'єктивної істини у справі; він діє як незалежний арбітр, який, лише в разі необхідності та за наявності відповідних клопотань, допомагає сторонам кримінального провадження у наданні доказів (пункт 15 частини 1 статті 7, стаття 22 КПК). Основна роль суду – це об'єктивна оцінка доказів, наданих сторонами кримінального провадження. При цьому суд зобов'язаний суворо дотримуватися принципу презумпції невинуватості, закріпленого у статті 17 КПК, та інших засад судочинства.

Вирок суду – це найважливіший акт правосуддя. Найчастіше розгляд кри-

мінальних проваджень завершується саме ухваленням вироку. Неухильне додержання суддями вимог щодо ухвалення законного та обґрунтованого вироку набуває особливої актуальності, оскільки нерідко навіть один такий процесуальний документ, який є невмотивованим, не містить у собі належного обґрунтування позиції суду, не ґрунтується на вимогах закону щодо оцінки доказів, може негативно вплинути на авторитет судової влади в цілому. Крім того, вирок суду має відповідати не лише вимогам закону, а й бути справедливим.

Написання вироку не можна розцінювати як одну із складових повсякденної, інколи рутинної роботи судді. Написання вироку – це справжнє мистецтво, оволодіння яким вимагає від судді чимало часу і зусиль. Оскільки вирок – це акт правосуддя, виконання якого має обов'язковий характер для осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, а також для усіх фізичних та юридичних осіб, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх службових осіб (стаття 533 КПК), що підкреслює особливу значущість цього судового рішення, тому він ухвалюється і проголошується іменем України.

Статтю 373 КПК передбачаються такі види вироків:

- виправдувальний;
- обвинувальний.

Порядок ухвалення вироку передбачається у частинах 1 та 2 статті 371 КПК. Ухвалення вироку здійснюється безпосередньо після закінчення судового розгляду, з обов'язковим видаленням суду до нарадчої кімнати. Ухваливши вирок, суд складає і оголошує його повний текст.

ВИСНОВКИ

- Особлива роль суду у кримінальному провадженні полягає у тому, що він діє як незалежний арбітр.
- Основна роль суду – це об'єктивна оцінка доказів, наданих сторонами кримінального провадження.
- Вирок суду – це найважливіший акт правосуддя, який ухвалюється і проголошується іменем України.
- КПК передбачає два види вироків: виправдувальний та обвинувальний.
- Ухвалення вироку здійснюється безпосередньо після закінчення судового розгляду, з обов'язковим видаленням суду до нарадчої кімнати.

3.1.4. Різновиди ухвал у кримінальному судочинстві та порядок їх постановлення

Ухвала – це вид судового рішення, яким суд (суддя) вирішує різноманітні процесуальні питання, що виникають під час судового провадження, а слідчий суддя – під час досудового розслідування.

Залежно від суб'єкта постановлення та стадії кримінального провадження можна визначити декілька різновидів ухвал:

- ухвала слідчого судді під час досудового розслідування;
- ухвала судді (суду) щодо відводу іншого судді (суддів);
- ухвали суду першої інстанції, які постановляються після надходження обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотання про закриття справи і до завершення підготовчого засідання;
- ухвала суду першої інстанції, яка постановляється під час розгляду провадження по суті;
- ухвали судді або суду, постановлені під час перегляду судових рішень в апеляційному або в касаційному порядку;
- ухвали суду за наслідками кримінального провадження за нововиявленими обставинами;
- ухвали суду, які постановляються після набрання судовим рішенням законної сили.

Кваліфікація ухвал можлива також за іншими критеріями, які розглядатимуться нижче.

Порядок постановлення ухвал передбачається частинами 3, 4 статті 371 КПК. Ухвали можуть бути постановлені:

- у нарадчій кімнаті;
- без виходу до нарадчої кімнати.

Ухвали, постановлені без виходу до нарадчої кімнати, заносяться секретарем судового засідання до журналу судового засідання.

У випадках постановлення ухвал у нарадчій кімнаті потрібно мати на увазі, що така ухвала постановляється складом суду, який здійснював судовий розгляд, та викладається окремим документом, який повинен відповідати вимогам частини 1 статті 370 КПК щодо його законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Відповідно до частини 2 статті 376 КПК, якщо складання судового рішення у формі ухвали вимагає значного часу, суд може обмежитися складанням і

оголошенням його резолютивної частини, яку підписують усі судді. У такому разі повний текст ухвали має бути складений не пізніше 5 діб з дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження. Про час оголошення повного тексту ухвали має бути зазначено у раніше складеній резолютивній частині цієї ухвали.

ВИСНОВКИ

- Ухвали можуть постановлятися слідчим суддею, суддею та судом.
- Ухвали можна постановляти у нарадчій кімнаті та без видалення до нарадчої кімнати.
- При постановленні ухвали суд може обмежитися складанням і оголошенням її повного тексту або тільки її резолютивної частини.

3.2. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків, особливості їхнього викладення. Окрема думка судді

- 3.2.1. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків
- 3.2.2. Особливості викладення виправдувального вироку
- 3.2.3. Особливості викладення обвинувального вироку
- 3.2.4. Окрема думка судді

3.2.1. Структура і зміст обвинувального та виправдувального вироків

Як вже зазначалося раніше, вирок є видом судового рішення, у якому суд вирішує обвинувачення по суті. Вирок може бути ухвалений судом першої або апеляційної інстанцій. У КПК приділено значну увагу структурі та змісту цього важливого процесуального рішення.

Вирок суду повинен мати визначену процесуальним законом структуру та зміст, повинен бути повним, чітким, зрозумілим та викладеним у послідовності, встановленій статтею 374 КПК. Це пов'язано з тим, що вирок повинен дати категоричну і однозначну відповідь на питання про винуватість обвинуваченого, а також про його покарання, якщо винуватість буде визнана доведеною.

Суду першої інстанції надано право ухвалювати як виправдувальний, так і обвинувальний вирок.

Суд апеляційної інстанції ухвалює вирок у випадку, передбаченому пунктом 3 частини 1 статті 407 КПК та виключно з підстав, передбачених частиною 1 статті 420 КПК.

Структура вироку суду чітко визначена процесуальним законом. Вирок складається із вступної, мотивувальної та резолютивної частин, кожна з яких має свій певний зміст. Хоча кожна структурна частина вироку висвітлює певне та визначене коло питань, встановлених процесуальним законом, при написанні вироку потрібно дотримуватися загального правила: структурні частини вироку є взаємопов'язаними частинами єдиного судового рішення, вони повинні логічно та послідовно спиратися одна на іншу, між ними не може бути будь-яких суперечностей.

Статтею 374 КПК визначено зміст кожної структурної частини вироку. Вступна частина як виправдувального, так і обвинувального вироку фактично не відрізняються одна від одної.

Відповідно до вимог закону у вступній частині вироку зазначаються:

- дата та місце його ухвалення;
- назва та склад суду, секретар судового засідання;
- найменування (номер) кримінального провадження;
- прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, освіта, сімейний стан та інші відомості про особу обвинуваченого, що мають значення для справи;
- закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

Потрібно мати на увазі, що в цій частині вироку містяться його реквізити, з яких має бути зрозуміло, ким, де та стосовно кого ухвалено вирок, а саме, зазначається число, місяць та рік його ухвалення, склад суду тощо.

Датою ухвалення вироку потрібно вважати день підписання його суддею чи усім складом суду.

Місцем ухвалення вироку є місто або інший населений пункт, де фактично було ухвалено вирок у нарадчій кімнаті.

Викладаючи назву суду, у вироку потрібно зазначити точну назву судової

установи як ланки судової системи судів загальної юрисдикції, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів України».

Далі зазначається *склад суду*, перш за все, прізвище та ініціали судді. Якщо кримінальне провадження здійснювалося колегіально, то зазначаються прізвища, ініціали кожного із суддів та хто із суддів є головуючим. У разі здійснення кримінального провадження судом присяжних, крім прізвища та ініціалів судді, слід указати прізвище та ініціали кожного з присяжних. Також зазначаються прізвище та ініціали секретаря судового засідання. У вирокі потрібно зазначити номер кримінального провадження, який присвоюється йому в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) відповідно до положень статті 214 КПК.

Важливою частиною вступної частини вироку суду є відомості про особу обвинуваченого, зокрема, його прізвище, ім'я та по батькові, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, дані про освіту, сімейний стан.

Оскільки місце проживання не завжди може збігатися з місцем його реєстрації, то в такому випадку потрібно зазначити місце реєстрації обвинуваченого і місце його фактичного проживання.

Іншими відомостями про особу обвинуваченого, що мають значення для справи, можуть бути дані про наявність утриманців, стан здоров'я, відомості, які можуть вплинути на призначення покарання, наприклад у випадку вчинення злочину під час умовно-дострокового звільнення від відбування покарання чи під час іспитового строку при звільненні від покарання з випробуванням.

Закінчується вступна частина вироку зазначенням прізвищ та ініціалів сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження, які беруть участь у судовому розгляді.

При цьому потрібно дотримуватися послідовності викладення: спочатку зазначаються прізвища та ініціали сторони обвинувачення та сторони захисту, а потім – потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, відповідно до вимог пункту 26 частини 1 статті 3 КПК України.

Мотивувальна частина вироку є найбільшою за обсягом, і це покладає на суддю обов'язок чітко обґрунтовувати висновки суду у кримінальному провадженні, що є можливим за умови належного дослідження доказів, наданих сторонами провадження у судовому засіданні.

Мотивування вироку є найважливішим засобом досягнення процесуальних вимог щодо його законності, обґрунтованості і справедливості, робить його зрозумілим для сторін та інших учасників кримінального провадження, а також для інших осіб, які присутні при оголошенні вироку, чи будь-кого, хто бажає ознайомитися з його змістом, скориставшись доступом до Єдиного державного реєстру судових рішень.

Ключовим моментом мотивування є оцінка суддею досліджених доказів щодо їх належності, достовірності та допустимості та вміння викласти у тексті вироку переконливі й чіткі аргументи щодо них, що в сукупності дає підстави ухвалити правосудне судове рішення.

Статтю 368 КПК встановлено коло питань, які суд має вирішити, ухвалюючи вирок:

- чи мало місце діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа;
- чи містить це діяння склад кримінального правопорушення і якою статтею закону України про кримінальну відповідальність він передбачений;
- чи винен обвинувачений у вчиненні цього кримінального правопорушення;
- чи підлягає обвинувачений покаранню за вчинене ним кримінальне правопорушення;
- чи є обставини, що обтяжують або пом'якшують покарання обвинуваченого, і які саме;
- яка міра покарання має бути призначена обвинуваченому і чи повинен він її відбувати;
- чи підлягає задоволенню пред'явлений цивільний позов і, якщо так, на чію користь, в якому розмірі та в якому порядку;
- чи є підстави для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру;
- чи вчинив обвинувачений кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності;
- чи є підстави для застосування до обвинуваченого, який вчинив кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності примусового заходу медичного характеру, передбаченого частиною другою статті 94 Кримінального кодексу України⁵⁴ (далі – КК);

54 Кримінальний кодекс України, прийнятий Верховною Радою України 05.04.2001 за № 2341-III, з подальшими змінами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

- чи слід у випадках, передбачених статтею 96 КК, застосувати до обвинуваченого примусове лікування;
- чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя;
- що належить вчинити з майном, на яке накладено арешт, речовими доказами і документами;
- на кого мають бути покладені процесуальні витрати і в якому розмірі;
- як вчинити із заходами забезпечення кримінального провадження.

Якщо особа обвинувачується у вчиненні декількох злочинів, суд вирішує питання, зазначені у пунктах 1-8 частини першої статті 368, окремо за кожним кримінальним правопорушенням.

Якщо обвинувачуються декілька осіб, суд вирішує питання, зазначені в цій статті, окремо щодо кожного з обвинувачених.

Ці питання у послідовності, визначеній вище, мають бути вирішені судом у нарадчій кімнаті, а при їх встановленні необхідна ґрунтовна мотивація, яка повинна бути викладена саме у мотивувальній частині вироку.

Якщо судом буде встановлена відсутність обставин, визначених у перших трьох питаннях, суд має ухвалити виправдувальний вирок. У мотивувальній частині вироку має бути наведено також посилання на закон та інші нормативно-правові акти матеріального права (назва, стаття, її частина, абзац, пункт, підпункт закону), у відповідних випадках – на норми Конституції України й інші норми права, якими керувався суд. У разі необхідності у мотивувальній частині вироку наводяться посилання на рішення Європейського суду з прав людини, які згідно зі статтею 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» є джерелом права.

У необхідних випадках суд зазначає про врахування рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, які підлягають застосуванню у цьому кримінальному провадженні.

Обираючи при ухваленні вироку норму закону України про кримінальну відповідальність, яка підлягатиме застосуванню до суспільно небезпечних діянь, суд зобов'язаний враховувати висновки Верховного Суду України, викладені в його ухвалах, у випадках, передбачених частиною 2 статті 455 і частиною 2 статті 456 КПК, які є обов'язковими для усіх судів України.

Що стосується того, яким чином належить закінчувати мотивувальну частину вироку, то, зважаючи на положення КПК, які встановлюють, що судом вирок ухвалюється, варто зазначити: «УХВАЛИВ», оскільки раніше вживане слово

«ЗАСУДИВ» не відповідає вимогам чинного кримінального процесуального закону.

ВИСНОВКИ

- У кримінальному судочинстві існує два види вироків – виправдувальний та обвинувальний.
- Вирок складається із вступної, мотивувальної та резолютивної частин.
- Зміст кожної структурної частини вироку чітко визначений КПК.
- Вступна частина вироку є однаковою, незалежно від його виду.
- Ухвалюючи вирок, суд повинен вирішити всі питання, зазначені у статті 368 КПК.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.2.1.

Приклади рекомендованих зразків викладення вступної частини вироку суду

Рекомендований зразок форми викладення вступної частини вироку суду при здійсненні кримінального провадження у суді першої інстанції професійним суддею одноосібно

ВИРОК ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

10 червня 2015 року

м. _____

районний суд Л-ської області в складі:

головуючого судді

Антонова А. А.,

секретар судового засідання

Величко В. В.,

номер кримінального провадження _____, внесеного _____ року до Єдиного реєстру досудових розслідувань,

про обвинувачення Іваненка Івана Івановича, 12.02.1978 року народження, уродженця м. К_____ С-кої області, який проживає у м. С_____ за адресою: вул. А. _____, буд. _____, працює робітником товариства з обмеженою відповідальністю «ДМ», що в м. С_____, з середньою освітою, одруженого, на утриманні має одну неповнолітню дитину, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 185 КК України,

за участю:

прокурора

Розенка Р. Р.,

обвинуваченого

Іваненка І. І.,

захисника

Опанасенка О. О.,

потерпілого

Татищева Т. Т.,

представника потерпілого

Агеєва О. О.,

представника цивільного

позивача

Вітенко С. С.,

розглянувши у відкритому (закритому) судовому засіданні (у дистанційному судовому провадженні) зазначене кримінальне провадження,

ВСТАНОВИВ:

Рекомендований зразок форми викладення вступної частини вироку суду при здійсненні кримінального провадження у суді першої інстанції колегіально судом у складі трьох професійних суддів

**ВИРОК
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

10 червня 2015 року

м. Л _____

Л _____ районний суд Д _____ області в складі:

головуючого судді

Антонова А. А.,

суддів:

Олексієнка О. О.,

Рибальченко Р. Р.,

секретар судового

засідання

Величко В. В.,

номер кримінального провадження, внесеного _____ року до Єдиного реєстру досудових розслідувань _____,

про обвинувачення Іваненка Івана Івановича, 12.02.1978 року народження, уродженця м. К _____ К-ої області, зареєстрованого в м. К _____ за адресою: вул. А _____ 20/3, фактично проживає у м. К _____ за адресою: вул. І _____, 11, працює старшим оперуповноваженим карного розшуку МВ УМВС України в К-ій області, з вищою освітою, не одруженого, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 127 КК України,

за участю:

прокурора

Розенка Р. Р.,

обвинуваченого

Іваненка І. І.,

захисника

Опанасенка О. О.,

потерпілого

Татищева Т. Т.,

представника

потерпілого

Агєєва О. О.,

представника

цивільного відповідача

Вітенко С. С.,

розглянувши у відкритому (закритому) судовому засіданні (у дистанційному судовому провадженні) зазначене кримінальне провадження,

ВСТАНОВИВ:

Рекомендований зразок форми викладення вступної частини вироку суду при здійсненні кримінального провадження у суді першої інстанції судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних

**ВИРОК
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

10 червня 2015 року

м. Н _____

Н _____ районний суд Т _____ області у складі суду присяжних:

головуючого судді Антонова А. А.,

судді Томащак Т. Т.,

присяжних: Ісаєва Л. Л.,

Овдієнка О. О.,

Чалого Ч. Ч.,

секретар судового

засідання Величко В. В.,

номер кримінального провадження, внесеного _____ року до Єдиного реєстру досудових розслідувань _____,

про обвинувачення Іваненка Івана Івановича, 12.02.1978 року народження, уродженця м. С _____ С _____ області, який зареєстрований та проживає у м. С _____ за адресою: вул. А _____, 25/4, не працює, з середньою освітою, не одруженого, судимого 27.03.2013 року П _____ районним судом П _____ області за ч.1 ст. 121 КК України на три роки позбавлення волі, звільненого умовно-достроково 12.01.2014 року, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 115 КК України,

за участю:

прокурора Розенка Р. Р.,

обвинуваченого Іваненка І. І.,

захисника Опанасенка О. О.,

потерпілого Тюнїна Т. Т.,

законного

представника потерпілого Андреевої О. О.,

розглянувши у відкритому (закритому) судовому засіданні (у дистанційному судовому провадженні) зазначене кримінальне провадження,

ВСТАНОВИВ:

Приклад рекомендованого зразка викладення резолютивної частини обвинувального вироку суду

Рекомендований зразок форми викладення резолютивної частини обвинувального вироку

Керуючись ч. 3 ст. 349, 369-371, 374 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Андрієнка Леоніда Леонтійовича визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК України, та призначити йому покарання у виді штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850 (вісімсот п'ятдесят) гривень.

Запобіжний захід, обраний обвинуваченому, – особисте зобов'язання, продовжити на термін сорок днів, до 30 серпня 2015 року включно.

Стягнути з Андрієнка Л.Л. на користь держави 294 (двісті дев'яносто чотири) грн. 84 коп. витрат за проведення судово-хімічної експертизи.

Речовий доказ – наркотичний засіб канабіс, який зберігається в камері схову речових доказів С_____ РУ УМВС України в місті П_____, – знищити.

Вирок може бути оскаржений в апеляційному порядку до Апеляційного суду Р_____ області шляхом подання апеляційної скарги через С_____ районний суд Р_____ області протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після прийняття рішення судом апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку.

Обвинуваченому та прокурору копія вироку вручається негайно після його проголошення. Учаснику судового провадження, який не був присутнім у судовому засіданні, копія судового рішення надсилається не пізніше наступного дня після ухвалення.

Суддя

(підпис)

3.2.2. Особливості викладення виправдувального вироку

Зміст мотивувальної та резолютивної частин вироку суду викладається залежно від виду вироку.

Мотивувальна частина виправдувального вироку має бути викладена у послідовності та у порядку, передбаченому пунктом 1 частини 3 статті 374 КПК.

У мотивувальній частині виправдувального вироку зазначаються:

- формулювання обвинувачення, яке пред'явлене особі і визнане судом недоведеним, а також підстави для виправдання обвинуваченого із зазначенням мотивів, з яких суд відкидає докази обвинувачення;
- мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд.

Таким чином, належить послідовно викласти:

- сформульоване в обвинувальному акті обвинувачення особи,
- чітко зазначити визначені в частині 1 статті 373 КПК підстави виправдання обвинуваченого,
- навести мотиви, з яких суд відкидає докази, на яких ґрунтувалось обвинувачення.

У *виправдувальному* вироку потрібно чітко мотивувати рішення щодо цивільного позову, при цьому враховуючи, що таке рішення ухвалюється залежно від підстав виправдання:

- відмова у позові – у разі встановлення відсутності події кримінального правопорушення суд відмовляє у позові;
- залишення позову без розгляду – у разі виправдання обвинуваченого за відсутності в його діях складу кримінального правопорушення або його непричетності до вчиненого кримінального правопорушення, а також у випадках, передбачених частиною 1 статті 326 КПК, як наслідки неприбуття цивільного позивача, цивільного відповідача, їх представників.

Резолютивна частина *виправдувального* вироку має обов'язково містити прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, підставу, передбачену частиною 1 статті 373 КПК, за якою обвинувачений виправданий за кожною зі статей (пунктом, частиною статті) кримінального закону.

У виправдувальному вироку зазначається рішення про поновлення у правах, обмежених під час кримінального провадження, наприклад, рішення про поновлення виправданого на колишній роботі (посаді).

Резолютивна частина виправдувального вироку також повинна містити

вказівку про скасування заходів забезпечення кримінального провадження, а також висновок щодо процесуальних витрат, їх розмір та порядок розподілу.

Вирішення питання про речові докази та документи повинно здійснюватися відповідно до вимог статті 100 КПК.

У резолютивній частині вироку має міститися вказівка про строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження.

Відповідно до вимог статті 532 КПК вирок суду першої інстанції, якщо інше не передбачено КПК, набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, встановленого КПК, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції. Якщо строк апеляційного оскарження буде поновлено, вважається, що вирок не набрав законної сили.

У *резолютивній* частині виправдувального вироку зазначаються:

- прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його невинуватим у висунутому обвинуваченні та його виправдання;
- рішення про поновлення у правах, обмежених під час кримінального провадження;
- рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі рішення про запобіжний захід до набрання вироком законної сили; рішення щодо речових доказів і документів; рішення щодо процесуальних витрат;
- строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження; порядок отримання копій вироку та інші відомості.

ВИСНОВКИ

- У мотивувальній та резолютивній частинах виправдувального вироку обов'язково мають бути зазначені підстави виправдання.
- Резолютивна частина виправдувального вироку має містити прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, підставу, за якою обвинувачений виправданий за кожною зі статей (пунктом, частиною статті) кримінального закону.
- У виправдувальному вироку зазначається рішення про поновлення у правах, обмежених під час кримінального провадження.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.2.2.

Приклади рекомендованих зразків викладення мотивувальної частини виправдувального вироку суду

Рекомендований зразок викладення мотивувальної частини вироку при здійсненні кримінального провадження у суді першої інстанції

В С Т А Н О В И В:

Згідно з обвинувальним актом Доненку І.Є. висунуто обвинувачення у вчиненні злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України, тобто в тому, що він незаконно придбав, носив та зберігав вогнепальну зброю без передбаченого законом дозволу за таких обставин.

05 січня 2015 року під час проведення перевірки умов зберігання мисливської гладкоствольної зброї у Доненка І.Є. працівниками І_____ МВ УМВС було виявлено та в подальшому при проведенні огляду місця події з квартири обвинуваченого, що в м. І_____ по вул. С_____, 1\4, вилучено вогнепальну бойову гладкоствольну зброю – обріз, яку обвинувачений 22.06.2012 року знайшов на горищі одного із будинків на території Д_____ області та з метою її зберігання доставив за місцем свого проживання, де зберігав без передбаченого законом дозволу.

У судовому засіданні Доненко І.Є. своєї вини у вчиненні злочину не визнав і пояснив, що вилучений в нього обріз зберігав як сувенір та не мав умислу на незаконне зберігання вогнепальної зброї, оскільки ця зброя є непридатною до використання як бойова: вона поламана, дуло покрите корозією, у продажу немає патронів відповідного калібру. На його думку, судом безпідставно відхилено клопотання про призначення додаткової експертизи. Крім того, обріз вилучено працівниками міліції під час проведення перевірки умов зберігання мисливської гладкоствольної зброї з порушенням закону. Обвинувачений вважав, що його безпідставно звинувачено, порушено його права, відмовлено у продовженні дозволу на носіння мисливської зброї, який йому надавався протягом 25 років.

Сторона обвинувачення свій висновок щодо винуватості Доненка І.Є. обґрунтувала сукупністю доказів, а саме: письмовим доказом – протоколом огляду місця події від 05.01.2015 року, висновком експерта №003 від 07.01.2015 року, показаннями експерта та свідків А. і Б., які були понятими під час огляду місця події.

Доводи сторони обвинувачення щодо доведеності винуватості Доненка І.Є. у вчиненні злочину суд вважає необґрунтованими, зважаючи на такі підстави.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 84 КПК України доказами визнаються лише фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку.

Із матеріалів кримінального провадження суд вбачає, що відомості про злочин, передбачений ч. 1 ст. 263 КК України, внесено до Єдиного реєстру досудових розслідувань 06.01.2015 року.

Із даних протоколу огляду місця події від 05.01.2015 року суд вбачає, що ця процесуальна дія була проведена слідчим у житлі Доненка І.Є. по вул. С_____, 1, кв.4, що в м. І_____ ще до моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань; під час огляду було вилучено предмет, зовні схожий на обріз мисливської рушничі. У подальшому цей предмет було піддано судово-балістичному експертному дослідженню, на висновок якого про визнання вилученого предмета вогнепальною бойовою багатоцільовою гладкоствольною зброєю сторона обвинува-

чення посилається як на доказ винуватості обвинуваченого.

Частина 3 ст. 62 Конституції України встановлює, що обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, здобутих незаконним шляхом.

Кримінальним процесуальним кодексом України встановлений судовий контроль за досудовим розслідуванням, що передбачає обов'язкове надання дозволу слідчого судді на проведення процесуальних дій за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, або самого прокурора.

Відповідно до ч. 1 ст. 87 КПК України недопустимими є докази, отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також будь-які інші докази, здобуті завдяки інформації, отриманій внаслідок істотного порушення прав та свобод людини.

Пункт 1 ч. 2 ст. 87 КПК України зобов'язує суд визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, здійснення процесуальних дій, які потребують попереднього дозволу суду, без такого дозволу або з порушенням його суттєвих умов.

Аналізуючи з позиції допустимості надані стороною обвинувачення докази, суд враховує ту обставину, що огляд житла та вилучення предмета проведені слідчим з порушенням порядку, встановленого КПК України; з клопотанням про тимчасовий доступ до вилучених речей слідчий чи прокурор до слідчого судді не звертався.

Європейський суд з прав людини застосував у своїй практиці, зокрема в рішеннях у справах «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України», різновид доктрини «плодів отруйного дерева»: коли визнаються недопустимими не лише докази, які безпосередньо отримані внаслідок порушення, а також і докази, які не були б отримані, якби не були отримані перші. Отже, допустимі самі по собі докази, отримані за допомогою відомостей, джерелом яких є недопустимі докази, стають недопустимими. Положення ч. 1 ст. 87 КПК України повністю відповідають практиці Європейського суду з прав людини щодо допустимості доказів.

Крім того, огляд місця події відбувся 05.01.2015 року в період з 22 год. 55 хв. до 23 год. 05 хв., тобто в нічний час. Як пояснив у судовому засіданні обвинувачений, він надав письмову згоду на огляд житла у зв'язку з тим, що працівники дозвільної системи проводили перевірку умов зберігання зареєстрованої за ним мисливської гладкоствольної зброї. Тобто, при проведенні досудового розслідування, а саме при збиранні доказів вини обвинуваченого, було допущено порушення істотних прав та свобод Доненка І.Є., гарантованих ст. 30 Конституції України та ст. 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Враховуючи наведене, суд вважає, що докази, надані стороною обвинувачення, а саме: протокол огляду місця події від 05.01.2015 року, висновок експерта №003 від 07.01.2015 року, відповідно до вимог ч. 3 ст. 87 та ч. 5 ст. 101 КПК України, є недопустимими.

За таких обставин у діях Доненка І.Є. відсутній склад злочину, передбаченого ч. 1 ст. 263 КК України.

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України кримінальне провадження закривається у разі, якщо встановлена відсутність у діянні складу кримінального правопорушення.

Відповідно до вимог ч. 6 ст. 284 КПК України, якщо обставини, передбачені пунктами 1, 2 частини першої цього Кодексу, були виявлені під час судового розгляду, суд зобов'язаний ухвалити виправдувальний вирок.

Процесуальні витрати за проведення експертизи мають бути здійснені за рахунок Державного бюджету України.

Приклади рекомендованих зразків викладення резолютивної частини виправдувального вироку суду

Рекомендований зразок форми викладення резолютивної частини виправдувального вироку

Керуючись ст. 369-371, 373, 374 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Доненка Ігоря Євгеновича визнати невинуватим у висунутому йому обвинуваченні за ч. 1 ст. 263 КК України та виправдати його на підставі відсутності в його діях складу кримінального правопорушення.

Запобіжний захід, обраний щодо Доненка І. Є., скасувати.

Поновити його в правах, обмежених під час кримінального провадження, а саме в правах користування і зберігання мисливської гладкоствольної зброї.

Речовий доказ – обріз, який зберігається в кімнаті речових доказів _____ МВ УМВС, передати до музею зброї УМВС.

Процесуальні витрати за проведення експертизи в розмірі 489 гривень мають бути здійснені за рахунок Державного бюджету України.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги, вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Вирок може бути оскаржений до Апеляційного суду І_____ області через П_____ міський суд І_____ області шляхом подання апеляційної скарги протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку.

Копію вироку негайно після його проголошення вручити обвинуваченому та прокурору.

Головуючий

(підпис)

**Рекомендований зразок форми викладення
резолютивної частини виправдувального вироку**

Керуючись ст. 369-371, 373, 374 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Аксьоненка Анатолія Андрійовича визнати невинуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 367 КК України, та виправдати його у зв'язку з відсутністю в його діянні складу цього злочину.

Скасувати накладений ухвалою С_____ районного суду м. К____ від _____ року арешт на рухоме і нерухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, корпоративні права, акції, грошові кошти у будь-якій валюті у готівковому та безготівковому вигляді, які належать ТОВ _____ (ЄДРПОУ 0022222222, м. К____ вул. _____ № 5).

Вирок може бути оскаржений до Апеляційного суду м. К____ через С_____ районний суд м. К____ протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги, вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку.

Копію вироку негайно після його проголошення вручити обвинуваченому та прокурору.

Головуючий

(підпис)

3.2.3. Особливості викладення обвинувального вироку

У *мотивувальній* частині обвинувального вироку суду зазначаються:

- формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і мотивів кримінального правопорушення;
- статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений;
- докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів;
- мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення;
- обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання;
- мотиви призначення покарання, звільнення від відбування покарання, застосування примусових заходів медичного характеру при встановленні стану обмеженої осудності обвинуваченого, застосування примусового лікування, відповідно до статті 96 КК, мотиви призначення громадського вихователя неповнолітньому;
- підстави для задоволення цивільного позову або відмови у ньому, залишення його без розгляду;
- мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд.

Мотивувальна частина обвинувального вироку має містити, насамперед, *формулювання обвинувачення*, визнаного судом доведеним, з обов'язковим зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків злочину, форми вини і його мотивів.

Якщо особа визнається винуватою у замаху на вчинення злочину, необхідно зазначити причини, з яких злочин не доведено до кінця.

Якщо обвинувачуються кілька осіб, то в цій частині вироку потрібно викласти весь обсяг обвинувачення, визнаного доведеним, а також обставини, які визначають ступінь винуватості кожного з обвинувачених, їх роль у вчиненні злочину, а після цього – докази, покладені судом на обґрунтування своїх висновків.

Під час опису *місця* вчинення кримінального правопорушення необхідно зазначати не лише конкретний населений пункт за адміністративно-територіальним поділом, а й місце, де конкретно було вчинено правопорушення (на вулиці, в під'їзді, у квартирі тощо).

Точність зазначення часу вчинення кримінального правопорушення залежить від характеру та обставин цього правопорушення. Зазначення точного часу вчи-

нення кримінального правопорушення має особливо важливе значення, коли обвинувачений заперечує свою вину та посилається на наявність у нього алібі.

Спосіб вчинення кримінального правопорушення повинен бути описаний таким чином, щоб можна було зробити певний висновок про те, які конкретно дії (бездіяльність) і як саме були вчинені обвинуваченим. Адже в деяких статтях КК спосіб вчинення кримінального правопорушення є кваліфікуючою ознакою, наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення.

В інших випадках від способу вчинення кримінального правопорушення залежить оцінка ступеня тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та призначення відповідного покарання.

У *мотивувальній частині* обвинувального вироку мають бути чітко і зрозуміло описані ознаки суб'єктивної сторони злочину: *форма вини* у виді прямого або непрямого умислу, самовпевненості або злочинної недбалості, мотив та мета його вчинення.

Обов'язковим є зазначення мотиву і мети, якщо законодавець передбачає їх у диспозиції статті чи частини статті закону України про кримінальну відповідальність (на цей час це чинний КК, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, винним у вчиненні якого визнається обвинувачений) або вказує їх як кваліфікуючі ознаки.

Обов'язковим є опис у мотивувальній частині обвинувального вироку наслідків кримінального правопорушення, особливо у кримінальних правопорушеннях із матеріальним складом.

У мотивувальній частині обвинувального вироку належить правильно та вмотивовано викласти питання щодо призначення покарання. Якщо санкція статті КК передбачає можливість призначення різних видів покарання, то в мотивувальній частині обґрунтовується висновок суду щодо призначення покарання певного виду, якщо ж покарання одного виду, то потрібно мотивувати призначення визначеного строку покарання у межах санкції статті.

Належним чином потрібно мотивувати при призначенні покарання підстави застосування статей 75, 69 КК: рішення щодо звільнення обвинуваченого від покарання з випробуванням, призначення покарання нижче від найнижчої межі, передбаченої кримінальним законом за цей злочин, або перехід до іншого, більш м'якого виду покарання.

У вироку суду має знайти відображення мотивація рішення щодо повного чи часткового задоволення цивільного позову як в частині відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочинцем, так і компенсації моральної шкоди чи відмови в цьому.

Відповідно до вимог ст. 129 КПК, ухвалюючи обвинувальний вирок, суд, залежно від доведеності підстав і розміру позову, задовольняє цивільний позов повністю або частково чи відмовляє в ньому.

У *резолютивній* частині обвинувального вироку зазначаються:

- прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його винуватим у висунутому обвинуваченні та відповідні статті, частини статті закону України про кримінальну відповідальність;
- покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом;
- початок строку відбування покарання;
- рішення про застосування примусового лікування чи примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудного обвинуваченого, у разі їх застосування;
- рішення про призначення неповнолітньому громадського вихователя;
- рішення про цивільний позов;
- рішення про інші майнові стягнення і підстави цих рішень; рішення щодо речових доказів і документів;
- рішення про відшкодування процесуальних витрат;
- рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження;
- рішення про залік досудового тримання під вартою;
- строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження;
- порядок отримання копій вироку та інші відомості.

Якщо особі висунуто декілька обвинувачень і деякі з них не доведені, то у резолютивній частині вироку зазначається, за якими з них обвинувачений виправданний, а за якими визнаний винуватим із призначенням покарання. Тобто, в такому випадку вирок суду буде обвинувальним у частині одного обвинувачення та виправдувальним – у частині іншого висунутого обвинувачення.

Якщо обвинувачений визнається винуватим, але звільняється від відбування покарання, суд обов'язково зазначає про це в резолютивній частині вироку.

Коли призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, при зазначенні обраної судом міри покарання робиться посилання на статтю 69 КК України.

У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до статей 75-79, 104 КК у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку та обов'язки, передбачені ст. 76 КК, які покладені на обвинуваченого, а також трудовий колектив або особа, на які за їхньою згодою або

на їхнє прохання суд покладає обов'язок щодо нагляду і проведення з ним виховної роботи.

Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від 1 до 3 років, а неповнолітньому – від 1 до 2 років.

Якщо суд приймає рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання винуватості, це можливо, коли сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше 5 років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням.

У резолютивній частині вироку на підставі угоди, відповідно до вимог частини 3 статті 475 КПК, крім зазначених відомостей, повинне міститися рішення:

- про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів,
- про винуватість особи із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність,
- про призначення узгодженої сторонами міри покарання за кожним з обвинувачень та остаточної міри покарання (частина 4 статті 475 КПК),
- порядок оскарження вироку суду відповідно до ст. 395 КПК,
- право учасників судового провадження отримати в суді копію вироку.

Копія вироку негайно після його проголошення вручається обвинуваченому та прокурору.

Якщо обвинувачений не володіє державною мовою, йому вручається копія вироку його рідною мовою або іншою мовою, якою він володіє, у перекладі, що засвідчений перекладачем.

ВИСНОВКИ

- Мотивувальна частина обвинувального вироку має містити, насамперед, формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним.
- У мотивувальній частині обвинувального вироку потрібно обґрунтовано викласти питання щодо призначення покарання та підстави застосування статей 69, 75-104 КК. Резолютивна частина обвинувального вироку має містити чіткі, вичерпні, безумовно, категоричні висновки і формулювання, які не мають умовного характеру.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.2.3.

Приклади рекомендованих зразків викладення мотивувальної частини обвинувального вироку суду

Рекомендований зразок форми викладення мотивувальної частини обвинувального вироку при визнанні недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспоруються

Допитаний у судовому засіданні обвинувачений Авдієнко Р.Р. свою вину у висунутому йому обвинуваченні у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України, визнав повністю, щиро розкався, підтвердив обставини вчинення ним кримінального правопорушення, зазначивши час, місце, спосіб і мету його вчинення. Зокрема, він пояснив, що 01.04.2015 року, приблизно о 21 год. 30 хв., він знаходився у приміщенні магазину «Спорт», що по вул. С_____, 17 у м. З_____, та проходячи повз торговельні полиці, взяв реглан та спортивні штани. З цими речами він пішов до кабінки для перевдягання, де зняв магнітні кліпси з одягу та одягнув його на себе, після чого поверх цього одягу одягнув свій одяг. Вийшовши з кабінки для перевдягання, направився до виходу з магазину, не розрахувавшись у касі, однак був затриманий працівниками охорони магазину. Авдієнко Р.Р. просив застосувати до нього покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Враховуючи те, що обвинувачений та інші учасники судового провадження не оспорюють обставини справи і судом встановлено, що вони правильно розуміють зміст цих обставин, відсутні будь-які сумніви у добровільності їхньої позиції. Заслухавши думку учасників судового провадження та роз'яснивши їм положення ч. 3 ст. 349 КПК України, суд при визначенні обсягу доказів, що підлягають дослідженню, обмежився показаннями обвинуваченого, дослідженням матеріалів кримінального провадження, що характеризують його особу, визначивши відповідно до ч. 3 ст. 349 КПК України недоцільним дослідження доказів щодо тих обставин, які ніким не оспорюються.

Отже, суд, допитавши обвинуваченого, дослідивши матеріали кримінального провадження, що характеризують особу обвинуваченого, доходить висновку, що вина обвинуваченого Авдієнка Р.Р. у вчиненні замаху на таємне викрадення чужого майна на суму 312 грн 94 коп. доведена повністю.

Дії обвинуваченого підлягають кваліфікації за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України як закінчений замах на таємне викрадення чужого майна (крадіжка).

Рекомендований зразок форми викладення мотивувальної частини обвинувального вироку зі звільненням від покарання з випробуванням

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 66 КК України обставиною, яка пом'якшує покарання обвинуваченого, є щире каяття та повне відшкодування обвинуваченим завданої шкоди.

Відповідно до ст. 67 КК України обставин, які обтяжують покарання обвинуваченого, суд не встановив.

При призначенні обвинуваченому Авдієнку Р.Р. покарання суд, згідно з вимогами ст. 65, 68 КК України, враховує характер і ступінь тяжкості вчиненого злочину, який згідно зі ст. 12 КК України є злочином середньої тяжкості; обставину, яка пом'якшує його покарання, та відсутність обставин, які обтяжують його покарання; дані про особу обвинуваченого, а саме те, що він одружений, утримує малолітню дитину, має постійне місце проживання, за яким характеризується посередньо, не судимий, тому вважає за необхідне призначити обвинуваченому Авдієнку Р.Р. покарання за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України у межах санкції цієї частини ст. 185 КК України.

На підставі викладеного суд доходить висновку, що покарання обвинуваченому потрібно призначити у виді позбавлення волі із застосуванням ст. 75 КК України, зі звільненням від відбування покарання з випробуванням, одночасно поклавши на нього обов'язки, передбачені ст. 76 КК України, які сприятимуть його виправленню, оскільки таке покарання, на думку суду, є необхідним та достатнім для його виправлення та попередження вчинення нових злочинів.

Рекомендований зразок форми викладення мотивувальної частини обвинувального вироку на підставі угоди про примирення

31 травня 2014 року під час досудового розслідування, відповідно до вимог ст. 471 КПК України, між потерпілим Паськом Р.Р. та обвинуваченим Китом Р.О. укладено угоду про примирення.

За умовами цієї угоди сторони, а саме – потерпілий Пасько Р.Р. та обвинувачений Кит Р.О., дійшли згоди щодо правової кваліфікації дій обвинуваченого за ч. 1 ст. 185 КК України та істотних для цього кримінального провадження обставин, обвинувачений беззастережно визнав свою винуватість за ч. 1 ст. 185 КК України у зазначеному діянні.

Також зазначеною угодою визначено покарання, яке має понести Кит Р.О., у виді штрафу у розмірі п'ятдесяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 850 грн. В угоді передбачені наслідки укладення та затвердження угоди про примирення, встановлені ст. 473 КПК України, та наслідки її невиконання.

Вирішуючи питання про затвердження угоди про примирення, суд зважає на таке.

Відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК України при прийнятті рішення у підготовчому судовому засіданні суд має право, зокрема, затвердити угоду.

Відповідно до ст. 468 КПК України у кримінальному провадженні може бути укладена угода між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим про примирення. Згідно з вимогами ст. 469 КПК України, угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим може бути укладена у провадженні щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої чи середньої тяжкості та у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення.

Суд встановив, що Кит Р.О. обґрунтовано обвинувачується у вчиненні злочину, передбаченому

ч.1 ст.185 КК України, який, згідно зі ст. 12 КК України, є злочином середньої тяжкості.

При цьому суд з'ясував, що обвинувачений цілком розуміє права, визначені п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК України, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені ч. 2 ст. 473 КПК України, характер обвинувачення, вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом.

Суд переконався, що укладення угоди сторонами є добровільним, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дій будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Також суд встановив, що умови цієї угоди відповідають вимогам КПК України та КК України.

Враховуючи наведене, суд дійшов висновку про можливість затвердження угоди про примирення між потерпілим та обвинуваченим і призначення обвинуваченому узгодженого сторонами покарання.

Помилкова форма викладення резолютивної частини обвинувального вироку зі звільненням від покарання з випробуванням

Приклад помилкової форми викладення резолютивної частини обвинувального вироку зі звільненням від покарання з випробуванням

Керуючись ст. 369-371, 374 КПК України, суд

ЗАСУДИВ:

Панталієнка Олексія Олександровича визнати винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 190, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 190 КК України, та призначити покарання:

- за ч. 3 ст. 190 КК України у вигляді позбавлення волі на строк 5 років;
- за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 190 КК України у вигляді позбавлення волі на строк два роки.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинання остаточно призначити покарання у вигляді позбавлення волі на строк 5 років.

На підставі ст. 75 КК України Панталієнка Олексія Олександровича звільнити від відбування покарання з випробуванням на 3 роки, поклавши на нього обов'язки згідно зі ст. 76 КК України, а саме – не виїжджати за межі України на постійне місце проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції та повідомляти ці органи про зміну місця проживання та роботи.

Стягнути з Панталієнка О.О. на користь Публічного акціонерного товариства комерційного банку «А ____ Банк» майнову шкоду в розмірі 694 646 гривень. У решті – відмовити.

Речові докази – знищити.

Запобіжний захід Панталієнку О.О. у вигляді застави до набрання вироком законної сили залишити без зміни. Після набрання вироком законної сили, внесену заставодавцем Лиском М. М. заставу звернути на відшкодування цивільного позову.

Вирок може бути оскаржений протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

У разі подання апеляційної скарги, вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Копія вироку після його проголошення вручається обвинуваченому та прокурору.

Приклади рекомендованих зразків викладення резолютивної частини обвинувального вироку суду

Рекомендований зразок форми викладення резолютивної частини обвинувального вироку зі звільненням від покарання з випробуванням

Керуючись ст. 369-371, 374 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Панталієнка Олексія Олександровича визнати винуватим у вчиненні злочинів, передбачених ч. 3 ст. 190, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 190 КК України, та призначити йому покарання:

- за ч. 3 ст. 190 КК України у виді позбавлення волі на строк 5 років;
- за ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 190 КК України у виді позбавлення волі на строк 3 роки.

Відповідно до ч. 1 ст. 70 КК України за сукупністю злочинів шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим остаточно визначити Панталієнку Олексію Олександровичу покарання у виді позбавлення волі на строк 5 років.

На підставі ст. 75 КК України Панталієнка Олексія Олександровича звільнити від відбування призначеного покарання з випробуванням, з іспитовим строком 3 роки, поклавши на нього обов'язки відповідно до п. 2, 3, 4 ст. 76 КК України: не виїжджати за межі України на постійне місце проживання без дозволу кримінально-виконавчої інспекції, повідомляти ці органи про зміну місця проживання та роботи, періодично з'являтися для реєстрації у кримінально-виконавчій інспекції.

Стягнути з Панталієнка Олексія Олександровича на користь Публічного акціонерного товариства комерційного банку «А ____ Банк» майнову шкоду в розмірі 694 646 гривень. У решті позовних вимог відмовити.

Речові докази відповідно до постанови слідчого СВ П_____ МВ УМВС України в І_____ області від 11 січня 2013 року: платіжний термінал із серійним номером 100007000000 фірми «НСОМ» – повернути ПАТ КБ «А ____ Банк»; документи з чеками по банківських картках – зберігати в матеріалах кримінального провадження; аркуші із записами, два журнали, передані на зберігання до камери схову П_____ МВ УМВС України в І_____ області, – знищити.

Запобіжний захід у вигляді застави Панталієнку О. О. до набрання вироком законної сили залишити без зміни. Після набрання вироком законної сили кошти, внесені на підставі ухвали слідчого судді П_____ міського суду від 12 березня 2013 року як заставу, повернути особі, яка її внесла – Панталієнко Людмилі Леонідівні.

Вирок може бути оскаржений до Апеляційного суду І_____ області через П_____ міський суд І_____ області шляхом подання апеляційної скарги протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги, вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після ухвалення рішення судом апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку.

Копія вироку негайно після його проголошення вручається обвинуваченому та прокурору.

Головуючий

(підпис)

Рекомендований зразок форми викладення резолютивної частини обвинувального вироку на підставі угоди

Керуючись ст. 314, 373, 374, 475 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Угоду від 26 травня 2015 року про визнання винуватості, укладену між прокурором прокуратури Святошинського району м. Києва Шевцовим Ігорем Васильовичем та підозрюваним Зіньком Олександром Олеговичем, затвердити.

Зінька Олександра Олеговича визнати винуватим у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 389 КК України, за якою призначити йому узгоджене сторонами угоди про визнання винуватості від 26 травня 2014 року покарання у виді обмеження волі строком на 2 (два) роки, і на підставі ст. 75 КК України звільнити Зінька Олександра Олеговича від відбування призначеного покарання з випробуванням, з іспитовим строком на 1 (один) рік, і встановити йому обов'язки, передбачені ст. 76 КК України: не виїжджати за межі України на постійне проживання без дозволу органу кримінально-виконавчої інспекції, повідомляти органи кримінально-виконавчої інспекції про зміну місця проживання, роботи та навчання, періодично з'являтися для реєстрації в кримінально-виконавчій інспекції.

Вирок може бути оскаржений з підстав, передбачених ст. 394 КПК України, до апеляційного суду Р_____ області через С_____ районний суд шляхом подання апеляційної скарги протягом тридцяти днів з дня його проголошення.

Вирок набирає законної сили після закінчення строку подання апеляційної скарги, якщо таку скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги вирок, якщо його не скасовано, набирає законної сили після прийняття рішення судом апеляційної інстанції.

Учасники судового провадження мають право отримати в суді копію вироку.

Обвинуваченому та прокурору копія вироку вручається негайно після його проголошення. Учаснику судового провадження, який не був присутнім у судовому засіданні, копія судового рішення надсилається не пізніше наступного дня після ухвалення.

Головуючий

(підпис)

3.2.4. Окрема думка судді

Порядок ухвалення судового рішення і право судді на викладення окремої думки містяться у статті 375 КПК, де зазначено, що у випадку ухвалення вироку колегією суддів це судове рішення ухвалюється простою більшістю голосів суддів, що входять до складу суду.

Вирок суду ухвалюється у нарадчій кімнаті за результатами наради суддів шляхом голосування, від якого не має права утримуватися ніхто з суддів. Головуючий голосує останнім. Вирок підписують усі судді.

Кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується у судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення для учасників кримінального провадження.

Окрема думка – це відповідний документ, який складається у довільній письмовій формі. Тому суддя, присяжний має право в окремій думці навести мотиви своєї незгоди з рішенням більшості. Наведене свідчить про реалізацію вимоги закону про рівність суддів, присяжних при ухваленні судового рішення.

Порядок наради і голосування у суді присяжних визначений статтею 391 КПК. Зміст наведеної статті свідчить про те, що присяжні беруть участь у голосуванні разом із професійними суддями та також мають право письмово викласти окрему думку.

Проте суддя або присяжний, який виклав письмово окрему думку, не має права у зв'язку з цим утриматися від голосування або відмовитися від підписання судового рішення.

Оскарження окремої думки судді, присяжного не передбачене законом.

Рекомендовані зразки викладення структурних частин вироків суду, окремої думки наведено в додатку до цього розділу.

ВИСНОВКИ

- Кожен суддя з колегії суддів, який не погоджується з рішенням більшості, у нарадчій кімнаті має право письмово викласти мотивовану окрему думку.
- Окрема думка – це документ, який складається у довільній письмовій формі, і у якому суддя, присяжний має право навести мотиви своєї незгоди з рішенням більшості.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.2.4.

Рекомендований зразок форми викладення окремої думки судді

ОКРЕМА ДУМКА

судді К _____ районного суду Л _____ області Іщенко Наталії Іванівни
у кримінальному провадженні № _____

Вироком К _____ районного суду Л _____ області від 10.10.2014 року Гордієнка П. Р. визнано винуватим за ч. 2 ст. 186 КК України та засуджено до чотирьох років позбавлення волі.

Ухвалюючи вирок, колегія суддів призначила покарання обвинуваченому у виді позбавлення волі на строк чотири роки.

Вважаю, що розмір призначеного обвинуваченому покарання не відповідає вимогам ст. 65 КК України, зважаючи на таке.

Суд встановив, що обвинувачений Гордієнко П. Р. 10.10.2013 року повторно, у стані наркотичного сп'яніння вчинив грабіж, поєднаний з насильством, яке не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілого. Водночас, цей злочин вчинено щодо малолітньої потерпілої, що суттєво підвищує ступінь суспільної небезпечності вчиненого злочину.

Колегією суддів, всупереч вимогам п. 6 ч. 1 та ч. 2 ст. 67 КК України, не було враховано як обставину, що обтяжує покарання, вчинення злочину щодо малолітнього, що призвело до призначення надто м'якого покарання.

Керуючись ч. 3 ст. 375 КПК України, викладаю свою окрему думку та вважаю, що при призначенні покарання обвинуваченому Гордієнку П. Р. потрібно визнати обставиною, що обтяжує покарання, вчинення ним злочину щодо малолітньої потерпілої та призначити йому більш суворе покарання у межах санкції ч. 2 статті 186 КК України.

Суддя

(підпис)

3.3. Зміст, структура ухвал суду, їхні види та особливості викладення

- 3.3.1. Структура і зміст ухвали суду, види ухвал
- 3.3.2. Ухвали, постановлені судом з моменту надходження обвинувального акта до закінчення підготовчого судового засідання
- 3.3.3. Ухвали, постановлені під час судового розгляду
- 3.3.4. Ухвала слідчого судді як особлива форма судового рішення
- 3.3.5. Виправлення описок та арифметичних помилок. Роз'яснення рішення

3.3.1. Структура і зміст ухвали суду, види ухвал

Ухвала – це вид судового рішення, за допомогою якого судом вирішуються різноманітні процесуальні питання, що виникають під час судового провадження, а слідчий суддя – під час досудового розслідування.

Структура ухвали є такою ж, як і структура вироку. Ухвала має містити три частини – вступну, мотивувальну та резолютивну.

Вимоги до змісту кожної частини ухвали викладені у ст. 372 КПК України.

У *вступній частині ухвали*, що викладається у вигляді окремого документа, зазначається:

- дата та місце її постановлення;
- назва та склад суду, секретаря судового засідання;
- найменування (номер) кримінального провадження;
- прізвище, ім'я та по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання;
- закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа;
- сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

Мотивувальна частина ухвали повинна містити:

- суть питання, що вирішується ухвалою, і за чією ініціативою воно розглядається;
- встановлені судом обставини із посиланням на докази, а також мотиви неврахування окремих доказів;

- мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався.

У *резолютивній частині* ухвали зазначаються:

- висновки суду;
- строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Ухвали суду можна класифікувати на певні види залежно від того, в який період судового провадження вони постановлені:

- ухвали, постановлені з моменту надходження обвинувального акта до завершення підготовчого судового засідання;
- ухвали, постановлені під час судового розгляду;
- ухвали, постановлені після набрання вироком суду законної сили.

У свою чергу, кожен із видів зазначених ухвал має свої різновиди.

ВИСНОВКИ

- Ухвала суду складається із вступної, мотивувальної та резолютивної частин.
- Зміст кожної структурної частини ухвали залежить від її виду.
- У мотивувальній частині ухвали обов'язково мають бути зазначені підстави прийнятого рішення.
- Резолютивна частина ухвали повинна містити чіткі, вичерпні та категоричні висновки щодо предмета розгляду.

3.3.2. Ухвали, постановлені судом з моменту надходження обвинувального акта до закінчення підготовчого судового засідання

Після отримання головуючим обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, не пізніше 5 днів суд постановляє ухвалу про призначення підготовчого судового засідання, в якій визначає дату, час та місце його проведення.

Вирішуючи питання про призначення підготовчого судового засідання, головуючий діє від імені суду, тому у тексті ухвали про призначення підготовчого судового засідання належить зазначити назву суду та прізвище головуючого.

Ухвали, які постановляються у підготовчому судовому засіданні

У підготовчому судовому засіданні суд має право прийняти одне з таких судових рішень у формі ухвали:

- відмовити у затвердженні угоди про визнання винуватості чи про примирення у разі встановлення підстав, передбачених частиною 7 статті 474 КПК, та повернути кримінальне провадження прокурору (якщо угоду досягнуто під час досудового розслідування) для його продовження, або призначити судовий розгляд для проведення судового провадження у загальному порядку;
- закрити провадження у випадку встановлення таких підстав:

а) набрання чинності законом, яким скасовано кримінальну відповідальність за діяння, вчинене особою;

б) смерть обвинуваченого (за винятком випадків, коли провадження є необхідним для реабілітації померлого);

в) існування вироку за тим самим обвинуваченням, який набрав законної сили, або постановлення ухвали суду про закриття кримінального провадження за тим самим обвинуваченням;

г) відмова потерпілого чи його представника від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;

д) звільнення особи від кримінальної відповідальності;

е) відмова прокурора від підтримання обвинувачення та відмова потерпілого чи його представника або законного представника підтримувати обвинувачення самостійно.

У разі встановлення судом необґрунтованості клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності або ж коли обвинувачений заперечує проти цього, суд своєю ухвалою відмовляє у задоволенні клопотання прокурора та повертає його останньому для продовження розслідування, якщо підстави для такого звільнення було встановлено на стадії досудового розслідування, або призначає судовий розгляд для проведення судового провадження у загальному порядку, якщо таке клопотання надійшло після направлення обвинувального акта до суду;

- повернути клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру прокурору, якщо вони не відповідають вимогам статей 291, 292 КПК: зокрема, якщо ці документи містять положення, що суперечать одне одному; не підписані слідчим (крім випадків, коли про-

курор склав їх самостійно) чи прокурором, не затверджені прокурором; до них не долучено передбачені законом додатки;

- направити обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру до відповідного суду для визначення підсудності у випадку встановлення невідсудності кримінального провадження;
- призначити судовий розгляд на підставі обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру;
- крім того, відповідно до ст. 335 КПК суд має право зупинити підготовче провадження, якщо обвинувачений ухилився від прибуття до суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, до його розшуку або одужання. Якщо обвинувачених декілька, суд зупиняє підготовче провадження лише щодо такого обвинуваченого і продовжує підготовче провадження стосовно інших обвинувачених. Розшук обвинуваченого, який ухилився від прибуття до суду, оголошується ухвалою суду, організація виконання якої доручається слідчому та/або прокурору;
- вчиняє інші дії, необхідні для підготовки до судового розгляду. До цього переліку варто віднести:
 - ✓ забезпечення участі захисника для здійснення захисту за призначенням у випадках та у порядку, передбаченому статтею 49 КПК. Про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням суд постановляє ухвалу;
 - ✓ визнання особи законним представником обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача або представником потерпілого, цивільного позивача і відповідача, якщо рішення про це не було прийнято під час досудового розслідування. З цього приводу судом постановляється ухвала;
 - ✓ визнання потерпілого цивільним позивачем, якщо позов останнім не був заявлений під час досудового розслідування. Вирішення цього питання також здійснюється шляхом постановлення відповідної ухвали;
 - ✓ за клопотанням цивільного позивача для забезпечення цивільного позову до набрання судовим рішенням законної сили суд може відповідно до частини 2 статті 170 КПК вирішити питання про накладення арешту на майно, якщо таких заходів не було вжито раніше, що також здійснюється шляхом постановлення ухвали;
 - ✓ за клопотанням прокурора суд постановляє ухвалу про накладення

- арешту на майно з метою забезпечення можливої конфіскації майна;
- ✓ у разі подання клопотання обвинуваченим у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, про розгляд кримінального провадження стосовно нього судом присяжних, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду судом присяжних у складі двох професійних суддів та трьох присяжних.

У разі надходження від учасників судового провадження клопотань про обрання, зміну чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження, перелік яких визначено частиною 2 статті 131 КПК, суд розглядає їх відповідно до правил, передбачених статтями 131-213 КПК, з урахуванням положень пунктів 3, 4 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини.

Після виконання усіх необхідних дій за результатами проведення підготовки до судового розгляду кримінального провадження, визначених у відповідній ухвалі, суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду.

В *ухвалі про призначення судового розгляду* зазначається:

1) у вступній частині:

- дата і місце її постановлення;
- найменування суду;
- прізвища та ініціали судді (суддів);
- прізвища та ініціали секретаря судового засідання та інших учасників судового провадження;
- найменування (номер) кримінального провадження;
- від кого і коли надійшов обвинувальний акт, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності;
- правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, запобіжний захід, застосований до обвинуваченого (вид та дата його обрання);
- інші заходи забезпечення кримінального провадження;
- дата ухвалення рішення про призначення підготовчого судового засідання;

2) у мотивувальній частині:

- короткий зміст результатів проведення підготовчого судового засідання, зокрема щодо відсутності перешкод призначення судового розгляду

(підстави для прийняття рішення, передбаченого пунктами 1-4 частини 3 статті 314 КПК відсутні);

- узагальнений виклад позицій учасників судового провадження щодо можливості його призначення, заявлених під час підготовчого судового засідання клопотань та результатів їхнього розгляду;
- визначення порядку судового розгляду (відкрита чи закрита форма засідання);
- мотиви, з яких виходив суд при постановленні ухвали, і положення закону, якими він керувався;

3) у резолютивній частині:

- рішення про призначення судового розгляду;
- дата, час та місце його проведення;
- склад суду (проведення судового розгляду кримінального провадження суддею одноосібно, колегіально або судом присяжних), який здійснюватиме судовий розгляд;
- у відкритому чи закритому судовому засіданні він здійснюватиметься;
- про виклик у судове засідання осіб, які братимуть участь у судовому розгляді.

ВИСНОВКИ

- З моменту отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності головуєчий, який діє від імені суду, у строк не пізніше 5 днів має постановити ухвалу про призначення підготовчого судового засідання.
- Під час підготовчого судового засідання суд має право вирішувати широке коло питань процесуального характеру і за результатами цього прийняти судове рішення у формі ухвали.
- Після виконання усіх необхідних дій за результатами проведення підготовки до судового розгляду кримінального провадження суд постановляє ухвалу про призначення судового розгляду.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.3.2.

Приклади рекомендованих зразків викладення ухвал суду **Рекомендований зразок форми викладення ухвали суду про призначення підготовчого судового засідання**

УХВАЛА

10 червня 2015 року

м. С _____

С _____ районний суд Д _____ області в складі судді Опанасюка О.Ю., отримавши обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 1230000000, внесеному 10.04.2015 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань,

про обвинувачення Іванченка Ігоря Ілліча, 12.02.1955 року народження, уродженця м. С _____ В _____ області, який проживає у м. С _____ за адресою: вул. А _____ 2/4, у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України,

ВСТАНОВИВ:

06.06.2015 року до С _____ районного суду Д _____ області від прокурора надійшов обвинувальний акт з додатками у кримінальному провадженні № 1230000000, внесеному 10.04.2015 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо Іванченка І.І.

Відповідно до ч. 1 ст. 314 КПК України, після отримання обвинувального акта суд не пізніше 5 днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження.

Вважаю за необхідне призначити у цьому кримінальному провадженні відкрите підготовче судове засідання з викликом прокурора, обвинуваченого, потерпілого та його представника.

Керуючись ч. 1 ст. 314, ст.ст. 369, 392 КПК України, суд

ПОСТАНОВИВ:

призначити у кримінальному провадженні № 1230000000, внесеному 10.04.2015 року до Єдиного реєстру досудових розслідувань, про обвинувачення Іванченка Ігоря Ілліча у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 185 КК України, підготовче судове засідання у приміщенні С _____ районного суду Д _____ області об 11.00 год. 22 липня 2015 року.

Викликати для участі у підготовчому судовому засіданні прокурора, обвинуваченого, потерпілого та його представника. Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя

(підпис)

Рекомендований зразок форми викладення мотивувальної частини ухвали підготовчого судового засідання про повернення обвинувального акта прокурору

ВСТАНОВИВ:

До Ш_____ районного суду м. Д_____ надійшов обвинувальний акт у кримінальному провадженні щодо Іванченко Т. І., яка обвинувачується у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 190 КК України.

Підготовче судове засідання неодноразово відкладалося у зв'язку з неприбуттям у судове засідання обвинуваченої.

28.03.2014 року суд постановив ухвалу про привід обвинуваченої. Відповідно до наданих суду письмових пояснень Р. та рапорту працівника міліції П. за зазначеною в обвинувальному акті адресою місця проживання обвинувачена Іванченко Т. І. не проживає, місце її перебування невідоме.

Суд, вислухавши думку учасників судового провадження, дослідивши відомості, що містяться в обвинувальному акті, дійшов висновку, що обвинувальний акт підлягає поверненню прокуророві, оскільки він не відповідає вимогам ст. 291 КПК України, а саме: порушуючи вимоги п. 2 ч. 2 ст. 291 КПК України в обвинувальному акті неправильно зазначено місце проживання обвинуваченої, що позбавляє суд можливості провести підготовче судове засідання, участь обвинуваченої в якому є обов'язковою.

Відповідно до вимог ст. 314 КПК України, якщо обвинувальний акт не відповідає вимогам цього Кодексу, суд має право прийняти рішення про повернення обвинувального акта прокурору.

Керуючись ст. 314-315 КПК України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Рекомендований зразок форми викладення мотивувальної та резолютивної частин ухвали підготовчого судового засідання про розгляд питання щодо доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою

ВСТАНОВИВ:

До С_____ районного суду м. Д_____ 23.05.2015 надійшов обвинувальний акт у кримінальному провадженні № 12014100080000, 19.01.2014 внесеного до Єдиного реєстру досудових розслідувань, щодо Ігнатенка І. І., який обвинувачується у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 186 КК України.

Ухвалою підготовчого судового засідання від 10.06.2015 запобіжний захід у вигляді тримання під вартою щодо обвинуваченого Ігнатенка І. І. залишено без змін у межах дії ухвали слідчого судді С_____ районного суду м. Д_____ від 08.05.2015, тобто до 06.07.2015 року включно.

Судовий розгляд кримінального провадження суд не завершив, а строк дії запобіжного заходу спливає 06.07.2015 року.

Відповідно до ч. 3 ст. 331 КПК України, незалежно від наявності клопотань, суд зобов'язаний розглянути питання доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта чи з дня застосування судом до обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

На виконання зазначених вимог закону суд поставив на обговорення учасників судового провадження питання щодо доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою за спливом двомісячного строку з дня надходження до суду обвинувального акта.

Прокурор Шкирко П. Г. вважав за доцільне продовжити тримання під вартою обвинуваченого, посилаючись на те, що він обвинувачується у вчиненні злочину, за який передбачене суворе покарання. Під час досудового розслідування обвинувачений порушив обраний йому запобіжний захід у вигляді домашнього арешту, тому існує ризик його переховування від суду. Крім того, в судовому розгляді не допитані всі свідки, тому існує ймовірність впливу на них з боку обвинуваченого.

Захисник, думку якого підтримав обвинувачений Ігнатенко І. І., заперечив щодо доцільності продовження тримання його підзахисного під вартою та просив змінити йому запобіжний захід на інший, більш м'який, не пов'язаний з триманням під вартою.

Заслухавши думку учасників судового провадження, суд дійшов такого висновку.

Відповідно до положень ст. 177 КПК України метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: переховуватися від суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, експерта, спеціаліста у цьому кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення.

Підставою до застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави суду вважати, що обвинувачений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті.

Запобіжний захід у вигляді тримання під вартою обраний Ігнатенку І. І. з урахуванням тяжкості покарання за злочини, в яких його обвинувачують, та даних про його особу.

При вирішенні питання доцільності продовження тримання під вартою обвинуваченого Ігнатенка І.І. суд бере до уваги те, що обвинувачений, опинившись на волі, зможе вчинити спроби незаконного впливу на свідків, перешкодити іншим чином кримінальному провадженню, на що вказують такі обставини: характер протиправних дій, в яких він обвинувачується; мотиви, що спонукали його до вчинення таких дій. Також є достатньо підстав вважати, що Ігнатенко І.І., з огляду на його моральні якості, зможе ухилитися від суду та не виконати його процесуальні рішення (ризик переховування), а також вчинити інше кримінальне правопорушення.

За сукупності таких обставин суд вважає за необхідне продовжити раніше обраний щодо нього запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, оскільки відсутні підстави вважати, що інші (менш суворі) запобіжні заходи, можуть запобігти ризикам, передбаченим ст. 177 КПК України, забезпечити виконання обвинуваченим процесуальних обов'язків, що передбачені ч. 5 ст. 194 КПК України, зокрема, прибувати за кожною вимогою до суду, та його належну поведінку.

Разом з тим, керуючись вимогами ч. 5 ст. 182, ст. 183 КПК України, суд вважає можливим щодо обвинуваченого Ігнатенка І.І. при продовженні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначити розмір застави, достатньої для забезпечення виконання обвинуваченим обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК України.

Керуючись ст.ст. 177, 178, 182, 183, 194, 197, 331, 369-372, 376 КПК України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Запобіжний захід щодо Ігнатенка І.І., обвинуваченого у вчиненні злочинів, передбачених ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185; ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 186 КК України, у вигляді тримання під вартою продовжити на строк 60 (шістдесят) днів, який рахувати з 01 липня 2015 року до 29 серпня 2015 року включно, і утримувати його у С_____ слідчому ізоляторі № 1 Управління Державної пенітенціарної служби України в Д_____ області.

Визначити обвинуваченому Ігнатенку І.І. розмір застави, який здатний забезпечити виконання покладених на нього обов'язків, у розмірі 20 (двадцяти) мінімальних заробітних плат, що становить 24360 (двадцять чотири тисячі триста шістдесят) грн., після внесення якої Ігнатенко І.І. повинен бути звільнений з-під варти в порядку, передбаченому ч. 4 ст.202 КПК України.

У разі внесення застави, покласти на обвинуваченого Ігнатенку І.І. на строк 2 (два) місяці обов'язки, передбачені п.п. 1-4, 8 ч. 5 ст.194 КПК України, а саме:

- 1) прибувати за викликом до суду;
- 2) не відлучатися з населеного пункту, в якому він зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу суду;
- 3) повідомляти суд про зміну свого місця проживання та місця роботи;
- 4) утримуватися від спілкування з потерпілими та свідками цього кримінального провадження;
- 5) здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну, невиконання яких уможлиблює застосування до нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

Копію ухвали надіслати до С_____ слідчого ізолятора № 1 Управління Державної пенітенціарної служби України в Д_____ області для відома.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя

(підпис)

Рекомендований зразок форми викладення ухвали підготовчого судового засідання про застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітнього

**УХВАЛА
ІМЕНЕМ УКРАЇНИ**

06.04.2015 року м. К _____
Н-ський районний суд м. К _____ у складі:
головуючого судді Іванова І. І.
за участю секретаря Петровій П. П.
прокурора Гаврищак Т. Г.
неповнолітньої обвинуваченої Голубенко Т. К.
законного представника
неповнолітньої обвинуваченої Голубенко К. В.
захисника Володимирова Г. І.
представника служби у справах
дітей Н-ської районної у м. К _____
державної адміністрації Кузьмишин Н. Ю.,

розглянувши у підготовчому судовому засіданні у м. К _____ клопотання старшого прокурора прокуратури Н-ського району м. К _____ Гаврищак Т. Г. про застосування примусових заходів виховного характеру щодо неповнолітньої Голубенко Тетяни Кирилівни, 3 липня 1999 року народження, обвинуваченої у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України,

ВСТАНОВИВ:

06 березня 2015 року до Н-ського районного суду м. К _____ надійшло клопотання старшого прокурора прокуратури Н-ського району м. К _____ Гаврищак Т. Г. про застосування щодо неповнолітньої Голубенко Т. К. примусових заходів виховного характеру у зв'язку із вчиненням останньою суспільно небезпечного діяння, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України.

В обґрунтування клопотання прокурор Гаврищак Т. Г. зазначила, що своїми умисними діями, які полягали у заволодінні чужим майном шляхом обману, Голубенко Т. К. вчинила суспільно небезпечне діяння за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 190 КК України. Проте остання раніше до кримінальної та адміністративної відповідальності не притягалася, за місцем навчання характеризується позитивно, а тому до неї варто застосувати примусові заходи виховного характеру у вигляді застереження.

Неповнолітня Голубенко Т. К. та її законний представник Голубенко К. В., захисник неповнолітньої обвинуваченої Голубенко Т. К. – адвокат Володимиров Г. І., представник служби у справах дітей Г-ської районної у м. К _____ державної адміністрації Кузьмишин Н. Ю. підтримали клопотання

про застосування примусових заходів виховного характеру відносно неповнолітньої Голубенко Т.К.

При розгляді цього клопотання судом було встановлено, що неповнолітня Голубенко Т.К. 09.12.2014 року, приблизно о 17 год. 00 хв., перебуваючи на першому поверсі Торгово-розважального центру «Таїр», що розташований за адресою: м. К____, просп. Григоренка, 13-Б, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на заволодіння чужим майном шляхом обману, попросила у своєї знайомої неповнолітньої Петренко О.Д. її планшет марки Lenovo A3300-HV, (Is) 59426392, S/N: HGC6JQFA, IMEI:865498020041018, вартістю 2249 грн 00 коп. Остання погодилася та передала їй зазначений планшет, після чого, заволодівши цим майном, Голубенко Т.К. з місця вчинення злочину зникла, розпорядилася майном на власний розсуд, чим завдала неповнолітній Петренко О.Д. матеріальної шкоди на суму 2249 грн 00 коп.

Такі дії неповнолітньої Голубенко Т.К. органом досудового розслідування були кваліфіковані за ч. 1 ст. 190 КК України як шахрайство – заволодіння чужим майном шляхом обману.

Згідно з ч. 1 ст. 97 КК України неповнолітнього, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості, може бути звільнено від кримінальної відповідальності, якщо його виправлення можливе без застосування покарання. У цих випадках суд застосовує до неповнолітнього примусові заходи виховного характеру, передбачені частиною другою статті 105 цього Кодексу.

У процесі розгляду клопотання встановлено, що Голубенко Т.К. раніше до кримінальної та адміністративної відповідальності не притягалася, за місцем навчання характеризується позитивно, на обліку у лікарів психіатра та нарколога не перебуває, за місцем проживання характеризується позитивно, на обліку у службі у справах дітей Г-ської районної в м. К____ державної адміністрації та у відділі кримінальної міліції у справах дітей Г-ського РУ ГУМВС України в м. К____ Голубенко Т.К. не перебуває.

На підставі викладеного суд доходить висновку про необхідність застосування до Голубенко Т.К. примусового заходу виховного характеру у виді застереження до досягнення нею повноліття, який сприятиме її виправленню та вихованню, а також буде необхідним і достатнім для попередження вчинення нею нових кримінальних правопорушень.

Запобіжний захід неповнолітній Голубенко Т.К. до вступу ухвали в законну силу – не обирати. Керуючись ч. 1 ст. 97, ст. 105 КК України, ст. 498, 500, 501 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Застосувати щодо неповнолітньої Голубенко Тетяни Кирилівни примусовий захід виховного характеру – застереження до досягнення нею повноліття.

Попередити неповнолітню Голубенко Т.К. про більш суворі правові наслідки, які можуть настати у разі вчинення нового злочину.

Кримінальне провадження відносно неповнолітньої Голубенко Т.К. за ч. 1 ст. 190 КК України – закрити.

Запобіжний захід неповнолітній Голубенко Т.К. до вступу ухвали в законну силу – не обирати.

Ухвала може бути оскаржена до Апеляційного суду м. К____ через Г-ський районний суд м. К____ шляхом подання апеляційної скарги протягом 7 днів з дня її проголошення.

Суддя

(підпис)

3.3.3. Ухвали, постановлені під час судового розгляду

Під час судового розгляду суд постановляє такі види ухвал, що пов'язані з вирішенням певних процесуальних питань, що передбачені КПК України, зокрема:

- про задоволення заявленого відводу судді, прокурору, захиснику, представнику, спеціалісту, перекладачу, експерту, секретарю судового засідання або ухвалу про відмову у задоволенні відводу;
- про привід обвинуваченого та накладення на нього грошового стягнення;
- про накладення грошового стягнення на потерпілого, цивільного відповідача, які не прибули за викликом;
- про залучення захисника для здійснення захисту за призначенням;
- про привід свідка та/або накладення на нього грошового стягнення;
- про обрання, скасування або зміну запобіжного заходу за клопотанням сторони обвинувачення або захисту, чи при розгляді судом питання щодо доцільності продовження тримання обвинуваченого під вартою до спливу двомісячного строку з дня надходження обвинувального акта до суду;
- про доручення проведення експертизи експертній установі;
- про застосування заходів забезпечення кримінального провадження та проведення слідчих (розшукових) дій під час судового провадження або про відмову у задоволенні клопотань про їх застосування;
- про об'єднання та виділення матеріалів кримінального провадження;
- про зупинення судового провадження до розшуку або видужання обвинуваченого;
- про здійснення дистанційного судового провадження;
- про проведення допиту свідка з використанням технічних засобів з іншого приміщення, зі створенням акустичних перешкод, з метою забезпечення безпеки свідка;
- про зміну порядку розгляду при встановленні в судовому засіданні неосудності обвинуваченого;
- про заходи піклування про неповнолітніх, непрацездатних і збереження майна обвинуваченого.

До змісту ухвал, постановлених у судовому засіданні, висуваються загальні вимоги, викладені у ст. 372 КПК.

ВИСНОВКИ

- У судовому засіданні суд для вирішення процесуальних питань може постановляти багато різновидів ухвал.
- Будь-які ухвали, постановлені судом у судовому засіданні, за своїм змістом мають відповідати вимогам, викладеним у ст. 372 КПК.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.3.3.

Приклади рекомендованих зразків викладення ухвал суду

Рекомендований зразок ухвали про здійснення процесуальних дій в режимі відеоконференції та надання судового доручення

УХВАЛА

про здійснення процесуальних дій в режимі відеоконференції та надання судового доручення

02.10.2015 року

м. К _____

Г-ський районний суд м. К _____ у складі:

головуючого судді	Іванова І. І.
за участю секретаря	Петровій П. П.
прокурора	Гризленка П. П.
захисника	Надашева Н. Н.
обвинуваченого	Котенка Г. Р.,

у процесі судового розгляду кримінального провадження відносно Котенка Г. Р., 13 січня 1993 року народження, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України,

ВСТАНОВИВ:

У провадженні Г-ського районного суду м. К _____ перебуває кримінальне провадження відносно Котенка Г. Р., обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 121 КК України.

У процесі судового розгляду цього кримінального провадження представник державного обвинувачення – прокурор Гризленко П. П. заявив клопотання про проведення допиту потерпілого Зверєва І. Л. у режимі відеоконференції, посилаючись на те, що в судове засідання Зверєв І. Л. не з'явився, зареєстрований та проживає за адресою: м. Берислав, вул. Щорса, 23. Крім того, в обґрунтування клопотання прокурор зазначив про те, що потерпілий Зверєв І. Л. перебуває на диспансерному обліку у невролога, має дезактивований стан, обставин травми не пам'ятає, обслуговувати себе в повному обсязі не може, що підтверджується довідкою Бериславської центральної районної лікарні № 1 від 18.11.2014 року.

Обвинувачений Котенко Г. Р. та його захисник – адвокат Надашев Н. Н., підтримали клопотання прокурора.

Заслухавши думки сторін кримінального провадження по суті заявленого клопотання, суд доходить висновку про необхідність його задоволення з таких підстав.

Так, потерпілий Зверєв І. Л., який зареєстрований та проживає за адресою: м. Берислав, вул. Щорса, 23, у судове засідання, призначене на 02.12.2014 року, не з'явився.

Згідно з довідкою Бериславської центральної районної лікарні № 1 від 18.11.2014 року Зверєв І.Л. перебуває на диспансерному обліку у невролога, має дезактивований стан, обставин травми не пам'ятає, обслуговувати себе в повному обсязі не може.

На підставі викладеного та керуючись вимогами ст. 336 КПК України, суд доходить висновку про необхідність надання доручення Бериславському районному суду Херсонської області щодо забезпечення проведення «09» грудня 2014 року о 14:00 годині відеоконференції з потерпілим Зверєвим І.Л., який проживає за адресою: м. Берислав, вул. Щорса, 23, та здійснення дій, передбачених ч. 4 ст. 336 КПК України, а саме: вручення потерпілому пам'ятки про процесуальні права та обов'язки, перевірки його документів, що посвідчують особу.

Керуючись ст. 336, 372 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Клопотання представника державного обвинувачення – прокурора Гризленко П.П. про проведення допиту потерпілого Зверєва І.Л. у режимі відеоконференції – задовольнити.

Здійснити дистанційне судове провадження та провести допит потерпілого Зверєва І.Л. у режимі відеоконференції.

Надати Бериславському районному суду Херсонської області, вул. Радянська, 3, судове доручення щодо забезпечення проведення «19» жовтня 2015 року о 14:00 годині, відеоконференції з потерпілим Зверєвим Іваном Леонідовичем, який проживає за адресою: м. Берислав, вул. Щорса, 23, та здійснення дій, передбачених ч. 4 ст. 336 КПК України, а саме: вручення потерпілому пам'ятки про процесуальні права та обов'язки, перевірку його документів, що посвідчують особу.

Про час, дату та місце проведення допиту в режимі відеоконференції повідомити потерпілого та його представника для забезпечення прибуття.

Копію ухвали для виконання надіслати електронною поштою та рекомендованим листом.

Ухвала оскарженню не підлягає.

Суддя

(підпис)

Рекомендований зразок ухвали про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з передачею на поруки**УХВАЛА**

04.02.2015 року

м. Київ

Г-ський районний суд м. К_____ у складі:

головуючого судді

Іванова І. І.

за участю секретаря

Петровій П. П.

прокурора

Князева Г. І.

законного представника

Солодченко Л. М.

захисника

Венедіктова А. М.

представника служби у справах

дітей Г-ської районної у м. _____

державної адміністрації

Царьової Н. Г.

обвинуваченого

Локшини П. Т.,

розглянувши у відкритому судовому засіданні в м. К_____ кримінальне провадження відносно Локшини Петра Тимофійовича, 14 серпня 1998 року народження, обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України,

ВСТАНОВИВ:

Неповнолітній Локшина П. Т. 17.11.2014 року, приблизно о 17 год. 00 хв., перебуваючи в торговельному залі магазину «Спорт лайф», що знаходиться у Торговельно-розважальному центрі «Айсберг», який розташований за адресою: м. К_____, вул. Радянська, 23, скориставшись тим, що за його діями ніхто не спостерігає, вчинив закінчений замах на таємне викрадення чужого майна, що належить Товариству з обмеженою відповідальністю «Спорт М», а саме: кросівок чоловічих марки «Inextengo» (42 р.) вартістю 227 грн. 37 коп. та шкарпеток чоловічих «Undeu», вартістю 28 грн. 09 коп., а всього майна на суму 255 грн. 46 коп., для чого вдягнув зазначені кросівки на ноги, а шкарпетки сховав до кишені своєї куртки, після чого пройшов касову зону магазину та, не розрахувавшись за зазначений товар, намагався вийти з приміщення магазину, однак був затриманий працівниками охорони магазину з викраденим товаром.

Дії Локшини П. Т. кваліфіковані органом досудового розслідування за ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК України як закінчений замах на таємне викрадення чужого майна – крадіжка, яка не була доведена до кінця з причин, що не залежали від його волі.

У процесі судового розгляду цього кримінального провадження захисник обвинуваченого Локшини П. Т. – адвокат Венедіктов А. М., заявив клопотання про закриття провадження відносно обвинуваченого Локшини П. Т. та передачу його на поруки педагогічного колективу Державного навчального закладу «Коледж», оскільки останній вперше вчинив кримінальне правопорушення, щиро розкався у вчиненому, що підтверджується клопотанням та протоколом зборів педагогічного колективу від 20.01.2015 року.

Прокурор Князев Г. І., представник Служби у справах дітей Г-ської районної у м. К_____ дер-

жавної адміністрації Царьова Н. Г., обвинувачений Локшина П. Т. та його законний представник Солодченко Л. М. підтримали клопотання захисника про передачу Локшина П. Т. на поруки педагогічного колективу.

Згідно з ч. 3 ст. 288 КПК України суд своєю ухвалою закриває кримінальне провадження та звільняє обвинуваченого від кримінальної відповідальності у випадку встановлення підстав, передбачених законом України про кримінальну відповідальність.

Відповідно до ст. 47 КК України особа, яка вперше вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості та щиро покаялася, може бути звільнена від кримінальної відповідальності з передачею її на поруки колективу підприємства, установи чи організації за їхнім клопотанням за умови, що вона протягом року з дня передачі її на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру та не порушуватиме громадського порядку.

Як було встановлено в судовому засіданні, Локшина П. Т. щиро розкався у вчиненому кримінальному правопорушенні, яке віднесене кримінальним законом до категорії злочинів середньої тяжкості, є студентом 1-го курсу Державного навчального закладу «Коледж», позитивно характеризується за місцем навчання та за місцем реєстрації, на обліку у лікарів нарколога та психіатра не перебуває, раніше до адміністративної та кримінальної відповідальності не притягався, на обліку дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування та дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах у Службі у справах дітей Г-ської районної в м. К_____ державної адміністрації, у Службі у справах дітей Т_____ської районної державної адміністрації, у відділі кримінальної міліції у справах дітей Г_____ського РУ ГУМВС України в м. К_____ та у Кримінальній міліції у справах дітей Т-ського РВ ГУМВС України в К-ській області не перебуває.

На підставі викладеного суд доходить висновку, що кримінальне провадження потрібно закрити, а Локшину П. Т. – звільнити від кримінальної відповідальності за закінчений замах на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 185 КК України, передавши останнього на поруки педагогічному колективу Державного навчального закладу «Коледж».

Питання щодо речових доказів вирішується відповідно до вимог ст. 100 КПК України.

Запобіжний захід Локшині П. Т. до вступу ухвали в законну силу не обирати. Керуючись ст. 47 КК України, ст. 286, ч. 3 ст. 288 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

Локшину Петра Тимофійовича звільнити від кримінальної відповідальності у зв'язку із передачею його на поруки педагогічному колективу Державного навчального закладу «Коледж», якщо він протягом року з дня передачі його на поруки виправдає довіру колективу, не ухилятиметься від заходів виховного характеру і не порушуватиме громадського порядку.

Кримінальне провадження відносно Локшина П. Т. за ч. 2 ст. 15, ч. 1 185 КК України – закрити.

Речові докази у кримінальному провадженні: кросівки чоловічі марки «Innextengo» (42 р.) та шкарпетки чоловічі «Undeu», які передані на відповідальне зберігання Товариству з обмеженою відповідальністю «Спорт М», – залишити цьому товариству за належністю.

Запобіжний захід Локшині П. Т. до вступу ухвали в законну силу не обирати.

Ухвала може бути оскаржена до Апеляційного суду м. К_____ через Г-ський районний суд м. К_____ протягом 7 днів з дня проголошення.

Суддя

(підпис)

3.3.4. Ухвала слідчого судді як особлива форма судового рішення

Ухвала слідчого судді – це процесуальна форма імперативного рішення слідчого судді щодо здійснення певних процесуальних дій (або відмови у їх проведенні) *під час досудового розслідування*. Такі процесуальні дії пов'язані з обмеженням конституційних прав і свобод осіб або спрямовані на вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора у кримінальному процесі.

За своєю сутністю постановлення ухвали слідчим суддею – це:

- акт органу судової влади, що займає самостійне і незалежне місце у системі органів державної влади;
- акт правозастосування, що має владно-імперативний характер;
- акт захисту суб'єктивних прав і інтересів держави, суспільства, організацій і громадян;
- акт процесуального характеру, оскільки він базується на нормах процесуального законодавства, вимогам яких підпорядковані зміст, форма і порядок прийняття.

Ухвали слідчого судді можна поділити на види, залежно від таких критеріїв:

■ *залежно від суб'єкту постановлення ухвали:*

1) ухвали, що постановляються слідчим суддею суду першої інстанції (усі рішення, окрім передбачених статтею 247 КПК);

2) ухвали, що постановляються слідчим суддею Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя (рішення щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій);

■ *залежно від кола осіб, яким адресоване виконання ухвали:*

1) ухвала, виконання якої адресоване слідчому (щодо проведення певних слідчих (розшукових) дій, застосування заходів забезпечення кримінального провадження);

2) ухвала, виконання якої адресоване прокурору:

- ✓ ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи (частина 1 статті 236 КПК);
- ✓ ухвала про здійснення дистанційного досудового розслідування (частина 2 статті 232 КПК);
- ✓ ухвала про арешт майна (стаття 175 КПК);

3) ухвала, виконання якої адресоване іншим учасникам кримінального провадження;

■ *залежно від кола осіб, які звертаються з клопотанням до слідчого судді*

для прийняття, ухвали, постановлені за клопотанням:

- 1) слідчого;
- 2) прокурора;
- 3) інших учасників кримінального провадження:
 - ✓ сторони кримінального провадження (частина 1 статті 160 КПК – про тимчасовий доступ до речей і документів);
 - ✓ цивільного позивача (частина 1 статті 171 КПК – про арешт майна);
 - ✓ сторони захисту (частина 1 статті 244 КПК про залучення експерта);
 - ✓ заінтересованої особи (частина 1 статті 117 КПК – про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку);
 - ✓ сторони кримінального провадження (частина 10 статті 290 КПК про встановлення строку для ознайомлення з матеріалами);

■ *залежно від можливості оскарження в апеляційному порядку рішень слідчого судді:*

- 1) ухвали, що підлягають оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування;
- 2) ухвали, що не підлягають оскарженню під час досудового розслідування – остаточні (частина 3 статті 309 КПК України);

■ *залежно від прийнятого слідчим суддею рішення:*

- 1) ухвали, що дозволяють здійснення процесуальних дій (задовольняють клопотання);
- 2) ухвали, що забороняють здійснення процесуальних дій (відмовляють у задоволенні клопотання);
- 3) ухвали, що залишають клопотання без руху;
- 4) ухвали, що зобов'язують до вчинення певних процесуальних дій (забезпечити додержання прав особи, яка тримається під вартою – частина 1 статті 206 КПК);

■ *залежно від форми судового контролю:*

- 1) ухвали щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження;
- 2) ухвали щодо застосування запобіжних заходів на досудовому розслідуванні (частина 4 статті 176 КПК);
- 4) ухвали щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій (частина 3 статті 248 КПК);
- 5) ухвали щодо законності та обґрунтованості рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування.

■ *залежно від строку дії ухвали:*

- 1) ухвали, в яких встановлений строк їхньої дії:
 - ✓ щодо застосування запобіжних заходів;
 - ✓ проведення негласних слідчих (розшукових) дій;
- 2) ухвали, в яких не встановлений строк їхньої дії:
 - ✓ ухвала про залучення експерта (стаття 244 КПК);
 - ✓ ухвала про накладення грошового стягнення (стаття 146 КПК).

Структурними частинами ухвал, які постановляються слідчим суддею, як і інших ухвал, є:

1) *вступна частина*, де зазначаються: дата і місце постановлення ухвали; назва та склад суду, секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального провадження; прізвище, ім'я і по батькові підозрюваного, обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання; закон України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється, обвинувачується особа; сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження;

2) *мотивувальна частина*, де зазначаються: суть питання, що вирішується ухвалою, і за чією ініціативою воно розглядається; встановлені судом обставини із посиланням на докази, а також мотиви неврахування окремих доказів; мотиви, з яких суд виходив при постановленні ухвали, і положення закону, яким він керувався;

3) *резолютивна частина*, де зазначаються: висновки суду; строк і порядок набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Як вже зазначалося раніше, відповідно до вимог статті 370 КПК, ухвала слідчого судді як вид судового рішення має відповідати вимогам законності, обґрунтованості і вмотивованості.

ВИСНОВКИ

- Ухвала слідчого судді постановляється лише під час досудового розслідування і тільки слідчим суддею.
- Ухвала слідчого судді, як і інші ухвали, складається з трьох частин: вступної, мотивувальної та резолютивної.
- Ухвала може мати певний строк дії або ні.
- Будь-яка ухвала слідчого судді має відповідати вимогам законності, вмотивованості та обґрунтованості.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.3.4.

Приклади рекомендованих зразків викладення ухвал слідчого судді

Рекомендований зразок ухвали про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

УХВАЛА

про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою

21.02.2015 року слідчий суддя Г-ського районного суду міста К____ Фроленко М.О., за участю секретаря Титова А.М., прокурора Захарова Я.В., захисника Федорова М.О., підозрюваного М____ В.В., розглянувши внесені в межах кримінального провадження №4201410000005555 слідчим в особливо важливих справах слідчого відділу прокуратури міста Києва, юристом 1 класу Проскуриним О.А., погоджені прокурором відділу прокуратури м. К____ Шведовим С.В., клопотання про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо підозрюваного Мартиненка Василя Вікторовича, 06.06.1988 року народження, подані в порядку глави 18 Кримінального процесуального кодексу України,

ВСТАНОВИВ:

Слідчий в особливо важливих справах слідчого відділу прокуратури міста К____, юрист 1 класу Проскурин О.А. звернувся до слідчого судді Г-ського районного суду міста К____ з клопотанням про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою щодо Мартиненка Василя Вікторовича, 06.06.1988 року народження, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, у якому також ставив питання про визначення підозрюваному у порядку ч. 3 ст. 183 КПК України застави, розмір якої має відповідати 300 розмірам мінімальної заробітної плати.

Слідчий, посилаючись на обставини вчинення кримінального правопорушення та матеріали кримінального провадження, зазначає, що Мартиненко В.В. своїми умисними діями, спрямованими на одержання службовою особою за попередньою змовою групою осіб неправомірної вигоди у значному розмірі для себе та третіх осіб за невчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, будь-яких дій з використанням наданої влади та службового становища, вчинив кримінальне правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 368 КК України.

Слідчий зазначає, що під час досудового розслідування кримінального провадження стало відомо про те, що Мартиненко В.В. не має реєстрації та постійного місця проживання у місті К____, маючи декілька адрес проживання, що дає останньому можливість залишити основне місце свого мешкання для переховування. Зазначене підтверджується поданою ним 25.03.2014 декларацією про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, в якій зазначено місце проживання у місті К____ по вул. Губського, 32, кв. 11. Зазначена адреса проживання також міститься у матеріалах його особової справи. Разом з цим, встановлено, що Мартиненко В.В. фактично проживає за іншою адресою, а саме: м. К____, вул. Херсонське шосе, буд.10, кв.60.

Крім того, у клопотанні зазначено, що у зв'язку із внесенням змін до ст. 45, 69 та ст.75 Криміналь-

ного кодексу України у випадку засудження Мартиненка В. В. за вчинення тяжкого корупційного злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України, до останнього може бути застосовано покарання виключно у виді реального позбавлення волі від 5 до 10 років, про що Мартиненко В. В. достовірно обізнаний у зв'язку із займаною ним посадою оперуповноваженого відділу БНОН органу внутрішніх справ. Зазначене дає обґрунтовані підстави вважати, що Мартиненко В. В. у випадку застосування до нього запобіжного заходу, не пов'язаного з позбавленням волі, буде переховуватися від органу досудового розслідування та від суду з метою уникнення покарання.

Крім того, зазначає слідчий, під час досудового розслідування отримано достатні підстави вважати, що підозрюваний Мартиненко В. В. може знищити, сховати або спотворити речі та документи, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення, тобто підтверджується наявність ризику, передбаченого п. 2 ч. 1 ст. 177 КПК України.

Сторона обвинувачення зазначає, що підозрюваний Мартиненко В. В. за дорученням слідчого Білокона А. А., який є оперуповноваженим відділу БНОН П-кого РУ ГУ МВС України у м. К____, проводить слідчі та розшукові дії у кримінальному провадженні № 120141006000555, у тому числі за підозрою свідка Зайка А. І. у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 309 КК України, обвинувальний акт щодо якого до суду ще не переданий. А тому наявні обґрунтовані підстави вважати, що Мартиненко В. В., перебуваючи на волі, може вчинити будь-які дії, спрямовані на знищення, спотворення чи переховування документів та речових доказів зазначеного кримінального провадження.

Крім того, слідчий зазначає, що під час досудового розслідування отримано достатні підстави вважати, що підозрюваний Мартиненко В. В. може незаконно впливати на свідків, тобто підтверджується наявність ризику, передбаченого п. 3 ч. 1 ст. 177 КПК України.

Зокрема, слідчий вважає, що на даний час у зазначеному кримінальному провадженні ще не допитано низку свідків, які можуть надати важливі для досудового розслідування відомості. Водночас перебуваючи на свободі, користуючись своїм впливом та зв'язками, будучи службовою особою правоохоронного органу, підозрюваний Мартиненко В. В. зможе вплинути на зазначених свідків, схилиючи їх до надання показань на його користь. Також, здійснивши оперативний супровід у кримінальному провадженні № 120141006000555, у тому числі за підозрою свідка Зайка А. І., володіючи повними анкетними даними про останнього та його соціальними зв'язками, Мартиненко В. В. зможе як безпосередньо, так і спільно зі слідчим Білоконом А. А. впливати на свідка Зайка А. І., схилиючи його до певної поведінки та надання неправдивих показань.

Менш суворі запобіжні заходи, на думку слідчого, недостатні для запобігання зазначеним ризикам, оскільки лише перебування підозрюваного Мартиненка В. В. під вартою зможе забезпечити виконання останнім своїх процесуальних обов'язків та забезпечити дієвість кримінального провадження.

Під час розгляду клопотання прокурор його підтримав і просив задовольнити з огляду на викладені у ньому обставини. Прокурор також просив обрати виключний розмір застави вищій, ніж передбачено КПК України, посилаючись на резонансність кримінального провадження.

Захисник заперечував проти задоволення клопотання, посилаючись на недоведеність ризиків, необґрунтованість щодо неможливості застосування більш м'яких запобіжних заходів, необґрунтованість підозри та просив відмовити у задоволенні клопотання слідчого та застосувати запобіжний захід у вигляді застави.

Підозрюваний підтримав позицію захисника, вказав на необґрунтованість підозри та непричетність до інкримінованого діяння.

Заслухавши думку прокурора, з'ясувавши позицію підозрюваного та його захисника, дослідивши матеріали клопотання, доходжу висновку, що клопотання повинне бути частково задоволене з таких підстав.

Слідчим відділом прокуратури міста К_____ здійснюється досудове розслідування у кримінальному провадженні № 4201410000005555 від 09.12.2014 за підозрою Білоконя Анатолія Андрійовича та Мартиненка Василя Вікторовича у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України.

Відповідно до ст. 177 КПК України метою застосування запобіжного заходу є забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку з речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті.

У вчиненні цього правопорушення обґрунтовано підозрюється Мартиненко В. В., що підтверджується зібраними у кримінальному провадженні доказами обґрунтованості підозри у їх сукупності.

19.02.2015 року о 23:30 Мартиненко В. В. затримано відповідно до протоколу затримання особи від 19.02.2015 року.

20.02.2015 Мартиненку В. В. повідомлено про підозру у вчиненні ним злочину, передбаченого ч. 3 ст. 368 КК України.

Відповідно до ст. 12 КК України, кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється Мартиненко В. В., є тяжким злочином.

Окрім цього, слідчий суддя бере до уваги наявність ризиків, передбачених ст. 177 КПК України, як доведених та обґрунтованих прокурором у судовому засіданні.

Вирішуючи це питання, слідчий суддя своїм рішенням зобов'язаний забезпечити не тільки права підозрюваного, але й високі стандарти охорони суспільних прав та інтересів. Забезпечення таких стандартів, як наголошує Європейський суд з прав людини, вимагає від слідчого судді більшої суворості в оцінці порушень цінностей суспільства.

Водночас слідчий суддя бере до уваги ту обставину, що у цьому випадку злочин скоєний без застосування насильства або погрози його застосування, що дозволяє дійти висновку про необхідність застосування застави щодо підозрюваного, розмір якої гарантуватиме дієвість виконання ухвали про застосування запобіжного заходу.

Відповідно до ч. 5 ст. 182 КПК України щодо особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого злочину, розмір застави визначається від двадцяти до вісімдесяти розмірів мінімальної заробітної плати.

Разом з тим, відповідно до правил ст. 182 КПК України у виключних випадках, якщо слідчий

суддя, суд встановить, що застава у зазначених межах не здатна забезпечити виконання особою, що підозрюється, обвинувачується у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину, покладених на неї обов'язків, застава може бути призначена у розмірі, який перевищує вісімдесят чотири триста розмірів мінімальної заробітної плати.

На думку слідчого судді, виключність цього випадку визначення застави пов'язана з тією обставиною, що підозрюваний є службовою особою правоохоронного органу.

Зважаючи на викладене, слідчий суддя вважає, що визначений п. 2 ч. 5 ст. 182 КПК України розмір застави не здатний забезпечити виконання підозрюваним у разі внесення такої застави покладених на нього обов'язків, а тому слідчий суддя доходить висновку щодо необхідності визначення застави у розмірі 150 розмірів мінімальної заробітної плати, що складає 182 700,00 гривень. Слідчий суддя бере до уваги, що відповідно до курсу Національного Банку України на день постановлення ухвали розмір отриманої неправомірної вигоди підозрюваним становить 139 250,00 гривень.

Крім того, для забезпечення дієвості кримінального провадження виникає необхідність одночасного покладання на підозрюваного, у разі внесення ним застави, обов'язків, передбачених у ч. 5 ст. 194 КПК України, для забезпечення процесуальних вимог слідчого, прокурора, слідчого судді, суду.

З урахуванням викладеного, даних про особу, з метою забезпечення належної поведінки підозрюваного та керуючись ст. ст. 32, 110, 131, 132, 176-178, 182, 183, 184, 193-196, 369-372 КПК України, суд

ПОСТАНОВИВ:

Клопотання слідчого – задовольнити частково.

Застосувати до підозрюваного Мартиненка Василя Вікторовича, 06.06.1988 року народження, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою на 60 днів, а саме до 19.04.2015 року 23:30 годин включно.

Визначити Мартиненку Василю Вікторовичу, 06.06.1988 року народження, розмір застави у розмірі 150 мінімальних заробітних плат, що становить 182 700 (сто вісімдесят дві тисячі сімсот) гривень у національній грошовій одиниці, яка може бути внесена як самим підозрюваним, так і іншою фізичною або юридичною особою (заставадавцем) на депозитний рахунок суду за такими реквізитами: одержувач – УДКС у Г-ському районі м. К____ ГУ ДКСУ у м. К____, банк-одержувач – УДУ у м. К____, р/р 3731 1006004448, МФО 820019, призначення платежу – застава, код ЄДРПОУ 02896756.

Підозрюваний або заставадавець мають право у будь-який момент внести заставу у розмірі, визначеному в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, протягом дії ухвали.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом у ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Після отримання і перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового про-

вадження, – прокурора та суд. Перевірка документа, що підтверджує внесення застави, не може тривати більше одного робочого дня.

З моменту звільнення з-під варти у зв'язку з внесенням застави підозрюваний, обвинувачений вважається таким, до якого застосовано запобіжний захід у вигляді застави.

Відповідно до ч. 5 ст. 194 КПК України, покласти на підозрюваного, у разі внесення застави, такі обов'язки:

1. Прибувати до визначеної службової особи з установленою періодичністю;
2. Не відлучатися із населеного пункту, в якому зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду;
3. Повідомляти слідчого, прокурора чи суд про зміну свого місця проживання та/або місця роботи;
4. Здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт (паспорти) для виїзду за кордон, інші документи, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну.

Строком дії покладених обов'язків вважати два місяці з моменту внесення застави.

Роз'яснити підозрюваному, що в разі невиконання обов'язків заставодавцем, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений, будучи належним чином повідомлений, не з'явиться за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин та не повідомить про причини свого неприбуття, або якщо порушив інші, покладені на нього при застосуванні запобіжного заходу обов'язки, застава звертається у дохід держави та зараховується до спеціального фонду Державного бюджету України й використовується у порядку, встановленому законом для використання коштів судового збору.

Роз'яснити, що відповідно до ч. 10 ст. 182 КПК України у разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень ч. 7 ст. 194 цього Кодексу.

У задоволенні інших вимог клопотання – відмовити.

Контроль за виконанням ухвали покласти на СВ Прокуратури м. К_____.

Ухвала може бути оскаржена протягом п'яти днів з моменту оголошення безпосередньо до Апеляційного суду міста К_____.

Слідчий суддя

(підпис)

**Рекомендований зразок
ухвали про відмову в арешті майна**

УХВАЛА

про відмову в арешті майна

22.04.2015 року слідчий суддя Г-ського районного суду міста К_____ Фроленко М.О., за участю секретаря Титова А.М., слідчого Ящура Т.М., володільця майна Федченко О.М., представника володільця майна Келемби М.В., розглянувши клопотання про арешт майна, внесене в кримінальному провадженні № 42014100000005555 слідчим в ОВС слідчого відділу прокуратури міста К_____, юристом 1 класу Ящуром Т.М., яке погоджене прокурором відділу прокуратури міста К_____ Рудь К.М. та подається у порядку глави 17 КПК України,

ВСТАНОВИВ:

Слідчий в ОВС слідчого відділу прокуратури міста К_____, юрист 1 класу Ящур Т.М. звернувся до слідчого судді Г-ського районного суду міста К_____ з клопотанням про накладення арешту на грошові кошти, вилучені 10.04.2015 під час проведення обшуку за адресою: м. К_____, бульвар Свободи, буд. 200, кв. 44, в сумі:

- 1 334 515 (один мільйон триста тридцять чотири тисячі п'ятсот п'ятнадцять) гривень 00 копійок;
- 3 209 (три тисячі двісті дев'ять) доларів США.

Також просить накласти арешт на грошові кошти, вилучені 07.04.2015 під час проведення обшуку за адресою: м. К_____, вул. Щукіна, 32-б, кв. № 21, в сумі:

- 11 390 (одинадцять тисяч триста дев'яносто) євро 00 євроцентів;
- 5 000 (п'ять тисяч) російських рублів.

Слідчий, посилаючись на обставини вчинення кримінального правопорушення та матеріали кримінального провадження, зазначає, що в результаті незаконної діяльності групи страхових компаній завдано економічних збитків державі, що полягає у недоплаті до бюджету грошових коштів у особливо великих розмірах та підтверджується довідкою ТОВ «Аудиторська фірма «ІОН» від 20.03.2015 року.

Слідчий зазначає, що 07.04.2015 під час проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді Г-ського районного суду м. К_____ Кальченко Л.С. від 01.04.2015 у житловому приміщенні, яке використовується Шубовим О.Д., Федченко О.М., Нагорним Д.С., Гнатенковим Л.В. та іншими особами як конспіративний офіс, розташований за адресою: м. К_____, бульвар Свободи, буд. 200, кв. 44, було вилучено:

- грошові кошти в сумі 1 334 515 (один мільйон триста тридцять чотири тисячі п'ятсот п'ятнадцять) гривень 00 копійок;
- грошові кошти в сумі 3 209 (три тисячі двісті дев'ять) доларів США.

Крім того, 07.04.2015, під час проведення обшуку на підставі ухвали слідчого судді Г-ського районного суду м. К_____ Швед Т.М. від 24.03.2015 в житловому приміщенні, розташованому за адресою: м. К_____, вул. Щукіна, 32-б, кв. № 21, в якому проживає Федченко О.М., було вилучено:

- грошові кошти в сумі 11 390 (одинадцять тисяч триста дев'яносто) євро 00 євроцентів;
- грошові кошти в сумі 5 000 (п'ять тисяч) російських рублів;

Згідно з ч. 2 ст. 170 КПК України арешт на майно може бути накладений, зокрема, у випадку, якщо речі, документи, гроші тощо, набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них або на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

Зважаючи на викладене, сторона обвинувачення наполягає, що в органу досудового розслідування є всі підстави вважати, що вилучені грошові кошти є набутими в результаті вчинення кримінального правопорушення.

Як зазначає слідчий, є підстави для накладення арешту на тимчасово вилучене майно.

Слідчий в судовому засіданні клопотання підтримав та просив задовольнити.

Володільць майна категорично заперечував проти задоволення клопотання, посиляючись на його необґрунтованість та наголосив, що зазначені грошові кошти є його власністю, про що надав відповідні документи.

Представник володільця майна заперечував проти задоволення клопотання.

Заслухавши пояснення слідчого, думку володільця майна та його представника, дослідивши матеріали клопотання, слідчий суддя дійшов таких висновків.

Прокуратурою міста К_____ проводиться досудове розслідування у кримінальному провадженні № 4201410000005555, внесеному 11.11.2014 до Єдиного реєстру досудових розслідувань, за фактом зловживання службовим становищем посадовими особами Національної комісії, що здійснює державне регулювання ринків фінансових послуг, та Національної комісії цінних паперів та фондового ринку, які створили умови для діяльності протиправного механізму низки страхових компаній щодо перерахування грошових коштів через сумнівні договори перестраховування, не вживаючи заходів реагування, чим спричинили тяжкі наслідки державним інтересам у несплаті обов'язкових платежів, за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 364-1 КК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 171 КПК України з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором, а з метою забезпечення цивільного позову – також цивільний позивач.

Відповідно до ч. 1 ст. 170 КПК України, арештом майна є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечні діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у разі якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна, можливості відчужувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна у встановленому КПК України порядку.

Згідно з ч. 3 ст. 170 КПК України арешт може бути накладено на нерухоме і рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності у підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних чи юридичних осіб, а також які перебувають у власності юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову.

Відповідно до ч. 4 ст. 170 КПК України заборона на використання майна, а також заборона розпоряджатися таким майном можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 173 КПК України при вирішенні питання про арешт майна слідчий суддя, суд повинен враховувати достатність доказів, що вказують на вчинення особою кримінального правопорушення.

Слідчий суддя звертає увагу на те, що станом на момент розгляду клопотання у цьому кримінальному провадженні не визначено процесуального статусу гр-на Федченка О. М., тому він не є підозрюваним.

Окрім того, з представлених у судовому засіданні документів суд вбачає, що зазначені грошові кошти знімалися Федченком О. М. з особистого рахунку за вкладами фізичних осіб, що дозволяє дійти висновку, що зазначене майно є його особистою власністю та не має стосунку до кримінального правопорушення, в межах якого здійснюється досудове розслідування.

Разом з тим, відповідно до вимог ч. 1 ст. 22 КПК України кримінальне провадження здійснюється на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання стороною обвинувачення і стороною захисту їхніх правових позицій, прав, свобод і законних інтересів засобами, передбаченими цим Кодексом.

Слідчий суддя доходить висновку, що стороною обвинувачення не наведено достатніх правових підстав для накладення арешту на зазначене майно.

Зважаючи на викладене, слідчий суддя вважає за необхідне відмовити у задоволенні клопотання слідчого. Керуючись ст. ст. 40, 131, 132, 170-173 Кримінального процесуального кодексу України, суд

ПОСТАНОВИВ:

У задоволенні клопотання слідчого Ящура Т. М. про арешт майна – відмовити.

Ухвала може бути оскаржена безпосередньо до Апеляційного суду міста К_____ протягом п'яти днів з дня її оголошення.

Слідчий суддя

(підпис)

3.3.5. Виправлення описок та арифметичних помилок. Роз'яснення рішення

У кримінальному провадженні після ухвалення судових рішень та їх публічного проголошення суд не має права ухвалювати додаткове рішення.

За загальним правилом у вирок/ухвалі недопустимі виправлення, перекреслення слів, помарки.

Винятком з цього правила є лише виправлення описок і очевидних арифметичних помилок. При цьому можливість такого втручання у прийнятті судові рішення у кримінальному провадженні обмежена і передбачена статтею 379 КПК. Загалом сама процедура виправлення помилок та описок у судовому рішенні на практиці не викликає особливих труднощів.

У частині п'ятій статті 371 КПК передбачена можливість усунення допущених помилок і описок під час виготовлення судового рішення у нарадчій кімнаті, коли виправлення відбувається у самому тексті оригіналу судового рішення шляхом закреслення помилкового елемента (літери, слова, цифри) і написання правильного, якщо він потрібний. Закреслений текст повинен читатися, а усі виправлення в тексті судового рішення мають бути засвідчені суддями того складу суду, який його ухвалив.

Іноді суди, застосовуючи норми процесуального закону, яким врегульовано виправлення описок і помилок у судовому рішенні, фактично змінюють його суть, що є неприпустимим, адже таке виправлення, особливо у резолютивній частині, унеможлиблює виконання вироку чи ухвали. Таке виправлення можливе лише апеляційною або касаційною інстанцією.

Якщо виникає потреба у виправленні описок і явних арифметичних помилок, то суд, незалежно від того, набрало судове рішення законної сили чи ні, за власною ініціативою або за заявою учасника кримінального провадження чи іншої заінтересованої особи щодо того, які саме помилки потрібно виправити у судовому рішенні, відповідною ухвалою вносить це питання на розгляд у судове засідання, заздалегідь повідомивши учасників судового провадження про дату, місце і час засідання. У статті 379 КПК зазначено, що неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені, не є перешкодою для розгляду питання про внесення у судове рішення виправлень. Ухвала про внесення виправлень у судове рішення чи відмову у внесенні виправлень може бути оскаржена до апеляційного суду.

Під час розгляду питання про внесення виправлень у судове рішення необхідно чітко пам'ятати, що описки – це помилки, зумовлені неправильним написанням слів, але не всіх, а лише тих, які мають істотний характер і можуть

ускладнювати його розуміння чи виконання судового рішення. До таких можуть належати написання прізвищ та імен, адреси, найменування організацій, установ та підприємств, реквізити банківських рахунків, зазначення дат та строків тощо. Наприклад, у вступній частині вироку суд зазначає обвинуваченого як «Олексійович», а в резолютивній частині – як «Олександрович». Проте, не можна визнати описками слова, які не спотворюють сам текст судового рішення та не призводять до неправильного сприйняття, а лише містять русизми, діалектизми, неправильне розташування розділових знаків тощо. Такі описки не є предметом судового розгляду щодо внесення виправлень до судового рішення.

Якщо в результаті арифметичних підрахунків у судовому рішенні допускаються пропуски цифр, випадкові перенесення цифр, спотворення результату обчислення внаслідок несправної обчислювальної техніки тощо, тобто допускаються очевидні *арифметичні помилки*, суд має право виправити такі помилки як самостійно, так і за заявою учасника кримінального провадження. При цьому потрібно мати на увазі, що суд може виправити лише ті арифметичні помилки, яких він сам припустився. Помилки, допущені у висновку експерта або у письмових доказах, не можуть бути предметом виправлення. Зазначені арифметичні помилки можуть бути усунені лише шляхом допиту експерта та уточнення ним свого висновку або шляхом оцінки письмового доказу, тобто під час розгляду питання по суті, а не у порядку, передбаченому статтею 379 КПК України.

Ухвали про роз'яснення судового рішення у кримінальному провадженні (стаття 380 КПК)

Особливістю судового рішення є те, що воно має бути зрозумілим і ця зрозумілість полягає в тому, що резолютивна частина, в якій викладається чіткий узагальнений висновок суду, має логічно і юридично відповідати вступній і мотивувальній частині судового рішення, не припускаючи варіантів тлумачення.

Судове рішення, як би складно воно не було написане, має бути зрозумілим не лише для будь-яких судових інстанцій, а й для сторін, учасників судового провадження, пересічних громадян, суспільства в цілому. Тому суд не може порушувати питання про його роз'яснення з власної ініціативи.

Водночас, згідно зі статтею 380 КПК, за заявою учасника судового провадження чи органу виконання судового рішення суд ухвалою роз'яснює недоліки свого рішення, якщо воно є незрозумілим, без зміни його змісту.

Роз'яснення судового рішення – це виклад судового рішення у більш ясній і зрозумілій формі у частині, на яку звернуто увагу у заяві учасників судового про-

вадження або органу його виконання, і розуміння або виконання якої викликає труднощі, але без внесення змін до судового рішення і без розгляду тих питань, що не були предметом судового провадження.

Тому в заяві про роз'яснення судового рішення особа, яка звертається до суду, повинна обов'язково зазначити, що саме в резолютивній частині або в іншій частині судового рішення є незрозумілим, в чому полягає ця незрозумілість рішення, які варіанти його тлумачення пропонуються та як це вплине на виконання судового рішення.

При цьому варто наголосити, що суд не має права роз'яснювати застосовані в судовому рішенні поняття, які потребують спеціальних знань, а також роз'яснювати судові рішення апеляційної і касаційної інстанцій. Якщо у заяві порушується питання про зміну судового рішення або про внесення до нього нових даних або про роз'яснення мотивів прийнятого рішення, суд має ухвалити рішення про відмову в роз'ясненні судового рішення.

Роз'яснюючи вирок чи ухвалу, суд повинен враховувати, що роз'ясненню підлягає лише таке судове рішення, яке набрало законної сили та не змінене і не скасоване на момент звернення за його роз'ясненням. У випадку, якщо судове рішення змінене або скасоване в певній частині, суд може роз'яснити його лише в частині, в якій рішення залишилося без зміни, а в решті відмовляє у роз'ясненні.

Ухвала суду про роз'яснення судового рішення, як і ухвала про виправлення описок та очевидних арифметичних помилок, може бути оскаржена в апеляційному порядку, про що зазначається в резолютивній частині цього судового рішення.

ВИСНОВКИ

- Ухвали про виправлення описок і помилок у судовому рішенні не можуть змінювати його суть.
- Суд не може порушувати питання про роз'яснення судового рішення з власної ініціативи.
- Роз'ясненню підлягає лише таке судове рішення, яке набрало законної сили на момент звернення за його роз'ясненням.
- Ухвали про виправлення описок та очевидних арифметичних помилок, про роз'яснення судового рішення можуть бути оскаржені в апеляційному порядку.

ДОДАТКИ ДО РОЗДІЛУ 3.3.5.

Зразок ухвали про відмову у виправленні арифметичних помилок та роз'ясненні рішення

УХВАЛА

«15» жовтня 2015 р.

м. К

С-кий районний суд
у складі:

головуючого судді

Ніколаєнко Ю. О.,

за участю секретаря судового засідання

Салівон Н.П.

заявника-засудженого

Брянцева М.В.

розглянувши у відкритому судовому засіданні заяву засудженого Брянцева Миколи Васильовича про виправлення описок і очевидних арифметичних помилок та роз'яснення вироку С-кого районного суду м. К____ від 07 вересня 2015 року,

ВСТАНОВИВ:

Вироком С-кого районного суду м. К____ від 07 вересня 2015 року Брянцева М. В. визнано винним у вчиненні злочинів, передбачених ч. 5 ст. 185, ч. 2 ст. 366 КК України, та засуджено до позбавлення волі на 7 років з конфіскацією 1/2 частини його майна. Вирок набрав законної сили, покарання за ним не відбуде, засуджений перебуває у місцях позбавлення волі.

Засуджений Брянцев М. В. звернувся до суду із заявою про виправлення описок, очевидних арифметичних помилок у зазначеному вироку, оскільки вважає, що при його ухваленні були допущені описки та арифметичні помилки, які, на його думку, суттєво вплинули на судові рішення. Також просить про роз'яснення окремих положень вироку.

Доставлений в судове засідання засуджений Брянцев М. В. підтримав свою заяву і просив виправити допущені у вироку описки і арифметичні помилки, а саме:

- замінити період події з «2012-2013 років» на «2011-2013 років» та змінити найменування місця роботи з «селянського кооперативу «Кобський» на «сільськогосподарський кооператив «Кобський»;
- змінити слово «привласнення» на «викрадення 113 283 грн, яке вчинено не було»;
- уточнити вартість арматури з «20 154 грн.» на «17 789 грн.»;
- виключити епізоди обвинувачення у привласненні коштів за цукор, за 135 шт. фундаментних блоків та за солярку, оскільки це обвинувачення сфабриковане органом досудового розслідування.

Крім того, засуджений просить роз'яснити, чому суд дійшов висновку, що 132 фундаментні блоки належать кооперативу «Кобський» і яку суму відшкодовано селянській спілці.

Прокурор та представник цивільного позивача селянської спілки «Кобська» в судове засідання не з'явилися, хоча були належним чином повідомлені про час та місце судового розгляду заяви засудженого Брянцева М. В.

Суд вважає за можливе розглянути та вирішити заяву засудженого без їх участі.

Заслухавши пояснення заявника, дослідивши заяву та додані до неї документи, суд дійшов такого висновку.

Відповідно до ч. 1, 2 ст. 379 КПК України суд має право за власною ініціативою або за заявою учасника кримінального провадження чи іншої зацікавленої особи виправити допущені в судовому рішенні цього суду описки, очевидні арифметичні помилки незалежно від того, набрало судове рішення законної сили чи ні. Вирішуючи питання про виправлення описок чи арифметичних помилок, допущених у судовому рішенні, суд не має права змінювати зміст судового рішення, він лише усуває неточності щодо встановлених фактичних обставин справи (наприклад, дати події, номери і дати документа, найменування сторони, прізвища особи тощо). А тому виправлення допущених у судовому рішенні описок чи арифметичних помилок допускається, якщо при цьому не зачіпається суть цих судових рішень.

Заявник – засуджений Брянцев М. В., просить уточнити вирок в частині періоду часу діяльності з «2012-2013 років» на «2011-2013 років» та найменування місця роботи з «селянського кооперативу «Кобський» на «сільськогосподарський кооператив «Кобський»». Суд вважає, що таке прохання задоволенню не підлягає, оскільки засудженим у цьому випадку порушується питання про зміну фактичних обставин справи щодо періоду вчинення злочину та найменування юридичної особи, керівником якої на час вчинення злочину він був.

Прохання про виключення з вироку епізодів щодо привласнення коштів за цукор, 135 штук фундаментних блоків та за солярку, виправлення описки у тексті вироку з «привласнення» на «викрадення засудженим вчинено не було»; виправлення у вироку арифметичної помилки щодо вартості арматури з «20 154 грн.» на «17 789 грн.» задоволеним бути не може.

Заявником не представлено відомостей про те, у чому саме полягає очевидна арифметична помилка при підрахунках привласнених сум, а тому й підстав для їх виправлення не встановлено. У даному випадку заявником фактично ставиться питання про зміну обставин справи щодо розміру і кількості незаконно привласненого чужого майна, а також питання щодо відсутності складу злочину в його діях за згаданими епізодами кримінального провадження і зменшення обсягу обвинувачення, визнаного судом доведеним.

Отже, суд вважає, що заявником фактично порушено питання про зміну судового рішення шляхом внесення до нього нових даних та виключення встановлених судом фактичних обставин вчинення злочинів, що не може бути предметом судового розгляду, який проводиться судом за правилами ст. 379, 380 КПК України. Тому заява про виправлення зазначених описок та очевидних арифметичних помилок у судовому рішенні задоволена бути не може.

Відповідно до положень ст. 380 КПК України, якщо судове рішення є незрозумілим, суд, який його ухвалив, за заявою учасника судового провадження чи органу виконання судового рішення ухвалою роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його зміст.

За змістом зазначеної норми закону, роз'ясненню підлягає лише незрозуміле судове рішення, зумовлене його нечіткістю за змістом, можливістю неоднозначного тлумачення висновків суду, коли воно є неясним та незрозумілим для осіб, стосовно яких воно ухвалене, так і для тих, хто буде здійснювати його виконання. Тобто, у заяві про роз'яснення рішення зазначається, що саме в ньому є незрозумілим, у чому полягає ця незрозумілість, які припускаються варіанти тлумачення рішення, як це впливає на його виконання тощо. Прохання засудженого про роз'яснення вироку

в частині висновку суду щодо належності 132 фундаментних блоків кооперативу «Кобський» не відповідає положенням ст. 380 КПК України, оскільки у цьому випадку заявником фактично порушується питання щодо роз'яснення правових підстав прийнятого рішення, які викладені в обвинувальному вирокі, та оцінки доказів. Оскільки наведення правових підстав та оцінка доказів є складовою мотивування судового рішення, то зазначені в заяві питання не можуть бути роз'яснені згідно з вимогами ст. 380 КПК України.

Суд вважає, що вирок є чітким та зрозумілим, оскільки не містить положень, стосовно яких можуть виникнути суперечності щодо його розуміння, та відповідає вимогам кримінально-процесуального закону, а тому у задоволенні заяви засудженого про його роз'яснення потрібно відмовити.

На підставі викладеного, керуючись ст. 379, 380 КПК України, суд

УХВАЛИВ:

У задоволенні заяви засудженого Брянцева Миколи Васильовича про виправлення описок і очевидних арифметичних помилок та про роз'яснення вироку С-кого районного суду м. К_____ від 07 вересня 2015 року – відмовити.

Ухвала може бути оскаржена до Апеляційного суду м. Києва через С-кий районний суд протягом семи днів з дня її оголошення, засудженим та іншим учасниками судового розгляду, які не з'явилися у судові засідання, – з дня отримання ними копії цієї ухвали.

Суддя

(підпис)

